

Forum Nauczycieli

Styczeń – Marzec

KWARTALNIK

1 (83) 2022

ISSN 1641-9073

W TYM WYDANIU:

- O MATURZE Z HISTORII – OKE
- O STATUTACH
- O NADZORZE PEDAGOGICZNYM
- O KOMUNIKACJI
- O EDUKACJI ALTERNATYWNEJ
- PROPOZYCJE

#SOLIDARNI Z UKRAINA

REGIONALNY OŚRODEK DOSKONAŁENIA NAUCZYCIELI „WOM” W KATOWICACH
jest jednostką oświatową Samorządu Województwa Śląskiego

FORUM NAUCZYCIELI

Nr 1 (83) 2022

Kwartalnik

Regionalnego Ośrodka Doskonalenia
Nauczycieli „WOM” w Katowicach

Redaktor naczelny:

Iwona Kruszewska-Stoły

Sekretarz redakcji:

Aldona Ferdyn

Współpraca merytoryczna:

Nauczyciele konsultanci

RODN „WOM” w Katowicach

Skład komputerowy:

Wydawnictwo Nowiny Sp. z o.o.

Kościuszki 32A, 47-400 Racibórz

www.nowiny.pl

Druk:

Drukarnia Nowiny

ul. Azotowa 21

41-503 Chorzów

www.drukarnia.nowiny.pl

Wydawca:

Regionalny Ośrodek Doskonalenia

Nauczycieli „WOM” w Katowicach

(Akredytacja Śląskiego Kuratora

Oświaty WE-DN.5470.1.3.2020

17 czerwca 2020)

Adres Redakcji:

Regionalny Ośrodek Doskonalenia

Nauczycieli „WOM”

40-132 Katowice

ul. kard. S. Wyszyńskiego 7

tel. 32 203 59 67 w. 201

fax 32 258 18 52

e-mail: forumnauczycieli@gmail.com

© Copyright by Regionalny Ośrodek
Doskonalenia Nauczycieli „WOM”
w Katowicach

Nakład: 1000 egzemplarzy

Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść
artykułów oraz zastrzega sobie prawo skracania
oraz redagowania tekstów. Materiałów niezamówionych
nie zwracamy. Za nadesłane materiały
redakcja nie wypłaca honorariów.

Spis treści:

I. O maturze z historii – OKE

BARBARA ANDRZEJEWSKA, DR EWA CHORAŹY

Egzamin maturalny z historii od 2023 roku.

Jak pracować z uczniem? s. 3

II. O statutach

DR EWA CHORAŹY,

CEZARY LEMPA, ADAM PUKOCZ

Statut szkoły, przedszkola, placówki w świetle wybranych
przepisów prawa oświatowego s. 11

III. O nadzorze pedagogicznym

CEZARY LEMPA

Jak można skontrolować realizację wymagań wobec
przedszkoli? s. 16

IV. O komunikacji

WIOLETA MUELLER-KONIECZNY

Dlaczego mamy dwoje uszu? Rzecz o komunikacji s. 19

V. O edukacji alternatywnej

DOROTA KOZIOŁ-ŻURAWSKA

Edukacja alternatywna w przedszkolu i szkole s. 22

VI. Propozycje

OLGA NAWARA

Podróż w świat emocji s. 24

AGNIESZKA KOWALSKA

Dlaczego woda jest ważna?
– zabawy i eksperymenty z wodą s. 28

ANNA KRZEMPEK

Dziecko w domu.
Niezawodne zabawy dla przedszkolaków s. 30

URSZULA WYKURZ

Gollum spotyka Gandalfa.
Praca z lekturą w klasie VI s. 32

PIOTR POCHEL

Mickiewicza romantyczny wojaż po Krymie.
Wokół sonetu „Stepy akemańskie” s. 35

JOANNA WOREK

Zza szafy, czyli jak to zrobić, żeby czytali... s. 38

Szanowni Państwo – Dyrektorzy szkół i placówek oświatowych, Nauczyciele i Sprzymierzeńcy oświaty

Prezydent zawetował ustawę Ministra Edukacji i Nauki – inne spojrzenie na problem

Wspomniana w artykule ustawa rozbudziła wielkie emocje, co podkreślił Prezydent w swoim wystąpieniu, ale czy cała? Media skupiły się na jej 2 – 3 artykułach, a ja chciałbym podzielić się analizą innych przepisów, które czekają na zmianę. Spróbuję podejść do tematu bez emocji. Niestety, dzisiaj stawia się w konflikcie do siebie dwie najważniejsze dla oświaty instytucje: kuratora i samorząd, czyli organ nadzoru pedagogicznego i organ prowadzący, z góry zakładając złe intencje jednego z nich. Ja pracowałem w jednym i drugim i będę starał się być obiektywny, analizując poszczególne artykuły byłego już projektu ustawy.

Po kolei (zachowując chronologię proponowanych zmian):

Art. 39.3.1 (UPO): gmina ma obowiązek zapewnienia bezpłatnego transportu i opieki w czasie przewozu dziecka, gdy odległość do szkoły przekracza 3 km (klasy 1 – 4) i 4 km (klasy 5 – 8 szkoły podstawowej). A co z młodzieżą szkół ponadpodstawowych? Nie wolno, bo gmina może działać wyłącznie w granicach prawa!!!

Co było w projekcie ustawy: Art. 39.3a. **Gmina może zorganizować dzieciom i młodzieży bezpłatny transport do szkoły lub ośrodka, również w przypadkach, w których nie ma takiego obowiązku.** Pozostawiam to bez komentarza.

Bardzo duże kontrowersje wzbudziły proponowane zmiany w art. 55 i 56 UPO, a konkretnie dodane: art. 55.6a – 6g i art. 56.3a – 3c. Zakładając złe intencje jednej ze stron, można mieć obawy, ale przecież treść art. 56.3. była już w ustawie o systemie oświaty, bodaj od 2004 r. Wspomniany art. brzmi: *Jeżeli dyrektor szkoły lub placówki nie usunie w wyznaczonym terminie uchybień, nie opracuje lub nie wdroży w określonych w harmonogramie terminach programu poprawy efektywności kształcenia lub wychowania albo nie uwzględni w tym programie zgłoszonych uwag i wniosków, organ sprawujący nadzór pedagogiczny występuje do organu prowadzącego szkołę lub placówkę z wnioskiem o odwołanie dyrektora szkoły lub placówki z końcem roku szkolnego albo w czasie roku szkolnego bez wypowiedzenia. Wniosek złożony w tej sprawie przez organ sprawujący nadzór pedagogiczny jest wiążący dla organu prowadzącego szkołę lub placówkę.* Wiążący to mocne słowo, ale bez konsekwencji dla samorządu, gdyby jednak dyrektora nie odwołał. W przypadku art. 55 dyrektor, który nie wykonał zaleceń wizytatora de facto żadnych konsekwencji nie ponosił... no może w perspektywie kilku miesięcy obniżoną ocenę pracy.

Nowe przepisy, wg mnie, miały być logiczną konsekwencją starych. Organ prowadzący miałby 14 dni na odwołanie dyrektora (art. 56a), a w przypadku (...) *gdy organ prowadzący szkołę lub placówkę nie odwoła dyrektora szkoły lub placówki (...) powierzenie stanowiska dyrektora szkoły lub placówki wygasa po upływie 14 dni od dnia otrzymania wniosku (o odwołanie dyrektora, art. 56 ust. 3b).* Można się tu doszukiwać drugiego dna, tylko po co?

Minister już wcześniej wycofał się z bardzo kontrowersyjnych zmian dotyczących składu komisji konkursowej, więc ustawa miała wprowadzić w tym zakresie tylko kosmetyczne zmiany, m.in. że (...) *organ prowadzący ma obowiązek ogłosić konkurs nie wcześniej niż z początkiem roku kalendarzowego, w którym upływa ten okres (kadencja dyrektora) i nie później niż na 2 miesiące przed upływem tego okresu.* Zmiana porządkująca, ale ważna, bo ja znam przypadki, że samorząd konkursu w ogóle nie ogłaszał. Widocznie miał swoje powody.

Zmian w art. 86 (dotyczący organizacji pozarządowych) i w art. 85t Karty nauczyciela nie będę komentował. Na ten temat wypowiedzieli się już chyba wszyscy – i za i przeciw.

Zmiany w art. 89 powinny były zadowolić obie strony (samorząd i kuratora), bo precyzowały warunki jakie musiały być spełnione by szkoła mogła być przez samorząd zlikwidowana. Moje wątpliwości budzi jedynie pkt.:

3) nie pogorszy warunków dotarcia uczniów do szkoły, (przedszkola) ...

Zawsze znajdzie się uczeń, który mieszka bliżej likwidowanej niż nowej szkoły i co wtedy?

Nie wejdzie też w życie, mam nadzieję tylko na razie, art. 125a., czyli poszerzona o inne zdarzenia wersja przepisów dotyczących czasu pandemii covidu:

1. Zajęcia w przedszkolu, innej formie wychowania przedszkolnego, szkole lub placówce zawieszają się, na czas oznaczony, w razie wystąpienia na danym terenie:

- 1) zagrożenia bezpieczeństwa uczniów w związku z organizacją i przebiegiem imprez ogólnopolskich lub międzynarodowych,*
- 2) temperatury zewnętrznej lub w pomieszczeniach, w których są prowadzone zajęcia z uczniami, zagrażającej zdrowiu uczniów,*
- 3) zagrożenia związanego z sytuacją epidemiologiczną,*
- 4) nadzwyczajnego zdarzenia zagrażającego bezpieczeństwu lub zdrowiu uczniów innego niż określone w pkt 1 – 3.*

Projekt ustawy doprecyzował zasady organizacji zajęć z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość, a nawet zobowiązywał szkoły do wprowadzenia zmian w statutach w tym zakresie.

I na koniec zmiana, o którą walczyłem chyba 20 lat, drobna, ale ważna. Niestety, nie wejdzie w życie. Dlaczego rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu organizowania przez publiczne przedszkola, szkoły i placówki krajoznawstwa i turystyki nie dotyczy także placówek niepublicznych? Tego nikt nie wie. Miało się to zmienić.

Minister już zapowiedział pracę na nową ustawą.

Zatem czekamy.

dr Jerzy Grad

Dyrektor RODN „WOM” w Katowicach

RODN „WOM” w Katowicach zaprasza!

PROGRAM KOMPLEKSOWEGO WSPOMAGANIA SZKÓŁ

Przez wspomaganie należy przez to rozumieć działania organu sprawującego nadzór pedagogiczny lub dyrektora szkoły lub placówki mające na celu inspirowanie i intensyfikowanie w szkole lub placówce procesów służących poprawie i doskonaleniu ich pracy, ukierunkowane na rozwój uczniów i wychowanków.

Podstawy prawne

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 25 sierpnia 2017 r. w sprawie nadzoru pedagogicznego

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki dnia 1 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego:

§ 22. 1. Dyrektor szkoły lub placówki we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego: (...) 3) wspomaga nauczycieli w realizacji ich zadań, w szczególności przez: a) diagnozę pracy szkoły lub placówki, b) planowanie działań rozwojowych, w tym motywowanie nauczycieli do doskonalenia zawodowego, c) prowadzenie działań rozwojowych, w tym organizowanie szkoleń i narad.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 sierpnia 2017 r. w sprawie wymagań wobec szkół i placówek oraz z dnia 6 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wymagań wobec szkół i placówek: charakterystyka wymagania 9 – *Podjęcie się działań zapewniające szkole lub placówce wspomaganie zewnętrzne odpowiednie do potrzeb i służące rozwojowi szkoły lub placówki.*

Struktura programu:

- Zgłoszenie się szkoły do programu.
- Podpisanie porozumienia pomiędzy dyrektorem szkoły i dyrektorem RODN „WOM” w Katowicach.
- Diagnoza wstępna – analiza czynników kontekstowych szkoły i określenie obszarów do rozwoju.
- Opracowanie ogólnych założeń programu działań (RPW – Roczny Plan Wspomagania), dostosowanych do potrzeb szkoły.
- Pomoc ośrodka w realizacji procesu kompleksowego wsparcia poprzez koordynację szkoleń, konsultacji i spotkań z ekspertami. Monitorowanie procesu.
- Podsumowanie, wspólnie z nauczycielami, programu wsparcia poprzez określenie stopnia realizacji założonych celów.

Przykłady obszarów wymagających wsparcia:

- agresja w szkole,
- konflikty w obrębie rady pedagogicznej,
- współpraca z rodzicami i otoczeniem,
- wdrażanie kompetencji kluczowych,
- niższe od oczekiwanych wyniki na egzaminach zewnętrznych,
- niedostosowanie metod pracy nauczycieli do potrzeb szkoły.

Korzyści dla szkoły: wymierne efekty pracy, całościowe spojrzenie ekspertów na szkołę, wsparcie wysokiej klasy specjalistów.

Zgłoszenia: Dział Szkoleń: kursy@womkat.edu.pl; szkolenia@womkat.edu.pl

Zapraszamy do współpracy!

EGZAMIN MATURALNY Z HISTORII OD 2023 ROKU.

Jak pracować z uczniem?

BARBARA ANDRZEJEWSKA, DR EWA CHORAŹY

Zmiany następujące w szkolnictwie, wynikające z przeprowadzonej reformy edukacji polegającej na likwidacji gimnazjów i wprowadzeniu 8-letniej szkoły podstawowej oraz 4-letniego liceum i 5-letniego technikum, nie tylko zmieniły cykl kształcenia, ale wpłynęły również na system egzaminów zewnętrznych. W maju 2023 r. pierwsi absolwenci 4-letnich szkół ponadpodstawowych przystąpią do egzaminu maturalnego w nowej formule.

W *Informatorze o egzaminie maturalnym z historii od 2023 roku*¹ dla zdających ten przedmiot na poziomie rozszerzonym przedstawiono arkusz egzaminacyjny w nowej formule oraz podano szczegółowe informacje odnoszące się do wymagań ogólnych i szczegółowych oraz struktury arkusza maturalnego z historii. Rozporządzeniem MEiN – na okres 2023 – 2024 (patrz: aneks do informatora CKE) – wprowadzono pewne zmiany w zakresie wymagań egzaminacyjnych, rezygnując z progu zaliczenia tego egzaminu na poziomie 30%.

Informator zawiera opis i plan arkusza egzaminacyjnego z historii, przykładowe rodzaje i typy zadań egzaminacyjnych, a także szczegółową charakterystykę zasad oceniania. Zgodnie z zapisami w informatorze:

- › egzamin maturalny z historii będzie trwał, podobnie jak obecnie, 180 minut;
- › łączna liczba punktów możliwych do uzyskania za prawidłowe rozwiązanie wszystkich zadań wynosi 60 punktów, tu zatem widoczna jest zmiana, ponieważ obecnie maksymalna liczba jest niższa i równa się 50 punktów;

- › podczas egzaminu zdający otrzyma arkusz egzaminacyjny, który będzie się składał z – wyposażonych w źródła – zadań zamkniętych i otwartych, uwzględniających wszystkie epoki historyczne i różne obszary historii politycznej, gospodarczej i kulturalnej;
- › w arkuszu mogą się także pojawić zadania bez wyposażenia źródłowego;
- › ostatnim i jednocześnie najwyższym punktowaniem zadaniem (maks. 15 pkt.) będzie zadanie rozszerzonej odpowiedzi, którego rozwiązanie ma stanowić wypowiedź argumentacyjna.

Nauczyciel przygotowujący uczniów do egzaminu maturalnego z historii w 2023 r. staje przed dylematem, jak doskonalić umiejętności konieczne do poprawnego rozwiązywania zadań. Priorytetem będzie niewątpliwie zapoznanie się z treścią wymagań egzaminacyjnych do egzaminu maturalnego w latach szkolnych 2022/2023 i 2023/2024², które zostały opublikowane, na stronach CKE oraz okręgowych komisji egzaminacyjnych. Po wnikliwej analizie ogólnych i szczegółowych wymagań należy przygotować materiał pozwalający zdającemu doskonalić wymagane umiejętności.

Czy informator³ jest jedynym źródłem pozyskania materiału do pracy dydaktycznej? Gdzie poszukiwać materiałów, które pozwolą zdającemu dobrze przygotować się do egzaminu? Jak skutecznie, funkcjonalnie, efektywnie wykorzystać zgromadzone zasoby w procesie dydaktycznym? Na te pytania postaramy się udzielić odpowiedzi w niniejszym ar-

tykule, poddając analizie zadania egzaminacyjne, które warto zaproponować zdającym w formie ćwiczeń.

Zarówno uczeń rozwiązując zadanie egzaminacyjne, jak i nauczyciel oceniający to rozwiązanie powinni zwrócić uwagę na retorykę wypowiedzi, czyli sztukę budowania odpowiedzi perswazyjnej, określanej w praktyce szkolnej mianem wypowiedzi argumentacyjnej. Tworzenie krótkich i dłuższych form narracji, wymaga umiejętności precyzyjnego posługiwania się językiem, tak aby wypowiedź charakteryzowała się spójnością, logiką, komunikatywnością oraz funkcjonalnością. Konstruowanie wypowiedzi obciąża zdającego do wykazania się wiedzą przedmiotową, którą potrafi zastosować w nowych sytuacjach poznawczych (czyli np. podczas rozwiązywania zadania egzaminacyjnego) w celu wykreowania odpowiedzi charakteryzującej się precyzją wyводу popartego sensowną argumentacją, funkcjonalną w zakresie omawianego problemu. Warto upewnić się, czy dla zdających czytelne są wymagane umiejętności, np. analiza źródłowa, z którą tegoroczni maturzyści mieli problemy, ponieważ przepisywali fragmenty tekstu, informacje z mapy, czy dane z tabeli, zamiast rozważyć problem w kontekście tematu.

Przeanalizujemy zadanie nr 3 opublikowane w arkuszu maturalnym z 2016 r.⁴, pod kątem sprawdzanych wymagań, formy (typu) zadania oraz zastosowanego materiału źródłowego w kontekście zadań zaproponowanych w informatorze na 2023 r.⁵

Zadanie zostało wyposażone w różnorodny materiał źródłowy (tekst, plan), który miał posłużyć zdającemu do wykazania się zarówno wiedzą historyczną, jak i umiejętnościami analizy porównawczej wydarzeń opisanych w tekście i przedstawionych na planie oraz tworzenia argumentacji, uzasadniającej zajęte przez niego stanowisko (czy tekst i mapa dotyczą tej samej bitwy?). W celu analizy wymagań szczegółowych warto odnieść się do materiału źródłowego tego zadania.

¹ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/_historia.pdf

² <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/wymagania-egzaminacyjne-obowiazujace-na-egzaminie-maturalnym-w-roku-2023-i-2024>

³ Tamże.

⁴ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2016/

⁵ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/Informator_EM2023_historia.pdf

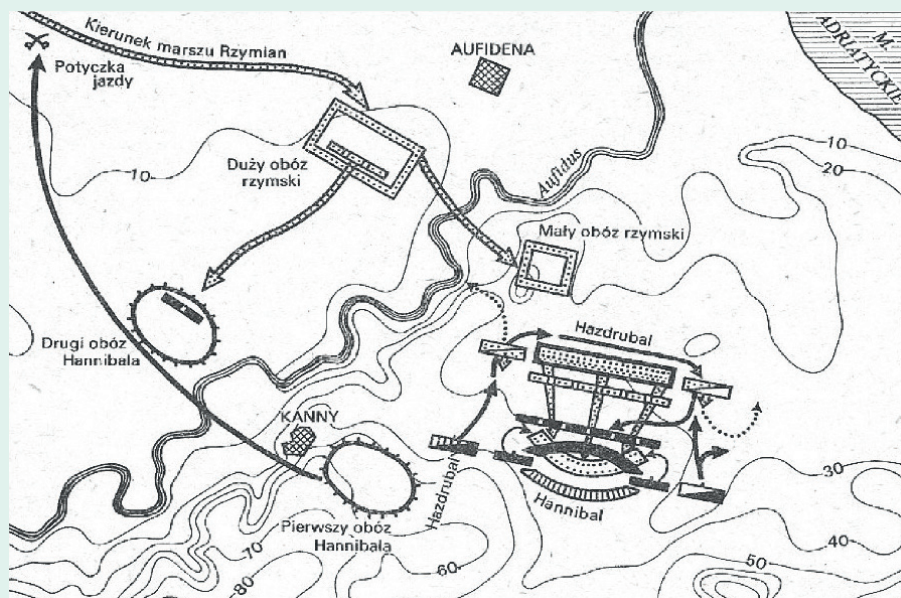
Przykład 1

Źródło 1. Fragment opracowania historycznego

Zdumiewają nas wielkie klęski w bitwach morskich, jakie Kartaginie, państwu przecież na wskroś morskemu, w pierwszej wojnie punickiej zadali Rzymianie. Często były one jednak spowodowane nadmierną ostrożnością kartagińskich dowódców, brakiem właściwych decyzji, niechęcią do podejmowania jakiegokolwiek ryzyka.

L. Mrozewicz: *Historia powszechna. Starożytność*. Poznań 1999, s. 229 – 230.

Źródło 2. Plan bitwy

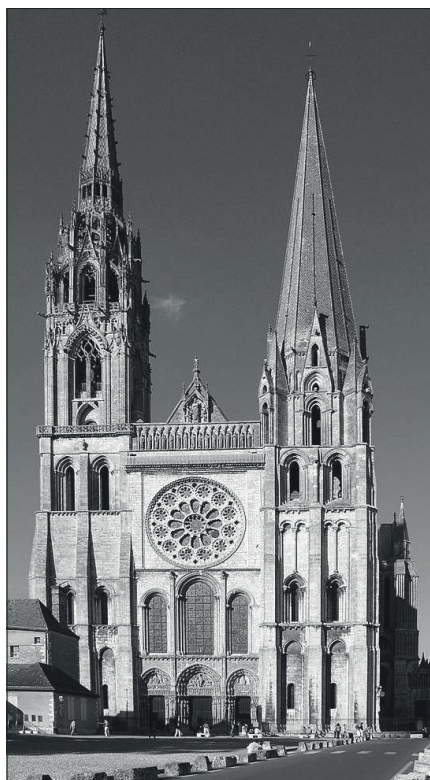
J. Dowiat: *Historia 1*. Warszawa 1985, s. 132.

W tekście (przykład 1) odniesiono się do pierwszej wojny punickiej. Natomiast na planie umieszczono informacje dotyczące bitwy pod Kannami (nazwa miejsca, dowódcy) mającej miejsce podczas II wojny punickiej. Poruszone w zadaniu zagadnienia wpisują się zarówno w wymagania z zakresu podstawowego (2) [uczeń:] omawia charakter ekspansji rzymskiej i wyjaśnia ideę imperium rzymskiego), jak i rozszerzonego (2) [uczeń:] charakteryzuje organizację armii oraz etapy ekspansji rzymskiej).⁶

W *Informatorze maturalnym z historii*, który będzie obowiązywał w roku szkolnym 2022/2023 w kilku zadaniach odniesiono się do kulturowego aspektu historii, pytając na podstawie źródeł ikonograficznych o różne style architektoniczne oraz ich cechy charakterystyczne. Wyśmienitym przykładem z przywołanego arkusza maturalnego (2016 r.) jest zadanie 5, w którym przedstawiona na zdjęciu katedra w Chartres pozwala na charakterystykę dwóch stylów architektonicznych dominujących w średniowieczu. Zdający rozwiązując zadanie, wykazuje się umiejętnością: analizy, porównania i tworzenia narracji oraz dobierania argumentów funkcjonalnych do problematyki zadania.

W zakresie podstawowych wymagań szczegółowych oczekuje się od ucznia umiejętności scharakteryzowania sztuki romańskiej i gotyckiej.⁷

Fotografia. Katedra w Chartres

www.paradoxplace.com

Interesujące z perspektywy dalszej pracy dydaktycznej może okazać się zestawienie rysunku satyrycznego z opisem działań wojennych, pozwalające na kształcenie umiejętności pracy z różnorodnym materiałem i wnioskowanie na ich podstawie. Przykładem może być zadanie umieszczone w informatorze, w którym rysunek satyryczny symboliką (buty wojskowe, oznaczone godłami Saksonii, Rosji i Szwecji, depczą mapę Polski) nawiązuje do wojny północnej opisanej w tekście (przykład 2).

W celu poprawnego rozwiązania zadania zdający powinien wykazać się umiejętnością porównania przekazu symbolicznego (rysunek satyryczny) z opisem prowadzonych działań. W zakresie wymagań szczegółowych konieczna do poprawnego rozwiązania zadania jest znajomość zagadnień odnoszących się do sytuacji wewnętrznej i międzynarodowej Rzeczypospolitej w czasach saskich [XXVI. *Rzeczpospolita w XVIII w. (od czasów saskich do Konstytucji 3 maja)*].⁹

⁶ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/_historia.pdf

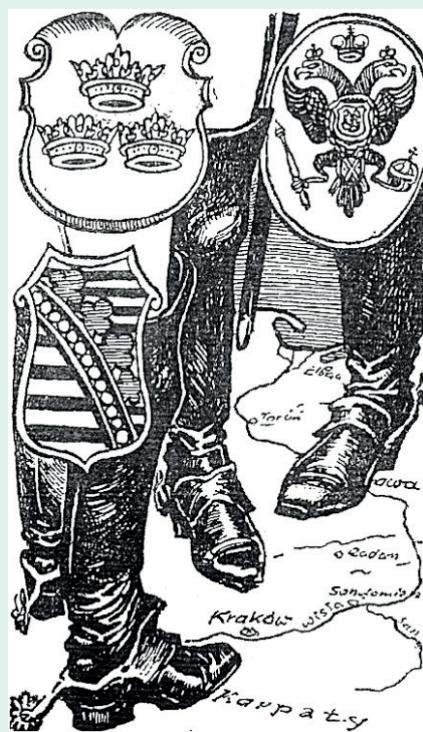
⁷ Tamże.

⁸ Tamże.

⁹ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/podstawa_programowa/historia.pdf

Przykład 2

Źródło 1. Współczesny rysunek satyryczny

Na podstawie: S. Kobylński, M. Siuchniński: *Ilustrowana Kronika Polaków*. Warszawa 2005, s. 91.

Źródło 2. Fragment opisu działań wojennych z epoki

[Rok 1706] Ciężkie oplakane, żadnym piórem dostatecznie nie wyrażone nastąpiły na ojczyznę naszą podczas tej wojny czasy, którą król August [...], wzniciwszy niewinnie potem Rzeczpospolitą w nią uwikłał i tak długo dla utrzymania honoru swego trzymał [...], skąd wiele wojsk moskiewskich do Korony i Litwy naprowadził, którzy nie według umówionego sojuszu 12 tysiącami [...], lecz wielkimi wojskami Koronę i Litwę przechodzili, niezliczone miliony szkód czynili [...] po dworach szlacheckich, jak wieśniaczych chałupach [...].

Nie pofolgował i sam król August, lubo kilka razy asekurował Rzeczpospolitą, jako własnym kosztem miał tę wojnę prowadzić, ale inaczej się stało, gdy coraz nowe sukursy wprowadzając z Saksonii, wielkie na nich prowianty i pieniądze wybierano [...].

Z drugiej strony uciążali Królestwo Polskie Szwedzi nieznosnymi prawie kontrybucjami, a goniąc się z królem Augustem, w poprzek i wzdłuż Polskę przechodzili [...].

M. Ferenc: *Epoka nowożytna. Teksty źródłowe*. Kraków 2001, s. 183 – 184.

Warto nadmienić, że zadania o podobnej konstrukcji możemy znaleźć w arkuszach egzaminacyjnych z ubiegłych lat, np. zadanie 19. z arkusza maturalnego w 2019 r.¹⁰ (przykład 3), w którym karykaturę z epoki ilustrującą sojusz nazistowskich Niemiec z ZSRR (wymaganie szczegółowe: *geneza paktu Ribbentrop – Mołotow*) zestawiono z opisem postanowień traktatu w Rapallo, w kontekście łamania postanowień traktatu wersalskiego (wymaganie szczegółowe: *rozbijanie systemu wersalskiego*). Od zdającego oczekiwano poprawnego rozstrzygnięcia, czy opis jest komentarzem karykatury wraz z uzasadnieniem dokonanego wyboru, zatem w zakresie wymagań ogólnych sprawdzano następujące umiejętności: analizy, porównania oraz tworzenia narracji z trafnie dobraną argumentacją, odnoszącą się do faktografii i związków przyczynowo-skutkowych.

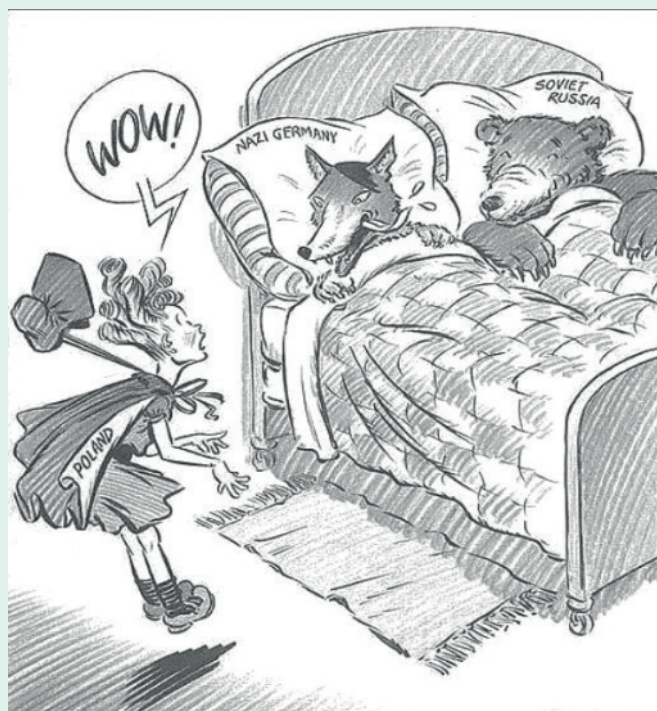
Przykład 3

Źródło 1. Fragment opracowania historycznego

Po tajnych negocjacjach radziecki komisarz spraw zagranicznych [...] i niemiecki minister [...] zawarli w miasteczku Rapallo traktat o nieagresji, anulowaniu reparacji, wymianie handlowej i tajnej współpracy wojskowej [...]. Było to pierwsze powojenne zagrożenie dla naszego kraju. [...] Konsekwencją Rapallo było pogwałcenie wersalskich postanowień w postaci ścisłej współpracy Reichswchry z Armią Czerwoną. We współdziałaniu z nowym partnerem i na jego terytorium Niemcy rozpoczęły produkcję czołgów, samolotów, broni chemicznej, czego nie mogły [...] robić u siebie.

J. Smaga: *Narodziny i upadek imperium. ZSRR 1917 – 1991*. Kraków 1992, s. 68 – 69.

Źródło 2. Karykatura z epoki

Objaśnienia: NAZI GERMANY – nazistowskie Niemcy, SOVIET RUSSIA – sowiecka Rosja, POLAND – Polska
A. de Lazari, O. Riabow, M. Żakowska: *Europa i Niedźwiedź*. Warszawa 2013, s. 215.

¹⁰ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2019/

Różnorodny materiał źródłowy stosowany w zadaniach egzaminacyjnych pozwala na doskonalenie heterogenicznych umiejętności.

Jedną z oryginalnych i ciekawych propozycji są zadania sprawdzające rozumienie wydarzeń historycznych, do których odwołano się w utworach poetyckich z epoki. Przykładem może być wiersz Adama Asnyka z 1890 r., w którym autor zawarł krytykę krakowskiej szkoły historycznej, a od zdających oczekuje się umiejętności analizy różnych ocen historiografii oraz przygotowania wypowiedzi argumentacyjnej, uwzględniającej różne aspekty procesu historycznego¹¹. W celu doskonalenia umiejętności rozwiązywania tego typu zadań warto sięgnąć do arkuszy egzaminacyjnych z ubiegłych lat, np. fragmentu wiersza Romana Gilewskiego traktującego o działaniach wojennych, a szczególnie o zwycięstwie Polaków pod Monte Cassino¹², czy poetyckiego utworu Jana Lechonia z okresu II wojny światowej¹³.

Przykład 4

Źródło 1. Wiersz Jana Michała Zazuli [fragment]

Wyjeżdżajcie, już szczyta skończona
Pielęgniarki i lekarz jest w szatni
Porozwożą was suki do domów
Mają wszystkich, wasz szyb jest ostatni.
Pan pułkownik wyciągnie sam rękę,
Gdzieś w kantorku bulgocze już czajnik.
Żona z „Wujka” ma czarną sukienkę,
A poza tym jest wreszcie normalnie. [...] Ze dwunastu nie wróci górników,
Czterech zniknie, z trzech stanie przed sądem,
Trzech oplują wieczorem w dzienniku, Dwaj są nie stąd,
a reszta jest z rządem. Tylko honor jest wasz,
solidarni,
Bryła węgla za polskie sumienie.
Wam już czas. Wyjeżdżajcie z kopalni Wolna Polska
zepchnięta pod ziemię.

A. Dziurok, M. Gałęzowski, Ł. Kamiński, F. Musiał: *Od niepodległości [...] Warszawa 2010, s. 433.*

Uznane źródła historyczne, do których należą utwory poetyckie, mogą występować w zestawieniu z innymi typami źródeł, np. rysunkami satyrycznymi. Ilustruje to zadanie maturalne z 2018 r.

Źródło 2. Rysunek satyryczny zamieszczony na ulotce

Historia PRL. Red. J. Cieślarski. T. 20, Warszawa 2009, s. 49.

(przykład 4). Poprawne rozwiązanie wymaga od zdającego w tym wypadku nie tylko znajomości chronologii wydarzeń, ale także zrozumienia symboliki rysunku oraz treści wiersza, pozwalających na budowanie sensownej argumentacji.

W arkuszach egzaminacyjnych znajdujemy zadania nawiązujące do wydarzeń, których znaczenie w naszej historii ma szczególny wymiar (przykład 5). Zadanie dotyczące wyjaśnienia okoliczności ustanowienia Orderu Virtuti Militari znajduje się w informatorze (*egzamin z historii od 2023 r.*) oraz arkuszu egzaminacyjnym z 2020 r.

Przykład 5

Informator od 2023 r.

Wyjaśnij okoliczności ustanowienia orderu, do których nawiązuje tablica pamiątkowa. W odpowiedzi odwołaj się do jej treści.

Arkusz maturalny – 2020 r.

Wyjaśnij okoliczności ustanowienia zaprezentowanego orderu. W odpowiedzi odwołaj się do faktografii.

Jak widzimy, o te same okoliczności wydarzenia można pytać za pomocą różnych źródeł informacji historycznej (tablica pamiątkowa, medal). Przytoczone zadania sprawdzają te same wymagania ogólne: umiejętność

analizy wydarzeń, zjawisk i procesów historycznych w kontekście epoki oraz umiejętność oceny przydatności źródeł do wyjaśnienia problemu historycznego. Poprawne sformułowanie odpowiedzi wymaga od zdającego

umiejętności tworzenia narracji historycznej. W zakresie wymagań szczegółowych (treści nauczania) konieczne jest nawiązanie do przebiegu wojny w obronie Konstytucji 3 maja.

¹¹ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/_historia.pdf

¹² https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2017/

¹³ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2019/

Źródłem historycznym, często występującym w zadaniach egzaminacyjnych, są monety z różnych epok. Informator maturalny – egzamin 2023 r. – przedstawia przykładową monetę rzymską (ilustracja 1), której symbolikę (Brutus, zamach na J. Cezara) zdający powinien odczytać i wyjaśnić przez pryzmat swojej wiedzy. Uzasadnienie wyborów musi być poparte stosowną, odwołującą się do treści źródła argumentacją.

W arkuszu maturalnym z 2019 r.¹⁵ współczesna moneta euro (ilustracja 2) dostarcza informacji dotyczących państwa słowiańskiego oraz wskazuje na szczególną rolę, jaką w chrystianizacji odegrali święci: Cyryl i Metody. Stanowi to podstawę budowania argumentacji uwzględniającej różne aspekty procesu historycznego, umożliwiając tworzenie narracji w ujęciu problemowym.

Moneta z epoki (ilustracja 3) została także zamieszczona w arkuszu maturalnym z 2018 r.¹⁶ Rozwiązanie zadania wymagało od zdających umiejętności analizy i interpretacji historycznej zjawisk oraz procesów historycznych w kontekście epoki, a także zbudowania argumentacji, która powinna uwzględniać różne aspekty procesu historycznego. W zakresie wymagań szczegółowych problematyka zadania odnosiła się do wydarzeń z okresu wczesnopiastowskiego. W obrębie wiedzy historycznej od zdających oczekuje się rozpoznania tendencji decentralistycznych w życiu politycznym państwa polskiego w XI – XII w.

Zaprezentowaną w źródle monetę wybił Sieciech, o czym świadczy napis na awersie. Wspomniany Sieciech był wojewodą, a nie władcą państwa, zatem możliwość wybijania monety przez poddanego świadczy o słabości ówczesnego władcy, Władysława Hermana.

Kolejny przykład zadania z materiałem numizmatycznym znajdujemy w arkuszu z 2017 r.¹⁷ (ilustracja 4). Od zdających oczekiwano uzasadnienia, zawierającego argumenty potwierdzające, że wydanie zaprezentowanej monety było możliwe w następstwie tzw. aktu 5 listopada. Należało się wykazać (podobnie jak w poprzednich

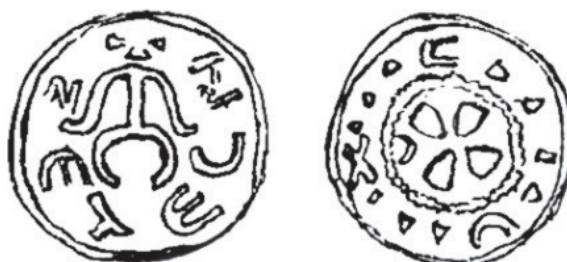
Ilustracja 1 – Moneta rzymska

Ilustracja 2 – Współczesna moneta

Ilustracja 3 – Moneta z końca XI wieku (awers i rewers)

https://pl.wikipedia.org/wiki/Denar_Sieciecha
Napis na awersie: ZETECH (Sieciech).

Ilustracja 4 – Moneta z okresu I wojny światowej (awers i rewers)

www.katalogmonet.pl

¹⁴ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/Informator_EM2023_historia.pdf

¹⁵ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2019/

¹⁶ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2018/

¹⁷ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2015/Arkusze_egzaminacyjne/2017/

Przykład 6

Źródło 1. Fragment dzieła Jana Długosza

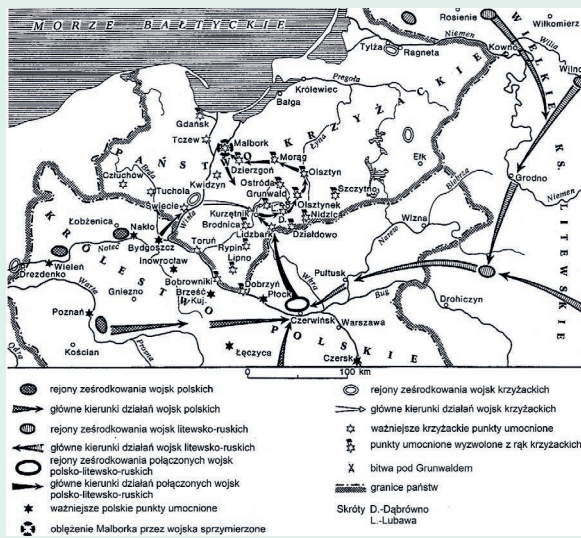
I zwyciężyła wtedy prawda, chociaż przez kilka wieków ukrywana w pomroce, i wyświeciło się dowodnie, co Krzyżacy różnymi wybiegami, fałszem i pozorami starali się uczynić wątpliwie, do kogo należeć miały ziemie pomorska, chełmińska i michałowska. I ziemie te, o które toczyła się walka przez lat półtora, przyznane zostały słusznie królestwu polskiemu. [...] Z metropolią gnieźnieńską, matką swoją, połączył się znowu Kościół chełmiński [...]. I ja piszący te kroniki czuję nie-małą pociechę z ukończenia wojny pruskiej, odzyskania krajów z dawna od królestwa polskiego odpadłych, i przyłączenia Prus do Polski.

T. Maresz, K. Juszczak: *Historia w źródłach* [...] Toruń 2004, s. 154 – 155.

Źródło 2. Mapy wojen polsko-krzyżackich

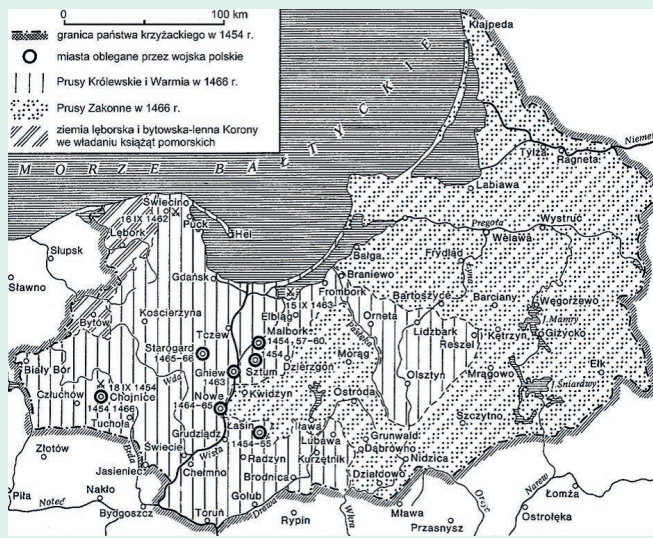
A

Dzieje Polski. Red. J. Topolski. Warszawa 1978, s. 193.

B

Dzieje Polski. Red. J. Topolski. Warszawa 1978, s. 200.

przykładach zadań) umiejętnościami: analizowania wydarzeń historycznych, tworzenia narracji historycznej oraz integrowania informacji pozyskanych z różnych źródeł informacji. W zakresie wymagań szczegółowych tematyka zadania wpisuje się w problematykę sprawy polskiej podczas I wojny światowej. Zdający powinien zwrócić uwagę na następujące elementy: przedstawienia graficzne, nominał monety, nazwę na monecie oraz czas jej wybitcia.

W arkuszach maturalnych z historii stosuje się więc różnorodny materiał źródłowy, a jednym z najbardziej charakterystycznych dla tego przedmiotu źródeł jest mapa, występująca w każdym arkuszu egzaminacyjnym. Informator proponuje zadanie, którego składową są dwie mapy oraz tekst źródłowy. Od zdającego oczekuje się wyboru mapy przedstawiającej wojnę, której skutkiem były zmiany terytorialne opisane w tekście oraz uzasadnienia z odwołaniem do tekstu oraz treści wybranej (wskazanej) mapy (przykład 6).

Zgodnie z wymaganiami, zdający powinien dokonać analizy i interpre-

tacji historycznej. Dostrzec zjawiska i procesy historyczne w kontekście epok oraz uwzględnić różne aspekty procesu historycznego. W zakresie wymagań szczegółowych oczekujemy od zdającego umiejętności opisu rozwoju terytorialnego państwa polskiego w XIV – XV w. oraz charakterystyki i oceny stosunków polsko-krzyżackich.

Również we wcześniejszych arkuszach maturalnych wyposażeniem do zadań była mapa, np. w 2019 r. była to mapa Europy przedstawiająca sytuację na frontach II wojny światowej (przykład 7). Treść mapy zdający również powinien przeanalizować w celu poprawnego umieszczenia jednego z przytoczonych wydarzeń w czasie (przed bitwą na łuku kurskim; po konferencji Wielkiej Trójki w Jałcie; po lądowaniu aliantów w Normandii; przed konferencją Wielkiej Trójki w Teheranie). Swoją wybiórczość zdający powinien poprzeć właściwą argumentacją. Wskazane umiejętności wpisują się zarówno w wymagania ogólne, jak i szczegółowe (chronologia wydarzeń oraz działania na frontach II wojny światowej).

Powyższe przykłady pokazują, że typowe, charakterystyczne dla przedmiotu umiejętności można ćwiczyć za pomocą różnorodnych zadań z zasobów CKE, dostępnych na stronach internetowych centralnej i okręgowych komisji egzaminacyjnych. Arkusze z lat poprzednich – jako materiał ćwiczeniowy – nic nie straciły ze swej aktualności.

W egzaminie maturalnym z historii od 2023 r. ważna zmiana będzie dotyczyła dotychczasowego zadania rozszerzonej odpowiedzi. Jego rozwiązaniem będzie tzw. wypowiedź argumentacyjna. Różnica wynika nie tyle ze sposobu formułowania poleceń, ile z wprowadzenia nowych zasad oceniania, zmniejszenia liczby tematów do wyboru z pięciu do trzech oraz rezygnacji z materiału źródłowego, w który wyposażano dwa tematy do opracowania.

Zdający będą mieli za zadanie napisać rozszerzoną wypowiedź na jeden z trzech zaproponowanych tematów, za co będą mogli otrzymać maksymalnie 15 punktów. Jak czytamy w opisie zadania rozszerzonej odpowiedzi:

› tematy będą zróżnicowane pod

Przykład 7

Na podstawie: M. Gilbert: *Druga wojna światowa*. Poznań 2011, s. 687.

względem epok historycznych oraz problematyki;

- tematy każdorazowo będą zawierać tezę, wobec której zdający będą musieli zająć stanowisko i je uargumentować, uwzględniając w swojej argumentacji różnorodne aspekty lub przykłady określone w temacie;
- kluczową umiejętnością sprawdzaną w tej części arkusza będzie umiejętność tworzenia narracji historycznej z funkcjonalnym wykorzystaniem wiedzy.

Nowością w koncepcji egzaminu z historii będzie:

- wypowiedź argumentacyjna licząca co najmniej 500 słów, a zgodnie z aneksem do informatora¹⁸ w latach 2023 i 2024 co najmniej 300 słów. W przypadku niespełnienia tego minimum nie będą przyznawane punkty za tzw. część formalną (spójność wypowiedzi) – piszemy o tym w dalszej części artykułu.

Funkcjonalność wykorzystania wiedzy historycznej ocenia się w odniesieniu do tematu pracy, czyli:

- zdający musi **zająć stanowisko** wobec zaprezentowanej tezy oraz je **przeko-**

nująco uzasadnić, wykorzystując w swojej argumentacji właściwie dobraną wiedzę historyczną z zakresu trzech elementów (obszarów) przykładów wskazanych w temacie.

W celu lepszego zrozumienia, na czym polega to zadanie, przyjrzymy się przykładowym tematom zaprezentowanym w informatorze.

Przykład 1.

Główną przyczyną upadku republiki rzymskiej był rozrost terytorialny tego państwa. Zajmij stanowisko wobec powyższej tezy i je uzasadnij, uwzględniając w argumentacji aspekt polityczny, społeczno-gospodarczy i kulturowy.

Przykład 2.

Karol Wielki zasługuje na miano prekursora zjednoczonej Europy. Zajmij stanowisko wobec powyższej tezy i je uzasadnij, odnosząc się w swojej argumentacji do politycznych, społeczno-gospodarczych i kulturalnych dokonań tego władcy.

Przykład 3.

To reformację – w dużo większym stopniu niż odkrycia geograficzne – należy uznać

za prawdziwy przełom pomiędzy średniowieczem a nowożytnością. Odnieś się do przytoczonej tezy, uwzględniając aspekt kulturowy, polityczny i ekonomiczny.

Przykład 4.

Dyktatorskie formy władzy są prawidłowością w okresach porewolucyjnych. Odnieś się do postawionej tezy oraz uzasadnij swoje stanowisko uwzględniając w argumentacji konsekwencje trzech różnych rewolucji z okresu od XVII do XX wieku.

Opublikowany na stronie CKE przykładowy arkusz maturalny również zawiera kolejne trzy propozycje takich zadań. Możemy zatem wykorzystać je do ćwiczeń w klasie.

Opisany w informatorze sposób punktowania zadania rozszerzonej odpowiedzi możemy przedstawić w formie schematu, zaprezentowanego poniżej (schemat 1, str. 10).

By zdający i nauczyciele w pełni zrozumieli, co kryje się pod powyższymi określeniami, zostały one dookreślone w następujący sposób:

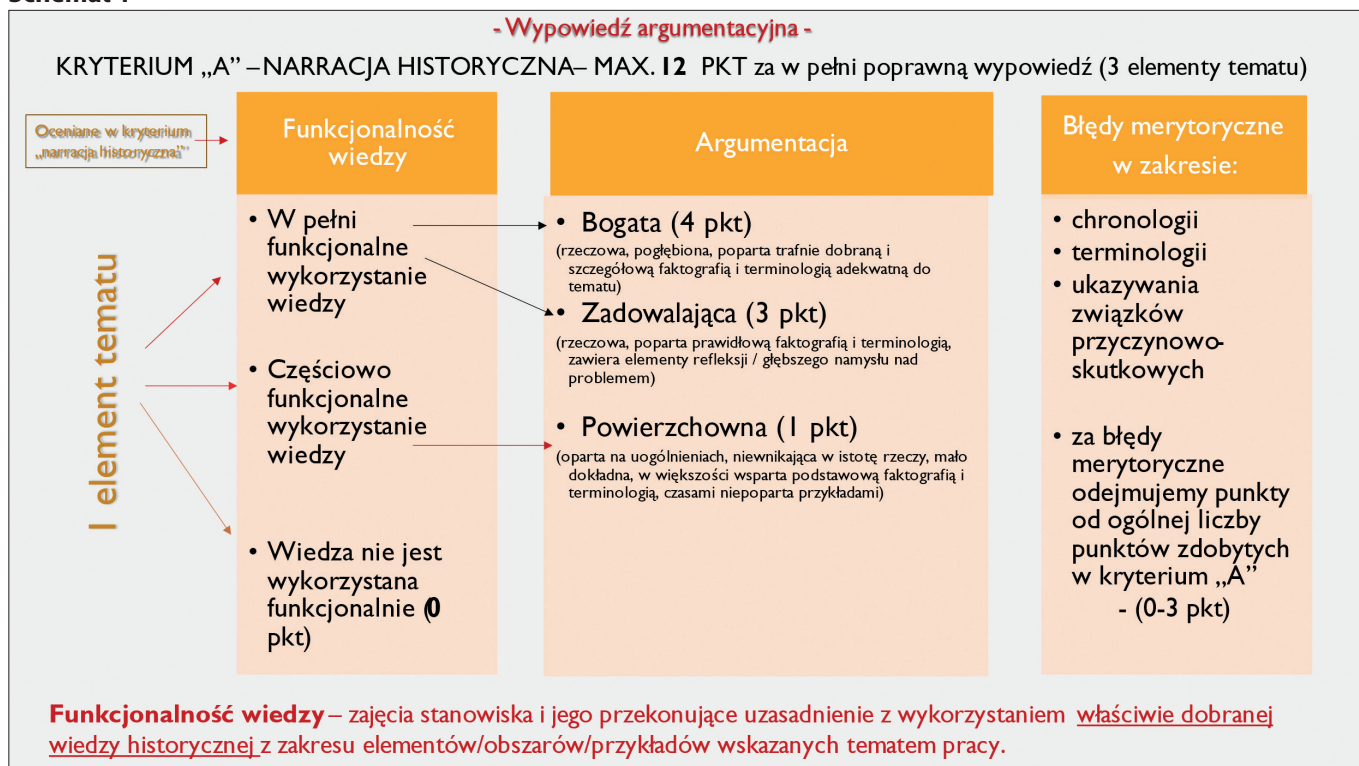
1. W pełni funkcjonalne wykorzystanie wiedzy historycznej oznacza przywołanie w wypowiedzi: faktów, postaci, procesów historycznych adekwatnych (trafnie dobranych, wyselekcjonowanych) do tematu oraz do zajętego stanowiska o terminologii historycznej właściwej dla problematyki określonej tematem wypracowania, które to składniki ilustrują tok rozumowania zdającego oraz przekonująco wspierają jego argumentację na poziomie co najmniej zadowalającym.

2. Częściowo funkcjonalne wykorzystanie wiedzy historycznej ma miejsce wtedy, gdy zdający przedstawił powierzchowną argumentację LUB np. w części zasadniczej pracy, obok trafnej argumentacji, w charakterze argumentów (przykładów) wykorzystane są treści, które nie są spójne np. ze stanowiskiem zdającego wyrażonym we wstępie albo nie odnoszą się do tezy zawartej w temacie pracy lub nie są związane z tematem.

3. Wiedza historyczna nie jest wykorzystana funkcjonalnie, jeżeli zdający bezrefleksyjnie referuje (odtwarza) wszystko, co pamięta z danego problemu, ale nie odnosi się do tezy zawartej w temacie LUB jego argumentacja jest sprzeczna z zajęтым stanowiskiem.

¹⁸ https://cke.gov.pl/images/_EGZAMIN_MATURALNY_OD_2023/Informatory/Aneks/Aneks_2023_2024_

Schemat 1

Jeśli wypowiedź zdającego zawiera wymaganą liczbę słów (minimum 300) wówczas przyznajemy kolejne 3 punkty za tzw. spójność wypowiedzi. Kryteria przyznawania punktów przedstawia schemat 2.

Uwaga! Zgodnie z **aneksem** do informatora w latach **2023 i 2024** minimalna liczba to **300 słów**.

Wypowiedź argumentacyjna jest jedną z najważniejszych form komunikowania się ludzi, skłania do refleksji, czyli kształtuje postawy, zmusza do uzasadniania sta-

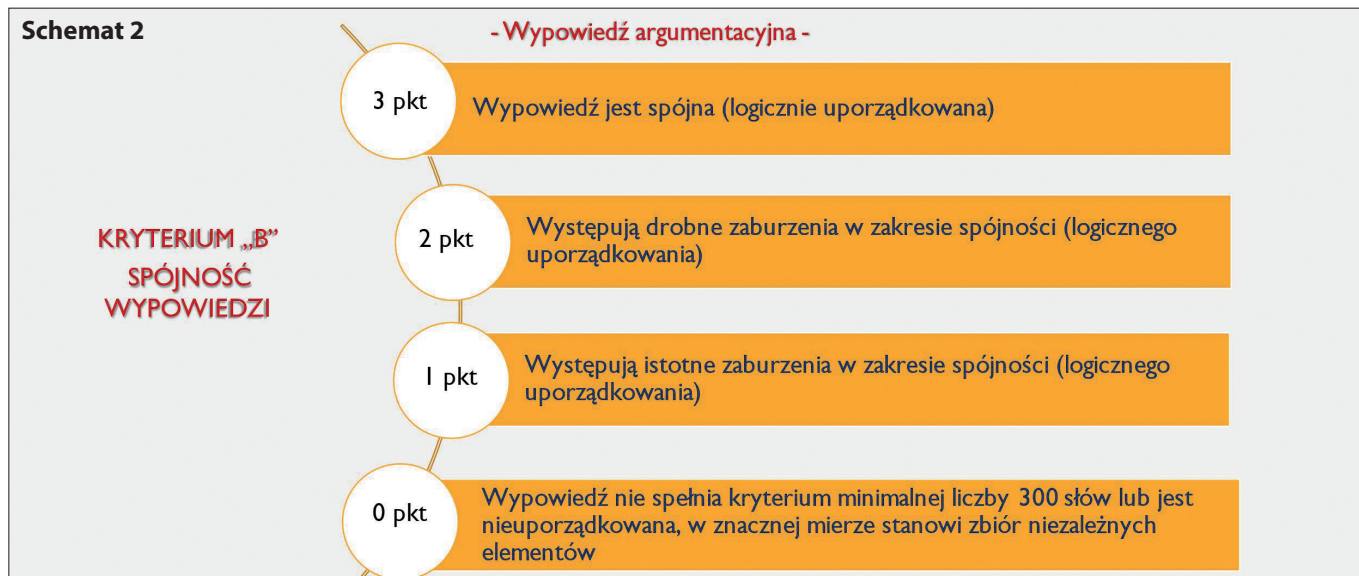
nowiska, nie pozwala na wypowiadanie sądów, które nie są poparte argumentami.

Argumentowanie w praktyce szkolnej jest umiejętnością ponadprzedmiotową, gdyż uczeń musi nie tylko wyciągnąć wnioski i uzasadnić swoje stanowisko, ale też np. udowodnić wpływ warunków klimatycznych na rozwój turystyki, przeanalizować konsekwencje decyzji podjętych przez Kazimierza Wielkiego, czy opinie naukowców i odnieść się do nich. To oczywiście przykłady, które ilustrują rangę argumentowania.

Praktyka szkolna uczy więc, że w życiu codziennym nie wystarczy pozorna argumentacja, gdyż zawsze rodzi się pytanie: dlaczego?

Sztuka prezentowania własnego stanowiska oraz jego przekonującego uzasadnienia z wykorzystaniem logicznych i rzeczowych argumentów, popartych przykładami, to umiejętności niezbędne nie tylko na lekcjach historii, ale przede wszystkim w codziennej rzeczywistości, w różnych sytuacjach, w których musimy kogoś przekonać do własnego zdania.

Schemat 2

Barbara Andrzejewska jest koordynatorem egzaminów z historii, wiedzy o społeczeństwie i historii muzyki OKE w Jaworznie, dr Ewa Choraży jest konsultantem w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych RODN „WOM” w Katowicach.

STATUT SZKOŁY, PRZEDSZKOLA, placówki w świetle wybranych przepisów prawa oświatowego

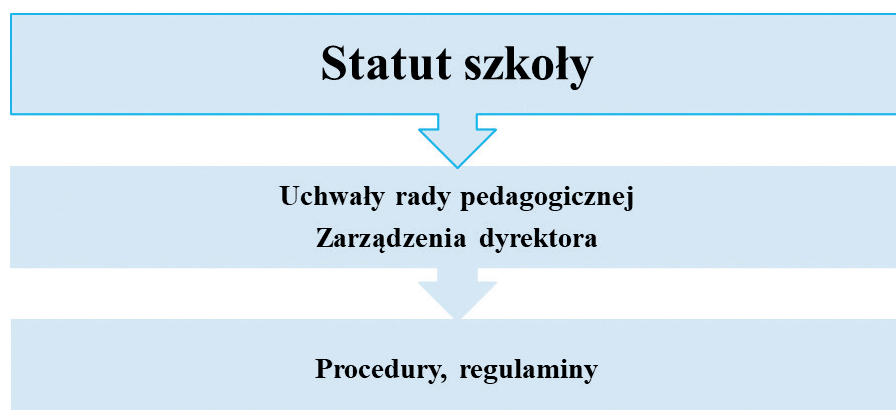
DR EWA CHORAŹY, CEZARY LEMPA, ADAM PUKOCZ

Statut jest aktem prawa wewnętrznego określającym zadania, strukturę organizacyjną i sposób działania szkoły, przedszkola, placówki. Wymagania co do treści statutu określają przepisy prawa. W związku z tym, że statut jest najważniejszym dokumentem obowiązującym całą społeczność szkolną, przedszkolną, placówki, reguluje on jej organizację oraz funkcjonowanie. Istotne jest zadbanie o to, by dokument ten był opracowany rzetelnie i jednoznacznie określał prawa obowiązujące w szkole, przedszkolu, placówce. Obowiązkiem dyrektora jest dbałość o to, by dokument ten był aktualny oraz powszechnie dostępny zarówno dla

uczniów, jak i rodziców, a także pracowników szkoły.

Historycznie pojęcie statutu oznaczało w Polsce *ustawę*. Mianem *statutów* określano w dawnej Polsce zbiory przepisów prawnych oraz akty prawne będące odpowiednikami dzisiejszych ustaw. Obecnie *Słownik języka polskiego* definiuje statut jako zbiór przepisów określających wewnętrzną organizację, zadania i tryb działania instytucji lub organizacji¹. Na treść statutu składają się z reguły zagadnienia ustrojowo-organizacyjne oraz prawa i obowiązki podmiotów korzystających ze świadczeń danej instytucji, niekiedy także prawa i obowiązki pracowników tej instytucji².

Statut w hierarchii dokumentów

Zakres treści zawartych w statucie został przedstawiony w ustawie z dnia 14 grudnia 2016 r. *Prawo oświatowe* (UPO). Poniżej przedstawiamy przepisy UPO, które dotyczą poszczególnych typów szkół, przedszkoli i placówek. Są to:

- › Statut szkoły – art. 98 – 100
- › Statut przedszkola – art. 102, 101
- › Statut placówki – art. 112
- › Statut szkoły niepublicznej – art. 172

Rada pedagogiczna przygotowuje projekt statutu albo jego zmian i przedstawia do uchwalenia radzie

szkoły lub placówki (art. 72). W szkołach, przedszkolach lub placówkach, w których rada szkoły nie została powołana, zadania rady wykonuje rada pedagogiczna (art. 82. ust. 2).

Nie ma obecnie przepisów określających zasady tworzenia dokumentów związanych z formułowaniem prawa wewnętrznego szkół, przedszkoli, w tym statutów. Ustawa *Prawo oświatowe* odwołuje się tylko do treści statutu. Konstrukcję ustaw, rozporządzeń, uchwał, zarządzeń oraz aktów prawa miejscowego określa rozporządzenie w sprawie zasad techniki prawodawczej. Można się spotkać z interpretacją, że statut, o którym mowa, jest aktem prawa miejscowego, stąd należy przy jego konstruowaniu korzystać właśnie z przepisów dotyczących zasad techniki prawodawczej. W opinii niektórych prawników nie jest jednak aktem prawa miejscowego, stąd można się wspierać rozwiązaniami zawartymi w rozporządzeniu w sprawie zasad techniki prawodawczej, ale nie jest to obowiązek. Stosowanie zasad techniki prawodawczej skutkuje jednakże przejrzystością zapisów statutu, w związku z tym większość dyrektorów szkół, przedszkoli i placówek korzysta z wymienionych zasad.

Wybór formy statutu należy zatem do szkoły, przedszkola, natomiast treść statutu musi być zgodna z obowiązującym prawem.

Zgodnie z art. 114 ustawy *Prawo oświatowe*, kurator oświaty może uchylić statut publicznego przedszkola, publicznej szkoły lub placówki albo niektóre jego postanowienia, jeżeli są sprzeczne z prawem. Z powyższego zapisu wynika, że kurator oświaty nie może kwestionować formy statutu, a jedynie jego treść.

W statucie szkoły nie należy powtarzać przepisów zawartych w ustawach, rozporządzeniach wykonawczych czy aktach prawa miejscowego. **Statut powinien dookreślać, jak w warunkach konkretnej placówki konkretne przepisy prawa będą realizowane.** Jeśli nie przewiduje się wystąpienia sytuacji opisanej w prawie, nie należy jej umieszczać w statucie.

¹ <https://sjp.pwn.pl/slowniki/statut> [Dostęp 16.02.2022 r.]

² P. Matyjasz-Lysakowska: *Statut szkoły wyższej jako źródło prawa pracy*. C.H. Beck, Warszawa 2016.

Statut szkoły

Szczegółowe informacje dotyczące zawartości statutów szkół określają artykuły 98 – 100 ustawy Prawo oświatowe. Artykuł 98 dotyczy zawartości statutu. Stosowany w nim zapis w szczególności oznacza, że w treści statutu bezwzględnie muszą znaleźć się zapisy opisujące rzeczywistość danej szkoły, wskazane w wymienionym artykule. Nie jest to jednak – dla instytucji – katalog zamknięty.

Art. 98. 1. Statut szkoły zawiera w szczególności:

- 1) nazwę i typ szkoły oraz jej siedzibę, a w przypadku gdy szkoła wchodzi w skład zespołu szkół – także nazwę tego zespołu;
- 2) imię szkoły, o ile zostało nadane;
- 3) nazwę i siedzibę organu prowadzącego szkołę;
- 4) cele i zadania szkoły wynikające z przepisów prawa oraz sposób ich wykonywania, w tym w zakresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, organizowania opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi, umożliwiania uczniom podtrzymywania poczucia tożsamości narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa oraz zasad promocji i ochrony zdrowia;
- 5) organy szkoły oraz ich szczegółowe kompetencje, a także szczegółowe warunki współdziałania organów szkoły oraz sposób rozwiązywania sporów między nimi;
- 6) organizację pracy szkoły, w tym organizację oddziałów sportowych, mistrzostwa sportowego, dwujęzycznych, integracyjnych, specjalnych i klas wstępnych, o których mowa w art. 25 ust. 3, z uwzględnieniem organizacji nauczania i oceniania w tych klasach, oraz organizację nauczania języka mniejszości narodowych, mniejszości etnicznych lub języka regionalnego, jeżeli szkoła takie oddziały lub nauczanie prowadzi, organizację wczesnego wspomaganie rozwoju dzieci, jeżeli szkoła takie wspomaganie prowadzi, a także zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, jeśli szkoła takie zajęcia prowadzi;
- 7) zakres zadań nauczycieli, w tym nauczyciela wychowawcy i nauczyciela bibliotekarza, oraz innych pracowników szkoły, w tym także zadania związane z zapewnieniem bezpieczeństwa uczniom w czasie zajęć organizowanych przez

szkołę, a także sposób i formy wykonywania tych zadań dostosowane do wieku i potrzeb uczniów oraz warunków środowiskowych szkoły;

- 8) szczegółowe warunki i sposób oceniania wewnątrzszkolnego uczniów, o którym mowa w art. 44b ustawy o systemie oświaty;
- 9) nazwę zawodu lub zawodów, w których kształci szkoła – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe;
- 10) szczegółową organizację praktycznej nauki zawodu – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe;
- 11) organizację zajęć edukacyjnych w ramach kształcenia zawodowego – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe;
- 12) organizację pracowni szkolnych, w szczególności pracowni ćwiczeń praktycznych, pracowni symulacyjnych oraz warsztatów szkolnych dla realizacji zajęć praktycznych, jeżeli szkoła takie pracownie i warsztaty posiada;
- 13) organizację dodatkowych zajęć dla uczniów, zwiększających szanse ich zatrudnienia, jeżeli szkoła takie zajęcia prowadzi;
- 14) organizację kształcenia ogólnego i zawodowego w przypadku pracowników młodocianych – w przypadku szkoły prowadzącej kształcenie zawodowe;
- 15) określenie formy kształcenia – stacjonarnej lub zaocznej – w przypadku szkoły dla dorosłych;
- 16) organizację wewnątrzszkolnego systemu doradztwa zawodowego;
- 17) prawa i obowiązki uczniów, w tym przypadki, w których uczeń może zostać skreślony z listy uczniów szkoły, a także tryb składania skarg w przypadku naruszenia praw ucznia;
- 18) rodzaje nagród i warunki ich przyznawania uczniom oraz tryb wnoszenia zastrzeżeń do przyznanej nagrody;
- 19) rodzaje kar stosowanych wobec uczniów oraz tryb odwoływania się od kary;
- 20) przypadki, w których dyrektor szkoły podstawowej może wystąpić do kuratora oświaty z wnioskiem o przeniesienie ucznia do innej szkoły;
- 21) sposób organizacji i realizacji działań w zakresie wolontariatu;
- 22) formy opieki i pomocy uczniom, którym z przyczyn rozwojowych, rodzinnych lub losowych jest potrzebna pomoc i wsparcie;
- 23) organizację biblioteki szkolnej oraz

warunki i zakres współpracy biblioteki szkolnej z uczniami, nauczycielami i rodzicami oraz innymi bibliotekami;

24) organizację internatu, o ile został w szkole zorganizowany;

25) organizację świetlicy z uwzględnieniem warunków wszechstronnego rozwoju ucznia – w przypadku szkoły podstawowej i szkoły prowadzącej kształcenie specjalne, o której mowa w art. 127 ust. 1;

26) warunki stosowania sztandaru szkoły, godła szkoły oraz ceremoniału szkolnego, o ile zostały ustanowione.

Zapisy zawarte w ust. 1 (cytowane powyżej) określają, co powinno się znaleźć w statucie. Redakcja zależy od typu szkoły (np.: podstawowa, ponadpodstawowa: liceum ogólnokształcące, technikum, szkoła branżowa).

W art. 98 ust. 2 zostały przedstawione treści, które dodatkowo powinny zostać uwzględnione w statucie szkoły – jeżeli jest to szkoła dla dzieci i młodzieży. Są to zapisy dotyczące:

- › organizacji współdziałania z poradniami psychologiczno-pedagogicznymi oraz innymi instytucjami działającymi na rzecz rodziny, dzieci i młodzieży,
- › organizacji i formy współdziałania szkoły z rodzicami w zakresie nauczania, wychowania, opieki i profilaktyki,
- › organizacji współdziałania ze stowarzyszeniami lub innymi organizacjami w zakresie działalności innowacyjnej (art. 98. ust 2).

W przypadku szkoły dla dzieci i młodzieży cele oraz zadania szkoły, które zostały określone w statucie, muszą uwzględnić założenia programu wychowawczo-profilaktycznego szkoły (art. 98. ust. 4). Wymaga to skorelowania działań realizowanych w ramach programu wychowawczo-profilaktycznego z celami i zadaniami szkoły, które powinny być tak sformułowane, w sposób na tyle uogólniony, aby wymagana korelacja miała miejsce.

Obowiązki ucznia określone w art. 98 ust. 1 punkt 17 zostały uszczegółowione w art. 99, tworząc katalog dotyczący:

- › właściwego zachowania podczas zajęć edukacyjnych,
- › usprawiedliwiania w określonym terminie i formie nieobecności na

zajęciach edukacyjnych, w tym formy usprawiedliwiania nieobecności przez osoby pełnoletnie,

- › przestrzegania zasad ubierania się uczniów na terenie szkoły lub noszenia na terenie szkoły jednolitego stroju – w przypadku, o którym mowa w art. 100,
- › przestrzegania warunków wnoszenia i korzystania z telefonów komórkowych oraz innych urządzeń elektronicznych na terenie szkoły,
- › właściwego zachowania wobec nauczycieli i innych pracowników szkoły oraz pozostałych uczniów.

Opisując bazę dydaktyczno-wychowawczo-opiekuńczą należy uwzględnić zapisy art. 103 – 107 UPO.

Pragniemy również zwrócić uwagę na zapisy art. 108a, które dotyczą funkcjonowania monitoringu nie tylko w szkole, ale również w przedszkolu i placówce.

Statut przedszkola

Przepisy dotyczące zawartości treściowej statutu przedszkola są opisane w art. 101 ust. 1 oraz art. 102 ust. 1 i 2 UPO. W art. 101 ust. 1 oddział przedszkolny jest zdefiniowany jako podstawowa jednostka organizacyjna przedszkola. W art. 102 ust. 1 zostały określone obszary pracy przedszkola, które w szczególności powinny być opisane w statucie.

Są to zapisy zawierające:

1. nazwę i rodzaj przedszkola oraz jego siedzibę;
2. nazwę i siedzibę organu prowadzącego;
3. cele i zadania przedszkola wynikające z przepisów prawa, w tym w zakresie udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej, organizowania opieki nad dziećmi niepełnosprawnymi, umożliwiania dzieciom podtrzymywania poczucia tożsamo-

ści narodowej, etnicznej, językowej i religijnej, z uwzględnieniem zasad bezpieczeństwa oraz zasad promocji i ochrony zdrowia;

4. sposób realizacji zadań przedszkola, z uwzględnieniem wspomagania indywidualnego rozwoju dziecka oraz wspomagania rodziny w wychowaniu dziecka i przygotowaniu go do nauki w szkole, a w przypadku dzieci niepełnosprawnych – ze szczególnym uwzględnieniem rodzaju niepełnosprawności;
5. sposób sprawowania opieki nad dziećmi w czasie zajęć w przedszkolu oraz w czasie zajęć poza przedszkolem;
6. szczegółowe zasady przyprowadzania i odbierania dzieci z przedszkola przez rodziców lub upoważnioną przez nich osobę zapewniającą dziecku pełne bezpieczeństwo;
7. formy współdziałania z rodzicami oraz częstotliwość organizowania kontaktów z rodzicami;
8. organy przedszkola oraz ich szczegółowe kompetencje, a także szczegółowe warunki współdziałania organów przedszkola oraz sposób rozwiązywania sporów między tymi organami;
9. organizację pracy przedszkola, w tym organizację wczesnego wspomagania rozwoju dzieci, jeżeli przedszkole takie wspomaganie prowadzi, a także zajęć rewalidacyjno-wychowawczych, jeżeli przedszkole takie zajęcia prowadzi;
10. czas pracy przedszkola ustalony przez organ prowadzący na wniosek dyrektora przedszkola, w uzgodnieniu z radą przedszkola, a w przypadku braku rady przedszkola – z radą rodziców;
11. zasady odpłatności za pobyt dzieci w przedszkolu i korzystanie z żywienia ustalone przez organ prowadzący;
12. zakres zadań nauczycieli oraz innych pracowników, w tym zadań związanych z:
 - a) zapewnieniem bezpieczeństwa dzieciom w czasie zajęć organizowanych przez przedszkole,
 - b) współdziałaniem z rodzicami w sprawach wychowania i nauczania dzieci, z uwzględnieniem prawa rodziców do znajomości zadań wynikających z programu

wychowania przedszkolnego realizowanego w danym oddziale i uzyskiwania informacji dotyczących dziecka, jego zachowania i rozwoju,

- c) planowaniem i prowadzeniem pracy dydaktyczno-wychowawczej oraz odpowiedzialnością za jej jakość,
 - d) prowadzeniem obserwacji pedagogicznych mających na celu poznanie i zabezpieczenie potrzeb rozwojowych dzieci oraz dokumentowaniem tych obserwacji,
 - e) współpracą ze specjalistami świadczącymi pomoc psychologiczno-pedagogiczną, opiekę zdrowotną i inną;
13. prawa i obowiązki dzieci, w tym przypadki, w których dyrektor przedszkola może skreślić dziecko z listy uczniów;
 14. warunki stosowania sztandaru przedszkola, godła przedszkola oraz ceremoniału przedszkolnego, o ile zostały ustanowione.

Przy opracowywaniu statutu przedszkola należy uwzględnić również zapisy artykułu 108, mówiące, że przedszkole w zakresie realizacji zadań statutowych zapewnia dzieciom możliwość korzystania z pomieszczeń do nauczania, wychowania i opieki, placu zabaw, pomieszczeń sanitarno-higienicznych i szatni, pościłków.

Dokumenty wprowadzające statut i zmiany do statutu

Zgodnie z art. 72 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (UPO), rada pedagogiczna przygotowuje projekt statutu szkoły albo jego zmian i przedstawia do uchwalenia radzie szkoły. Rada szkoły uchwała statut szkoły – art. 80 ust. 2 pkt 1 (UPO). W szkołach, w których nie powołano rady szkoły, zadania rady szkoły wykonuje rada pedagogiczna – art. 82 ust. 2 (UPO). Podstawa prawna uchwały rady pedagogicznej: art. 80 ust. 2 pkt 1 w związku z art. 82 ust. 2 (UPO). Statut stanowi załącznik do niniejszej uchwały.

Poniżej zaprezentowano przykład uchwał w sprawie uchwalenia statutu oraz zmian w statucie.

Przykład 1.

UCHWAŁA NR
Rady pedagogicznej **w**
 (wpisać typ placówki)
z dnia
w sprawie przyjęcia nowego statutu
 (wpisać typ placówki)

Na podstawie art. 72 ust. 1 oraz art. 80 ust. 2 pkt 1, w związku z art. 82 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 ze zm.) uchwala się, co następuje:

1. Przyjmuje się nowy statut szkoły (przedszkola) w brzmieniu stanowiącym załącznik do niniejszej uchwały.
2. Traci moc dotychczasowy statut przyjęty uchwałą rady pedagogicznej nr z dnia
3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia.
4. Zobowiązuje się dyrektora szkoły (przedszkola) do podjęcia działań zapewniających całej społeczności szkolnej (przedszkolnej) zapoznanie się z tekstem nowo uchwalonego statutu.

.....
 Przewodniczący rady pedagogicznej

Przykład 2

UCHWAŁA NR/.....
Rady Szkoły w
z dnia
w sprawie wprowadzenia zmian w Statucie Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...)
w (wpisać pełną nazwę)

Na podstawie art. 80 ust. 2 pkt 1 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 ze zm.) uchwala się, co następuje:

W Statucie Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...) w, stanowiącym załącznik nr do uchwały nr Rady Szkoły w Szkole Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącym...) w z dnia wprowadza się następujące zmiany:

- 1) § ... otrzymuje brzmienie:
 „§”;
- 2) w § ... ust. 2 i 3 otrzymują brzmienie:
 „2.
 3.”;
- 3) w § ... dodaje się ust. 4 w brzmieniu:
 „4.”;
- 4) po § ... dodaje się § ... a w brzmieniu:
 „§a”

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Dyrektorowi Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...) w

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem

.....
 (podpis przewodniczącego rady szkoły)

Przykład 3

UCHWAŁA NR/.....
Rady pedagogicznej Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...)
 (wpisać pełną nazwę)
w
z dnia

w sprawie wprowadzenia zmian w Statucie Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...) w

Na podstawie art. 72 ust. 1 oraz art. 80 ust. 2 pkt 1, w związku z art. 82 ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – *Prawo oświatowe* (Dz.U. z 2021 r. poz. 1082 ze zm.) uchwala się, co następuje:

§ 1

W Statucie Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...) w, stanowiącym załącznik nr do uchwały nr Rady pedagogicznej Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącym...) w z dnia wprowadza się następujące zmiany:

- 1) § ... otrzymuje brzmienie:
„§”;
- 2) w § ... ust. 2 i 3 otrzymują brzmienie:
„2.
3.”
- 3) w § ... dodaje się ust. 4 w brzmieniu:
„4.”;
- 4) po § ... dodaje się § ...a w brzmieniu:
„§...a”.

§ 2

Wykonanie uchwały powierza się Dyrektorowi Szkoły Podstawowej... (Liceum Ogólnokształcącego...) w

§ 3

Uchwała wchodzi w życie z dniem

.....
(podpis przewodniczącego rady pedagogicznej)

Tekst jednolity a tekst ujednolicony

Przedmiotem tekstu jednolitego jest akt prawny uwzględniający wszelkie jego zmiany od chwili jego ogłoszenia albo też od chwili ogłoszenia ostatniego tekstu jednolitego. Omówienie problematyki tekstów jednolitych wymaga też odniesienia się do relacji, jaka zachodzi pomiędzy tekstem jednolitym a tzw. tekstem ujednoliconym. Relacja pomiędzy tymi pojęciami z punktu widzenia osoby niemającej na co dzień do czynienia z prawem jest w zasadzie niedostrzegalna na pierwszy rzut oka. Można powiedzieć, że konieczne jest sięgnięcie w tej sytuacji do źródła pochodzenia tekstu ujednoliconego. Urzędową wersją tekstu ujednoliconego jest tekst jednolity, czyli taki, który został opracowany przez organy ustawowo do tego upoważnione, tu: organ prowadzący, nadający pierwszy statut. Natomiast wszelkie teksty jednolite przygotowane przez podmioty inne niż urzędowe określa się mianem tekstów ujednoliconych. Chodzi tu o rozróżnienie urzędowego tekstu aktu prawnego od przygotowywanych przez pozostałe podmioty. Znacząco różna jest także sytuacja prawna tychże tekstów³.

Tekst ujednolicony tworzy się poprzez zwykłe zastąpienie przepisów zmienionych przepisami w aktualnym brzmieniu, usunięcie z tekstu przepisów uchylonych oraz dodanie przepisów nowo uchwalonych. Nie obowiązują przy tym żadne z góry ustalone reguły postępowania⁴.

Najczęściej popełniane błędy redakcyjne

Na zakończenie artykułu chcielibyśmy przedstawić najczęściej zdarzające się błędy redakcyjne, zachęcając autorów statutow do ich unikania. Oto one:

- › niezachowywanie kolejności jednostek redakcyjnych (paragrafów) w obrębie całego aktu prawnego (przykład: kolejność paragrafów zachowana jest tylko w ramach danego rozdziału),
- › stosowanie punktorów (kropek, gwiazdek itp.) zamiast właściwych jednostek redakcyjnych,
- › nieprawidłowe lub niepełne nazewnictwo aktów prawnych (np. *Rozporządzenie MEN* z dnia ...).

Dr Ewa Chorąży jest konsultantem w Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych RODN „WOM” w Katowicach, Cezary Lempa jest kierownikiem Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych RODN „WOM” w Katowicach, Adam Pukocz jest kierownikiem Pracowni Doradztwa Metodycznego RODN „WOM” w Katowicach.

Z oferty RODN „WOM” w Katowicach

Zapis statutu szkoły i placówki powinien stać w zgodzie z przepisami prawa regulującego funkcjonowanie systemu oświaty. Za treść statutu odpowiada dyrektor jednostki oświatowej. Często pracami nad nowelizacją statutu zajmują się powołane przez dyrektora zespoły nauczycieli. Jest to trudne i żmudne zadanie.

Eksperti RODN „WOM” w Katowicach oferują konsultacje w zakresie analizy zapisów statutu pod kątem ich zgodności z przepisami prawa.

Kontakt: Adam Pukocz, kierownik Pracowni Doradztwa Metodycznego
e-mail: apukocz@womkat.edu.pl

³ K. Makowski, M. Karciarz: *Teksty jednolite aktów normatywnych w prawie samorządu terytorialnego*. LEX/el. 2016.

⁴ <https://www.prawo.pl/samorzad/tekst-jednolity-to-nie-to-samo-co-tekst-ujednolicony,86626.html>

JAK MOŻNA SKONTROLOWAĆ

realizację wymagań wobec przedszkoli?

CEZARY LEMPA

Kiedy Minister Edukacji Narodowej 11 sierpnia 2017 r. podpisał rozporządzenie w sprawie wymagań wobec szkół i placówek¹ stało się jasne, że będzie to dokument programowy, wyznaczający kierunki rozwoju. Zapisane w załączniku 1 wymagania i ich charakterystyki opisują, w jaki sposób należy zaplanować oraz realizować pracę w szkole i w przedszkolu. Rozporządzenie MEiN z dnia 1 września 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie nadzoru pedagogicznego² wprowadza w par. 5 formy nadzoru pedagogicznego: kontrolę i wspomaganie. Dyrektor przedszkola zgodnie z par. 22.1.2 we współpracy z innymi nauczycielami zajmującymi stanowiska kierownicze, w ramach sprawowanego nadzoru pedagogicznego kontroluje:

- a. przestrzeganie przez nauczycieli przepisów prawa dotyczących działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej przedszkola,
- b. przebieg procesów kształcenia i wychowania w szkole lub placówce oraz efekty działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej oraz innej działalności statutowej przedszkola.

W ramach sieci dyrektorów działających w RODN „WOM” w Katowicach i Centrum Edukacji Nauczycieli w Sosnowcu zastanawialiśmy się, w jaki sposób zaplanować kontrolę wybranych wymagań. Rozpoczynając pracę nad planowaniem nadzoru pedagogicznego w tym roku szkolnym, analizowaliśmy wymagania pod kątem przyporządkowania ich charakterystyk do procesów i efektów.

C. Kupisiewicz napisał kiedyś, że proces kształcenia (nauczania – uczenia się) jest systematycznym, planowym, zamierzonym i długotrwałym zbiorem ściśle ze sobą powiązanych dydaktycznych czynności nauczyciela i czynności uczniów. Może inicjować go nauczyciel, ale także uczeń (samokształcenie). Proces ten jest złożony z czynności nauczania i uczenia się, zmierza do osiągnięcia wcześniej zaplanowanych rezultatów programu nauczania, czyli efektów uczenia się, które rozumiane są jako wiedza, umiejętności oraz kompetencje społeczne nabyte w procesie uczenia się.

Analizując wymagania *Dzieci są aktywne* i uwzględniając powyższe zapisy, staraliśmy się podzielić jego charakterystyki na procesy i efekty. Poniżej w tabeli prezentujemy naszą propozycję. Zastanawiając się nad tym wymaganiem, najpierw dokonaliśmy jego

operacjonalizacji, określając postawy dzieci, które mogą charakteryzować jego realizację.

► Dzieci są aktywne, gdy są:

- › zainteresowane, zaintrygowane,
- › zaangażowane,
- › kreatywne, twórcze,
- › skupione,

oraz:

- › wykonują polecenia,
- › zgłaszają się,
- › uczestniczą,
- › odpowiadają na pytania,
- › przejawiają inicjatywę,
- › podejmują działania (samodzielne i współpracując w grupie).

Postawy te stały się początkiem rozważań nad planowaniem działań nadzoru pedagogicznego w zakresie kontroli procesów i efektów. Zastanawiając się nad metodami prowadzenia kontroli, postanowiliśmy zaproponować wywiad z nauczycielkami, obserwację tradycyjną doradczo-doskonalącą, ukierunkowaną na nauczyciela i obserwację diagnozującą, obejmującą dzieci. Zaplanowaliśmy narzędzia służące prowadzeniu kontroli. Propozycje narzędzi przedstawiamy poniżej.

1. Wywiad z nauczycielami (przykład kwestionariusza na str. 17)

- **Cel wywiadu:** realizacja zapisów charakterystyk wymagania: *Dzieci są aktywne*
- **Imię i nazwisko nauczyciela:**
- **Data wywiadu:**

2. Obserwacja.

2.1 Tradycyjna doradczo-doskonaląca

- **Cel obserwacji:** realizacja zapisów charakterystyk wymagania: *Dzieci są aktywne* (Nauczyciele stwarzają sytuacje, które zachęcają dzieci do podejmowania różnorodnych aktywności. Dzieci są wdrażane do samodzielności).
- **Imię i nazwisko nauczyciela:**
- **Grupa:**
- **Data obserwacji:**
- **Temat zajęć:**
- **Zamierzone przez cele zajęć:**

Tabela 1. Podział charakterystyk wymagania *Dzieci są aktywne* na procesy i efekty.

I. Wymagania wobec przedszkoli		
Wymaganie	Charakterystyka wymagania	
	Procesy	Efekty
3. Dzieci są aktywne	3b. Nauczyciele stwarzają sytuacje, które zachęcają dzieci do podejmowania różnorodnych aktywności.	3a. Dzieci są zaangażowane w zajęcia prowadzone w przedszkolu i chętnie w nich uczestniczą.
	3c. Dzieci są wdrażane do samodzielności.	

¹ Dz.U. z 2017 r., poz. 1611.

² Dz.U. z 2021 r., poz. 1618.

Kwestionariusz wywiadu

Lp.	Pytania wywiadu	Informacja zwrotna	Uwagi
1.	Jakie metody aktywizujące stosuje Pan/Pani w grupie?		
2.	Jakie formy stosuje Pan/Pani w pracy z dziećmi, aby je aktywować?		
3.	Jakie środki dydaktyczne stosuje Pan/Pani w pracy w celu aktywizacji dzieci?		
4.	Jakie czynniki wg Pana/Pani wpływają na zaangażowanie dzieci w zajęcia?		
5.	Proszę wymienić sytuacje, które wg Pana/Pani sprzyjają wyzwalamu aktywności u dzieci podczas zajęć?		
6.	Jakie formy aktywności preferowane są przez dzieci?		
7.	W jaki sposób organizuje Pan/Pani zajęcia by wdrażać dzieci do samodzielności?		

Kwestionariusz obserwacji tradycyjnej doradczo-doskonającej

Lp.	Elementy obserwacji	TAK	NIE	Uwagi
1.	Czy tematyka zajęć jest zgodna z planem pracy, podstawą programową (planem nadzoru pedagogicznego)?			
2.	Czy stosowane są odpowiednie metody i formy w celu realizacji tematu?			
3.	Czy nauczyciel podczas prowadzenia zajęć wykazał się ekspresją (modulacją głosu, mową ciała, rekwizyty)?			
4.	Czy nauczyciel dobrał właściwie pod kątem aktywizacji dzieci pomoce dydaktyczne i zadbał o odpowiednią ich liczbę?			
5.	Czy dzieci korzystały z przygotowanych pomocy?			
6.	Czy nauczyciel motywował dzieci do podejmowanych działań?			
7.	Czy dzieci były zainteresowane zajęciami?			
8.	Czy dzieci były zaangażowane?			
9.	Czy dzieci samodzielnie podejmowały inicjatywę?			
10.	Czy nauczyciel zaplanował pracę na kilku poziomach?			

2.2 Obserwacja diagnozująca

Kwestionariusz obserwacji diagnozującej

a) Wersja pierwsza.

➤ **Cel obserwacji:** realizacja zapisów charakterystyk wymagania: *Dzieci są aktywne – Dzieci są aktywne na zajęciach w przedszkolu.*

➤ **Imię i nazwisko nauczyciela:**

➤ **Grupa:**

➤ **Data obserwacji:**

➤ **Temat zajęć:**

➤ **Zamierzone przez cele zajęć:**

Wskaźniki obserwacji

Lp.	Dzieci:	TAK	NIE	Uwagi
1.	słuchają poleceń nauczyciela			
2.	reagują na polecenia			
3.	wykonują określone zadania			
4.	współpracują w małych grupach			
5.	prezentują swoją wiedzę			
6.	podejmują twórcze działania			
7.	zgłaszają się do odpowiedzi			
8.	są kreatywne			
9.	wypowiadają się, zgłaszają się			
10.	wyrażają emocje gestem, mimiką, ruchem			
11.	chętnie uczestniczą w pracy			
12.	są zainteresowane tematem			

b) Wersja druga.

- **Cel obserwacji:** realizacja zapisów charakterystyk wymagania: *Dzieci są aktywne – Dzieci są aktywne na zajęciach w przedszkolu*
- **Imię i nazwisko nauczyciela:**
- **Grupa:**
- **Data obserwacji:**
- **Temat zajęć:**
- **Zamierzone przez cele zajęć:**

Wskaźniki obserwacji

Lp.	Dziecko:	TAK	NIE	Uwagi
1.	po zakończonych zajęciach potrafi wykonywać czynność, której uczyło się podczas zajęć			
2.	wybiera (wykorzystuje) materiały plastyczne, zabawki, pomoce dydaktyczne zgodnie ze swoimi zainteresowaniami			
3.	wypowiada się na dany temat określony przez nauczyciela			
4.	proponuje rozwiązania danej sytuacji, problemu			
5.	przejawia cechy lidera (dzieli się swoją wizją, daje przykład, postępuje etycznie, skutecznie się komunikuje, motywuje i inspiruje, umie podejmować trudne decyzje			
6.	przestrzega zasad obowiązujących w grupie (Kodeks grupy).			
7.	wykazuje radość z ukończonego zadania (cieszy się z efektu swojej pracy (pracy grupy)).			

Analiza wyników pozyskanych podczas wywiadu z nauczycielem oraz prowadzonych obserwacji pozwoli dyrektorowi podjąć decyzje. Na podstawie przeprowadzonej kontroli dyrektora przedszkola może sformułować wnioski dotyczące realizacji zapisów charakterystyk wymagania *Dzieci są aktywne*, które będą stanowić podstawę do planowania rekomendacji i działań pozwalających na doskonalenie pracy przedszkola w tym obszarze. Można wykorzystać poniżej proponowany schemat.

WNIOSKI:

Planowanie działań na podstawie rekomendacji

Wniosek	Treść rekomendacji	Planowane działania (jak?)	Kto?	Termin (kiedy?)	Gdzie?	Sposób sprawdzenia realizacji działań – jak zbadamy efekty tych działań?

Zapraszamy do udziału w **Klubie Lidera** – sieci kierowniczej kadry oświatowej o najdłuższej historii w naszym ośrodku (od czerwca 1993 r.). Kierownikiem klubu jest od samego początku Krzysztof Bednarek – konsultant RODN „WOM” w Katowicach. Szczegółowe informacje o klubie na stronie: https://www.womkat.edu.pl/pl/Kluby_nauczyciela/Klub_Lidera

Uczestnicy sieci dyrektorów przedszkoli: Dorota Szewczyk (dyrektor CDN w Sosnowcu), Dorota Radecka, Joanna Barańska, Aneta Binko, Barbara Madej, Barbara Paks, Beata Różycka, Maria Kapuścińska, Agnieszka Łabuz, Renata Gruba, Małgorzata Mazur, Urszula Seredyka, Izabela Kijas, Violetta Markowska, Jolanta Mroczek, Izabela Badura, Małgorzata Brzoska, Katarzyna Dej, Anna Pękalska, Jolanta Pikura, Bożena Ugłorz, Urszula Witek

Cezary Lempa jest kierownikiem Pracowni Zarządzania i Analiz Oświatowych w RODN „WOM” w Katowicach.

DLACZEGO MAMY DWOJE USZU?

Rzecz o komunikacji

WIOLETA MUELLER-KONIECZNY

Komunikacja wymaga obustronnej reakcji, prawdziwego, pełnego uwagi i życzliwości kontaktu, czyli dialogu. Zarówno w edukacji, jak i podczas codziennych kontaktów międzyludzkich jest ona niezbędna. Bez trudu możemy wskazać podstawowy rodzaj interakcji, a mianowicie słuchanie i mówienie. Każdy z nas na co dzień mówi i słucha. Ale czy na pewno robimy to dobrze? Skąd wynikają rozbieżności między naszymi intencjami a faktycznie otrzymanym przez odbiorcę komunikatem? Czy potrafimy aktywnie słuchać? Jakie błędy wkradają się w nasze komunikaty werbalne? Spróbujmy przyjrzeć się zagadnieniu nieco bliżej i zastanowić się, co należy robić, by odnieść zarówno osobistą korzyść, jak i poprawić efektywność nauczania.

W ciągu dnia ok. 70 – 78% naszego czasu spędzamy na komunikowaniu się w jakiś sposób. Mała część tego to czytanie i pisanie, 30% to mówienie, a 45% – słuchanie. Mimo przewagi ostatniej z aktywności przychodzi nam ona z największym trudem. Dzieje się tak z kilku powodów.

Nauczyciele spędzają dużo czasu na uczeniu dzieci, jak czytać i pisać. Jednak bardzo mało czasu poświęca się na trenowanie uczniów, jak słuchać. Co ciekawe słuchanie, z punktu widzenia rozwojowego jest ważniejsze. Umiejętność czytania i pisanie bazuje bowiem na umiejętności mówienia, a dzieci uczą się, jak mówić, przez dobre słuchanie.¹

Z punktu widzenia naszej anatomii warto zastanowić się, dlaczego mamy dwoje uszu, a tylko jedno usta?

Mówiący jest w stanie zrozumieć 400

słów na minutę, choć średnio ludzie wypowiadają ich zaledwie ok. 125. To oznacza, że gdy kogoś słuchamy, zostaje nam sporo zapasowej mocy przetwórczej. Przez to nasze umysły zaczynają wędrować.² Odrywamy myślnie do swoich obowiązków, planów lub koncentrujemy się na przygotowaniu swojej wypowiedzi. W rezultacie tracimy rozmówcę z pierwszego planu wydarzeń.

Kolejną z blokad jest fakt, iż wielokrotnie w toku rozmowy przejmujemy inicjatywę i zaczynamy mówić zamiast słuchać. Dlaczego? Ponieważ lubimy przejmować kontrolę nad sytuacją. Ostatecznie jak mówi S. Covey: *Większość z nas nie słucha, żeby zrozumieć. Słuchamy, żeby odpowiedzieć.*

Chiński filozof Chuang-Tzu stwierdza, iż: *Słuchanie samymi uszami – to jedno. Słuchanie rozumiejące – to całkiem co innego.* Jak z tego wynika, ta prosta czynność jest prawdziwą, ciężką pracą.

Jak sprawa wygląda z drugiej strony? Jak mówimy?

Jednym z najważniejszych spostrzeżeń, jakiego dokonuje M. Rosenberg (autor *Porozumienia bez przemocy*) i na którym opiera swoją koncepcję porozumiewania się ludzi, jest rozpoznanie, że [...] przyczyna większości problemów we wzajemnej komunikacji tkwi w sposobie wykorzystywania języka.³ Nie używamy go do wyrażenia tego, co istotnie dzieje się w nas i pozostałych uczestnikach komunikacji. Zamiast za pomocą słów uzewnętrzniać swoje uczucia i potrzeby, jakie leżą u źródła tych uczuć, oraz wypowiadać prośby, które mogłyby wspomóc nas w

zaspokojeniu tych potrzeb, uciekamy się do różnego rodzaju słownych sztuczek, gier, manipulacji, interpretowania cudzych zachowań i uczuć, osądzania, obwiniania.⁴

Wśród typowych wypowiedzi zamykających dziecko (i dorosłych), utrudniających wzajemny kontakt możemy wyróżnić:

- › rozkazywanie,
- › upominanie i groźby,
- › perswazje,
- › moralizatorstwo,
- › doradzanie (Uważam, że powinienś...),
- › pouczanie (To może przynieść ci korzyść, jeśli tylko...),
- › krytyczne lub pozytywne osądy, innymi słowy etykietowanie (Kasia jest leniwa! Staś jest pracowity.),
- › ośmieszanie, zawstydzanie,
- › interpretowanie i diagnozowanie,
- › uspokajanie i pocieszanie (To nic takiego. Głowa do góry!),
- › wypytywanie (Kiedy to się zaczęło?),
- › odwracanie uwagi,
- › licytowanie (To jeszcze nic! Żebyś wiedziała, co mi się zdarzyło!),
- › pocieszanie (To nie twoja wina.),
- › gawędziarstwo (To mi przypomina jak pewnego razu...),
- › porównywanie (Spójrz na Zosię. Ona już tak pięknie wiąże buciki. A ty?).⁵

Część powyższych komunikatów budzi nasze *gadzie instynkty*. Inne wywołują złe samopoczucie (spróbujmy tylko porównać się do Wolfganga Amadeusza Mozarta i zestawić jego osiągnięcia z dzieciństwem z naszymi). Kolejne dalekie są od prawdziwej empatii. *Empatię powszechnie traktuje się jako równoznaczną współodczuwaniu lub współczuciu. Zakładają one jednak, że wiemy albo możemy wyobrazić sobie, co czuje ktoś inny. Powoduje to, że tracimy z oczu tę osobę, a koncentrujemy się na własnych uczuciach i odczuciach. W empatycznym kontakcie z drugą osobą mamy pełną świadomość, że jej uczucia są unikatowym doświadczeniem i wiążą się jej aktualnymi potrzebami.⁶*

¹ A. Uz: *Mindfulness dla dzieci*. Studio Koloru, Łódź 2020, s. 111.

² A. Uz: *Mindfulness dla dzieci...*, s. 112.

³ A. Cyran-Żuczkowska: *Wychowanie bez klapsa*. Rubikon, Kraków 2006, s. 15.

⁴ A. Cyran-Żuczkowska: *Wychowanie bez klapsa...*, s. 15.

⁵ T. Gordon: *Wychowanie bez porażek*. Pax, Warszawa 1991, s. 45 – 48.

⁶ S. Hart, V. Kindle Hodson: *Szanujący rodzice, szanujące dzieci*. MiND, 2012, s. 130.

Słowo jest nośnikiem myśli, ale czy zawsze?

Poświęćmy kilka chwil na przeanalizowanie słów, które użyte w naszej wypowiedzi mają niezwykłą (czasami niszczycielską) moc. Pierwszymi z nich są: *ale* i *musisz*. Słowo *ale* jest jak gumka. Wymazuje wszystko, co zostało powiedziane wcześniej. Jeśli chcemy wyrazić swoją aprobatę dla danego zachowania, zachęcić dziecko do działania, unikajmy tego zwrotu, ponieważ nasz rozmówca skupi się wyłącznie na słowach następujących po *ale*.

Słowo *musisz* jest jeszcze bardziej niebezpieczne. Kiedy go używasz, albo któregoś ze słów o podobnym znaczeniu: *powinieneś*, *masz zrobić* dajesz dziecku następujący przekaz: Wiem, co jest dla ciebie najlepsze, nawet cię o to nie pytając. Powiem ci, co masz zrobić. Mózg dziecka przechodzi wówczas do jednego z trzech trybów: walka, ucieczka lub zneruchomienie.⁷

Odkryciem niezwykle cennym dla edukacji jest fakt, że komunikaty wyrażane w formie przeczącej są dla dzieci najczęściej niezrozumiałe. Najmłodszy potrzebują konkretów. By się o tym przekonać warto prześledzić teorię stadiów rozwoju poznawczego wg Jean Piaget.

Z mojego doświadczenia wynika, iż komunikat *Nie bij!* wysłany do dziecka przynosi niewielki skutek. Przedszkolak i uczeń zdoła zaledwie usłyszeć drugą część naszej wypowiedzi, czyli *bij!* Ponadto *nie bij* nie oznacza *nie kop*, *nie gryź* i innych aktywności, które są równie niepożądane. Jaki z tego wniosek? Należy jasno określić, czego sobie życzymy w danej sytuacji. Odwołując się do powyższego przykładu możemy powiedzieć: *Obdarzamy się szacunkiem*.

Wiemy już, czego unikać. W odniesieniu do powyższych rozważań skupmy się na tym jak postępować. Kilku cennych wskazówek dostarcza nam C. Headlee w jednej z konferencji naukowych TED⁸. Warto zobaczyć!

Biorąc pod uwagę literaturę przedmiotową (psychologiczną, pedago-

giczną), zasoby internetowe, własne doświadczenia matki trojga rodzeństwa oraz te uzyskane w toku pracy nauczyciela przedszkola, przedstawiam kilka wskazówek związanych z komunikacją:

1. Nie bądź wielozadaniowy. Bądź obecny!
2. Zaczynaj każdą rozmowę z założeniem, że możesz się czegoś nauczyć. *Każda osoba którą spotkasz, wie coś, czego ty nie wiesz* (*Everyone you will ever meet knows something you don't*) (B. Nye).
3. Zadawaj właściwe pytania (otwarte). (Rozpoczynają się one od: *Kto? Co? Kiedy? Gdzie? Dlaczego? Jak?*). Zadając skomplikowane pytanie, uzyskasz prostą odpowiedź i odwrotnie.
4. Nie odpływaj! Oddal napływające myśli. Skup się wyłącznie na rozmówcy. Pamiętaj o języku ciała. *Co ciekawe, tylko 35% naszej komunikacji jest przekazywane słowami, podczas gdy 65% jest niewerbalne i wyrażone nie tym, co mówimy, a jak mówimy – dla przykładu tonem głosu, mową ciała i mimiką twarzy*.⁹
5. Jeśli czegoś nie wiesz, przyznaj się do tego.
6. Nie porównuj swojego doświadczenia z doświadczeniem drugiej osoby. To nigdy nie jest to samo. Każdy z nas ma inny bagaż doświadczeń. Pamiętaj, że rozmowa to nie okazja do promowania siebie.
7. Staraj się nie powtarzać słów rozmówcy. Parafrazę stosuj jedynie w przypadku, gdy twój rozmówca jest pod wpływem silnych emocji. Wówczas pomożesz mu uporządkować myśli.
8. Nie bądź drobiazgowy (wyeliminuj nazwiska, daty, szczegóły). Ludzie są zainteresowani wyłącznie tobą.
9. Słuchaj. *Jeśli twoja buzia jest otwarta, nie uczysz się* (Budda).
10. Bądź zwięzły.
11. Mów o tym, co czujesz. Wyraż swoje potrzeby i sformułuj prośbę. *Neurobiolodzy zbadali, jakie efekty przynosi nazywanie uczuć. Okazuje*

się, że jest to uspokajające, ponieważ aktywuje naszą korę przedczołową (centrum podejmowania decyzji i dokonywania analizy), jednocześnie zmniejszając pobudzenie ciała migdałowatego (systemu alarmowego naszego mózgu, który popycha nas w tryb uciekaj-lub-walcz). Taki prosty gest, zidentyfikowanie i nazwanie emocji, może nam pomóc.¹⁰

12. Bądź autentyczny. *Słowa i ich muzyka (ton głosu, język ciała) muszą stanowić jedność*.¹¹
13. Powstrzymaj się od dawania rad. Odbierasz tym sposobem rozmówcy możliwość radzenia sobie z własnymi problemami i szukania własnych rozwiązań.
14. Stosuj w wypowiedziach minimalizm. Czasami jedno słowo może zdziałać cuda. Szczególnie, jeśli nasza prośba wybrzmiała już wielokrotnie. Pamiętaj, że bywają takie sytuacje, w których słowa w ogóle nie są potrzebne. Wystarczy wyłącznie nasza obecność. (By się o tym przekonać, polecam lekturę książki *A królik słuchał* autorstwa Cori Doerrfeld.)
15. Korzystaj z języka opisowego. Nie wskazuje on winnego i pozwala każdemu skupić się na tym, co należy zrobić (zgodnie z powiedzeniem: *Mleko jest rozlane. Potrzebna jest ścierka*.)
16. Pozwól dziecku dokonać wyboru. Każdy z nas lubi czuć kontrolę nad własnym życiem.
17. Okaż szacunek dla dziecięcych zmagających. (Nie używaj zwrotów: *Spróbuj, to łatwe*. Nie zawsze są one zgodne z prawdą.)
18. Udzielaj odpowiedzi bez pośpiechu.
19. Kiedy to możliwe, zastąp wyraz *nie* wyrazem *tak*. (Czy możemy iść do ogrodu? Tak, gdy tylko zjecie obiad.)
20. Mów o tym, czego oczekujesz. Unikaj komunikatów w formie przeczącej.

⁷ S. Hart, V. Kindle Hodson: *Szanujący rodzice, szanujące dzieci...*, s. 60.

⁸ https://www.ted.com/talks/celeste_headlee_10_ways_to_have_a_better_conversation/transcript?language=pl#t-675580

⁹ A. Uz: *Mindfulness dla dzieci...*, s. 114

¹⁰ A. Uz: *Mindfulness dla dzieci...*, s. 115.

¹¹ J. Juul: *Nie z miłości*. MiND, Kopenhaga 2006, s. 32.

Komunikacja jest fascynującym przeżyciem. Pozwala odkryć nie tylko drugiego człowieka, ale i samego siebie. Porozumienie między ludźmi jest źródłem satysfakcji i szczęścia, a poczu-

cie szczęścia daje nam rzeczywistą chemiczną przewagę nad konkurencją, ponieważ dopamina i serotonina (substancje obecne w naszym ciele, gdy czujemy się zadowoleni i usatysfakcjonowani)

stymulują przetwarzanie i przywoływanie informacji, pomagając nam myśleć kreatywnie oraz szybciej łączyć bardziej złożone idee.¹² Życzę Państwu udanych konwersacji.

Wioleta Mueller-Konieczny jest doradcą metodycznym wychowania przedszkolnego oraz języka angielskiego w przedszkolu w RODN „WOM” w Katowicach; autorką programu wychowania przedszkolnego.

KOMUNIKACJA – jak porozumieć się z sobą

dr Mirella Zajęga

Życie jest fascynujące i wymagające, świat, który tworzymy domaga się od nas więcej i więcej, już nie wystarczy wykonać pracę, należy ją wykonać ze służbowym uśmiechem na twarzy, empatią i radością. Nie tylko pracujemy, czasami obsługujemy emocjonalnie. Bardzo ważne w takiej sytuacji staje się ładowanie wewnętrznego akumulatora. Nasze myśli programują nas i nasze działanie. Nie mamy wpływu na wiele spraw, ale każdorazowo decydujemy o swoim wewnętrznym nastawieniu. Presja, którą ktoś próbuje na nas wywrzeć, może działać tylko za naszą zgodą. Cudze słowa mogą nas zranić tylko wtedy, jeżeli na to zezwolimy, otworzymy im furtkę. Strach przed brakiem akceptacji przez innych sygnalizuje brak samoakceptacji i zaufania do siebie. Zamiast tracić czas na uzalanie się i analizę zachowania innych, lepiej wziąć odpowiedzialność za to, co nam się zdarza. Świadome kierowanie sobą, akceptacja i szacunek, sprawiają, że nie pozwalamy innym przejąć kontroli nad naszym życiem.

Jak wspierać samego siebie? Zacznijmy od pozytywnego dialogu ze sobą, od zdrowego myślenia¹². Koncentrujemy się na tym, co nam daje siłę. Jeżeli w naszych myślach uznamy, że coś jest dla nas możliwe, że potrafimy to zrobić, to tak jest w rzeczywistości, to jest nasza wewnętrzna prawda. Mózg współdziała z nami i odbiera generowane przez nas słowa, wyobrażenia, w sposób dosłowny, co więcej wspiera nas, to znaczy przypomina nam różne sytuacje z przeszłości, które mają nas upewnić, że jest tak jak myślimy. Te przypomnienia są subtelne jak mgnienie, ale mają potężną moc, sprawiają, że nabieramy pewności siebie i osiąganie celów staje się łatwiejsze. Poprzez wewnętrzne przeświadczenia generujemy w sobie siłę do działania. Jeżeli uznamy, że coś jest poza naszymi możliwościami, że nie damy rady, nie potrafimy, to tak będzie w istocie, to będzie nasza prawda, a mózg nas w tym upewni podsuwając przekonania, albo wspomnienia, które będą współgrały z generowaną przez nas naszą prawdą. Warto więc się zastanowić nad wewnętrznym programem, który sami tworzymy, warto co jakiś czas pomyśleć o swoich talentach, zdolnościach, o tym, co możemy dzięki nim zdziałać. Sami tworzymy swój wewnętrzny profil, a potem zachowujemy się tak, jak myślimy, czujemy tak, jak myślimy, jesteśmy tym, co myślimy o sobie.

W dialogu z samym sobą ważny jest również ten szczególnie rodzaj uwagi, który kierujemy na bieżące doświadczenia powiązane z emocjami. Słowa, którymi nazywamy to, co się dzieje, błyskawicznie przetwarzamy na swoją wirtualną rzeczywistość (wewnętrzne odzwierciedlenie świata). Jeżeli słowa, których użyjemy, myśląc o tym, co się dzieje, będą nieosądzające, to między doświadczeniem a reakcją pojawi się miejsce na dystans i równomierną reakcję. Słowa wpływają na fizjologię, warto więc używać słów, które pozwolą czuć się dobrze z sobą, a w konsekwencji mieć lepsze relacje z innymi. Unikajmy generalizowania, przyzywane tak często: *bo mnie nigdy, bo ja zawsze, wszyscy tak myślą, nikt mnie nie lubi* nie mają realnego potwierdzenia w rzeczywistości. Warto pomyśleć o trzech sitach Sokratesa. Filozof uczy, by zadać sobie trzy pytania: czy to jest zgodne z prawdą; czy jest rzeczą dobrą i czy jest pożyteczne?

Myśli są jak ptaki przelatujące nad głową, to my każdorazowo podejmujemy decyzję, któremu z tych ptaków pozwolimy uwić gniazdo w naszej głowie. Jesteśmy odpowiedzialni za kształtowanie samych siebie. Rzymski cesarz i filozof Marek Aureliusz powiedział, że *Nasze życie jest takim, jakim uczyniły je nasze myśli, a nasz wieszcz Adam Mickiewicz pisał: Człowieku! Gdybyś wiedział, jaka twoja władza! Kiedy myśl w twojej głowie, jako iskra w chmurze, /Zabłyśnie niewidzialna, obłoki zgromadza, /I tworzy deszcz rodzajny lub gromy i burze*¹³. No właśnie, dobroczynny deszcz, który da nasycenie i urodzaj, albo zawierucha. Nasze zachowanie, podejmowane działania, emocje związane są z gromadzonym na poziomie myśli rezerwuarem. Słowa nadają strukturę naszym myślom, określają relacje z otaczającym światem, wpływają na nasz system nerwowy, samopoczucie, na nasze ciało, implikują działanie. Warto więc podążać w stronę słów i myśli, które nie będą miały negatywnych następstw dla naszego organizmu i nie będą burzyły relacji, jak pisał Jan Kochanowski: *Przeto chcijmy wziąć przed się myśli godne siebie*¹⁴.

¹² M. Wirga: *Licz się ze słowami*. PDF Free Download (docplayer.pl) [Dostęp 14.03.2022]

¹³ A. Mickiewicz: *Dziady* cz. III. Prolog.

¹⁴ J. Kochanowski: *Pieśń XIX*.

EDUKACJA ALTERNATYWNA w przedszkolu i szkole

DOROTA KOZIOŁ-ŻURAWSKA

Nie ma dzieci – są ludzie, ale o innej skali pojęć, innym zasobie doświadczenia, innym popędach, innej grze uczuć. – J. Korczak

Od Redakcji

Artykuł przedstawia podstawowe założenia edukacji alternatywnej, w zarysie ogólnym i przez pryzmat koncepcji pedagogicznych, które na stałe zapisały się w dzisiejszej edukacji. Kolejne artykuły uszczegółowiające tę problematykę ukazały się w następnych numerach „Forum Nauczycieli”.

Trend wybierania innych form edukacji zamiast tradycyjnej szkoły ma tendencję rosnącą. Placówki alternatywne stoją w opozycji do standardowego systemu oświaty, zakładają bowiem, że istotą procesu dydaktycznego nie jest weryfikacja zdobytej wiedzy, a przygotowanie młodego człowieka do samodzielnego życia. Ważniejsze od wyników i wpasowania się w klucz stają się indywidualne potrzeby dziecka, dialog i zaufanie.

Szkoła alternatywna to placówka ukierunkowana na realizację innych niż w szkołach publicznych założeń teleologicznych, programowych, organizacyjnych i metodycznych, nawiązujących dość często do koncepcji głoszonych na początku XX wieku przez reprezentantów różnych odmian nowego wychowania. To rodzaj placówki oświatowej, zorganizowanej według odmiennych od tradycyjnych projektów edukacyjnych, realizowanych w szkołach prowadzonych przez organy administracji państwowej bądź gminnej; do szkół alternatywnych zalicza się m.in. wolne szkoły typu Waldorff, szkoły odwołujące się do systemu pedagogicznego M. Montessori czy C. Freineta, a także część szkół prowadzonych przez stowarzyszenia społeczne bądź religijne.

Placówka alternatywna to współczesny model edukacji oparty na odmiennym od tradycyjnego systemie

kształcenia i wychowania. Model ten powstał w wyniku krytyki dotychczasowych metod edukacyjnych. W szkole alternatywnej dzieci utrzymują szerokie kontakty z różnymi środowiskami społecznymi, uczą się zarówno w szkole, przedszkolu, jak i poza placówką, a ponadto mają wpływ na dobór treści, metod i środków nauczania stosownie do wykazywanych zainteresowań i planów życiowych. Placówki alternatywne mają ważny cel – przekształcenie skostniałej szkoły tradycyjnej w placówkę otwartą na innowacje oraz sprzyjającą wszechstronnemu rozwojowi wychowanków.

Szkoły alternatywne określane są także jako: wolne, otwarte, niezależne, nietradycyjne, innowacyjne, doświadczalne.

Zastanowić się należy, skąd taka silna potrzeba tworzenia tego typu szkół? Czy obecny, dominujący model pracy z dzieckiem jest niewystarczający lub można mu zarzucić jakieś wady?

Już ponad sto lat temu niektórzy pedagodzy zwrócili uwagę, że obowiązujący wówczas model edukacji nie sprzyjał wszechstronnemu rozwojowi dziecka. Szkoła tradycyjna opierała się, i niestety w głównej mierze opiera nadal, na nakazach i zakazach, nauce pod presją i dla ocen, głównym celem jest realizacja podstawy programowej, nauczanie oparte przede wszystkim na metodach podających, olbrzymiej liczbie

testów, podziale uczniów na lepszych i gorszych oraz pominięciu rozwoju społeczno-emocjonalnego dzieci oraz młodzieży. Należy również zwrócić uwagę na częsty brak możliwości rozwijania indywidualnych zainteresowań, zdolności, predyspozycji oraz brak wsparcia w tym zakresie ze strony nauczycieli.

Sprawa nauczycieli i ich wykształcenia oraz podejścia do realizacji swoich obowiązków także ma kluczowe znaczenie, o czym wspominał zarówno Janusz Korczak, jak i Maria Montessori. To właśnie od nauczyciela zależy wiele – zainteresowanie dziecka tematem, towarzyszenie mu w procesie edukacji, wspieranie, podążanie za dzieckiem i jego potrzebami rozwojowymi. Obecny system edukacji nauczycieli niestety nie zapewnia rozwijania takich kompetencji, które dałyby mu do ręki odpowiednia narzędzia, metody oraz środki. Ciągnęła pogoń za zrealizowaniem podstawy, za miejscem w rankingu, za liczbą konkursów, w których wzięło się udział nie pozwalają często na indywidualne podejście do każdego wychowanka.

W trakcie swojej edukacji nauczyciele mają możliwość zapoznania się z różnymi modelami edukacji, zarówno tymi tradycyjnymi, jak i metodami alternatywnymi. Niestety, w większości zagadnienia związane z tym tematem poruszane są w sposób teoretyczny, bez możliwości zobaczenia realizacji określonej koncepcji w praktyce. A dopiero samodzielne działanie, tak samo jak w przypadku dzieci, może przyszłych nauczycieli zainteresować danym tematem, a w efekcie obudzić chęć zgłębienia go i zastosowania w praktyce.

Kolejnym ważnym elementem są również zasoby własne nauczyciela oraz jego podejście do edukacji dzieci i młodzieży. Brak wewnętrznej zgody na realizację podstawy programowej w sposób sztywny, z wykorzystaniem tylko podręczników i metod podających, zainteresowanie nowatorskimi metodami, zwrócenie uwagi na możliwości poznawcze uczniów i ich zainteresowania, pozwala na przekazanie określonych treści w taki sposób, aby nauka w szkole okazała się interesująca dla każdego dziecka. Powinno się tutaj zwrócić uwagę na kolejny aspekt – motywację wewnętrzną. Już w przedszkolu należy zwrócić uwagę, aby metody pracy zachęcały dzieci, a później młodzież,

do podejmowania wysiłku intelektualnego nie dla kolorowych naklejek, pieczętek lub ocen, ale właśnie dla samego siebie, dla własnego rozwoju, zdobywania nowych umiejętności.

I tutaj pojawia się model edukacji alternatywnej. Nauczyciel występuje w nim w roli mentora, nie zaś nadzorcy. W szkołach tego typu brak jest szczegółowych nakazów i zakazów, odchodzi się również od sztywnych ram oraz realizacji określonego programu. Zwrócić uwagę należy również na brak rywalizacji, elastyczny plan zajęć, dostosowany do indywidualnych zainteresowań dziecka bądź ucznia, wykorzystanie różnych metod przekazywania wiedzy, w głównej mierze opartych na zdobywaniu doświadczenia, podkreślanie znaczenia etapów rozwoju emocjonalno-społecznego, indywidualizmu, pasji i zainteresowań wychowanka.

Dynamika dzisiejszych czasów wymaga zmiany sposobu zarówno myślenia, jak i pracy z uczniem. Pojawiają się zupełnie nowe zawody, których zdobycie w obecnym systemie edukacji może stanowić wielki problem, gdyż umiejętność zastosowania wiedzy w praktyce stanowi obecnie kluczową wartość na rynku pracy. A tego metody podające, pamięciowe opanowanie materiału, nauka tylko dla ocen, nie zapewniają. Pracodawcy wskazują również fakt, że nawet dobrze wykształceni ludzie nie mają odpowiednich kompetencji społecznych, mają za to trudności w komunikacji, nawiązywaniu relacji ze współpracownikami, nie wykazują się inicjatywą, mają również obawy przed wyrażaniem własnego zdania czy opinii.

Wprowadzenie choćby kilku elementów pracy ze szkół alternatywnych do edukacji masowej może pomóc wychowankom w rozwijaniu takich kompetencji i umiejętności, które będą atrakcyjne dla rozwijającego się rynku pracy i będą dawały możliwość lepszego funkcjonowania w środowisku społecznym. Zmiany w treściach nauczania z uwagi na potrzeby społeczne

nie są obecnie możliwe, warto jednak zwrócić uwagę na zainteresowania i potrzeby poznawcze dzieci, konieczność kształtowania charakterów, nabywania umiejętności wyrażania poglądów oraz samodzielność. Placówka, do której uczęszcza dziecko, powinna być otwarta na to, co ją otacza, gotowa na innowacje i zmiany, powinna zachęcać uczniów do samodzielnego myślenia i podejmowania działania w wielu obszarach oraz samorządnej aktywności poznawczej. Szkoła bądź przedszkole powinno sprzyjać rozwojowi pasji, zainteresowań, zdobywania wiedzy oraz nowych umiejętności poprzez praktykę. Wychowanek powinien występować jako aktywny uczestnik procesu kształcenia, wychodząc z roli *biernego wychowanka i aktywnego nauczyciela*.

Koncepcje Marii Montessori, Celestyna Freineta, Janusza Korczaka, Rudolfa Steinera jako przykłady edukacji alternatywnej

▶ **Maria Montessori.** Placówki Montessori w Polsce działają na wszystkich poziomach edukacji. Podstawowe założenia to kształtowanie samodzielności, umiejętności życia w społeczeństwie i zdolności komunikacyjnych. Uczenie się często zachodzi w ciszy, aby wyrobić nawyk odpowiedniego koncentrowania się na poszczególnych zadaniach. Kluczowym elementem jest również nauka poprzez doświadczenia, które pobudzają zmysły i sprzyjają budowaniu praktycznych kompetencji dziecka. Nauczyciel nie uczy, a wspiera, gdyż według tego modelu – dzieci uczą się wówczas, kiedy nikt im w tym nie przeszkadza.

▶ **Celestyn Freinet.** Metody nauczania są oparte na pełnej aktywności, swobodnej ekspresji, zainteresowaniu pracą, zapewnieniu dzieciom maksymalnego rozwoju osobowości. Ekspresja i twórczość uważane są za

wyraz doświadczeń, przeżyć i myśli związanych z otaczającym światem. Szczególny akcent jest kładziony na rozbudzanie twórczej aktywności dziecka poprzez kontakt ze środowiskiem, wychowanie przez pracę, dobrze zorganizowaną przez samorząd, włączanie w proces dydaktyczny form swobodnej ekspresji. Duże znaczenie ma ekspresja słowna, która daje duże możliwości kształcenia myślenia i języka dziecka.

▶ **Janusz Korczak.** Podstawą jego koncepcji jest potrzeba indywidualnego podejścia wychowawcy do każdego podopiecznego, zauważenie i podkreślanie wyjątkowej roli dziecka w życiu społecznym, akcentowanie oraz przestrzeganie jego praw. Autorytetem jest ta osoba, która dostrzeże wysiłek dziecka wkładany przez nie w wypełnienie każdej godziny swojego życia. Janusz Korczak jest autorem *Apelu dziecka do dorosłych – prośby dziecka*, które były aktualne zarówno sto lat temu, jak również w dzisiejszych czasach. Prawa Korczaka stały się podłożem do stworzenia *Konwencji o prawach dziecka* – najważniejszego dokumentu prawa międzynarodowego, chroniącego prawa dziecka, uchwalonego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w 1989 r.

▶ **Rudolf Steiner.** Placówki steinerowskie, zwane waldorfskimi, charakteryzują się brakiem tradycyjnych podręczników oraz systemem rozkładania przedmiotów podczas toku nauczania, w którym każdy przedmiot jest omawiany przez kilka tygodni w trybie ciągłym. Dopiero po tym okresie następuje nauka nowego obszaru. Szkoły waldorfskie preferują wszechstronne wykształcenie, ze specjalnym uwzględnieniem zdolności artystycznych, zamiast skupiania się na wąskich specjalizacjach. Ich cechy charakterystyczne to: brak ocen, zintegrowane nauczanie (niepodzielone na przedmioty) oraz brak podręczników.

▶ Bibliografia:

1. *Pedagogika alternatywna*. Red. B. Śliwerski. Warszawa 2007.
2. *Alternatywy w edukacji*. Red. B. Śliwerski, A. Rozmus. Kraków 2018.

Dorota Koziół-Żurawska jest doradcą metodycznym wychowania przedszkolnego w RODN „WOM” w Katowicach, nauczycielem wychowania przedszkolnego w Miejskim Przedszkolu nr 93 w Katowicach, oligofrenopedagogiem, kynoterapeutą, arteterapeutą, specjalistą terapii pedagogicznej i wczesnego wspomagania rozwoju dziecka.

PODRÓŻ W ŚWIAT EMOCJI

Scenariusz zajęć wspierających z zakresu wychowania przedszkolnego

OLGA NAWARA

Poniższy scenariusz zajął **I miejsce** w konkursie dla nauczycieli
Podróż w świat emocji,
 organizowanym w listopadzie 2021 roku
 w ramach VI Śląskiego Kongresu Nauczycieli Wychowania Przedszkolnego
 W RODN „WOM” w Katowicach

➤ **Temat:** Podróż do Emolandu.

➤ **Cel główny:**

- › wsparcie rozwoju emocjonalnego i psychicznego dzieci,
- › przygotowywanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi.

➤ **Cele szczegółowe**

Dziecko:

- › rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje,
- › przedstawia swoje emocje i uczucia,
- › rozumie, że nie każda osoba tak samo okazuje emocje,
- › zna sposoby wyrażania emocji w sposób akceptowany społecznie,
- › słucha uważnie czytanej bajki,
- › aktywnie bierze udział w zabawach, starannie rysuje.

➤ **Metody:** słowna, oglądowa, praktycznego działania.

➤ **Formy:** indywidualna, zbiorowa.

➤ **Środki dydaktyczne:** urządzenie do formowania baniek mydlanych, karty z różnymi emocjami (załącznik 1), bajka terapeutyczna, ilustracje do bajki (załącznik 2), kredki, kartki papieru, bębenek.

➤ **Przebieg zajęć**

Zajęcia składają się z dwóch części, które są realizowane w różne dni.

Część I – zapoznanie z krainą Emoland oraz wybranymi emocjami.

Część II – omówienie Kodeksu Emolandu i wprowadzenie kodeksu do życia grupy.

CZĘŚĆ I

➤ **Wstęp**

1. Przywitanie się z dziećmi. Zaproszenie ich do krainy Emoland. Przedstawienie hasła: *Emoland to kraina z bajki, w której emocje są jak bańki*. Nauczyciel demonstruje mydlane bańki, które pojawiają się i znikają. Wyjaśnia dzieciom, że tak też dzieje się z emocjami – pojawiają się i znikają, raz są z nami krótko, a raz dłużej.

➤ **Część główna**

2. Czytanie rymowanej bajki terapeutycznej *Emoland* z pokazywaniem ilustracji. Wyjaśnienie dzieciom niektórych słów: *bermudki* – krótkie spodenki, *blond* – jasny kolor włosów, *lament* – głośny płacz, słowa wyrażające smutek.

EMOLAND

*Za górami za lasami
mieszkały emoludki.*

*Każdy z nich miał bermudki,
które zawsze były bielutkie.*

*Wszystkie imiona ich były miłutkie:
Emomama, Emotata, Emosiostra,
Emobrat.*

*A królowa w Emolandzie
blond emolud – Emobland.*

*Emobland bardzo wesoły
w każdy weekend robił swawole.*

*Na bębnieku pięknie grał
wszystkich wokół siebie miał.
Tańczył Emik i Emilka,*

*podskakiwał Emobland.
Czas tu mijał na wesoło
taki jest ten Emoland.*

*Dnia pewnego jak był rano
gdzieś zapodział się bębenek.
Może ktoś tu zażartował?
I bębenek sprytnie schował.
Emobland swą minkę zmienił
wyraz twarzy swój przemienił.
Całe ciało posmutniało
bo instrument znaleźć chciało.
Krzyczy, woła przerażony:
Gdzie mój bęben ulubiony?*

*Emoludki się zbierają
i swe minki przedstawiają:
Emik jest już bardzo zły,
a Emilka przestraszona,
Emos boi się i trzęsie,
Emolinka zaskoczona.*

*Brak bębna w Emolandzie
to sprawa poważna.
Trzeba znaleźć ten instrument,
bo w krainie będzie lament.*

3. Rozmowa na temat przeczytanej bajki. Nauczyciel pyta:
 - Kto królował w Emolandzie?
 - Na jakim instrumencie lubił grać Emobland?
 - Dlaczego król zmienił swą minkę?
 - Jak czuły się emoludki?
 Dzieci zadają nauczycielowi pytania, które pomogą im zrozumieć treść bajki, np.: Dlaczego emoludki zbierały się wokół Emoblada? Kto zabrał bębenek? Nauczyciel odpowiada na pytania.
4. *Emokarty*. Przedstawienie kart obrazkowych z emocjami. Nauczyciel przedstawia karty z tymi emocjami, które były wymienione w bajce, tj.: radość, smutek, złość, strach, zaskoczenie. Prosi dzieci, aby nazwały inne emocje. Zwraca też uwagę na części twarzy, które w różny sposób wyrażają emocje.
5. Zabawa ruchowa *Ty i ja*. Nauczyciel uderza rytmicznie w bębenek, dzieci w tym czasie poruszają się w dowolnym kierunku po dywanie. Na sygnał, np. szybkie trzykrotne uderzenie, dzieci dobierają się w pary, siadają w siadzie skrzyżnym i uśmiechają się do siebie. Przy każdym powtórzeniu dzieci wybierają inną parę. Podczas opisywania dzie-

ciom przebiegu zabawy nauczyciel wyjaśnia, że emocje oddziałują na innych ludzi, np. jeśli ktoś jest smutny, to my będąc z tą osobą też będziemy czuli się częściowo smutni, a jeśli ktoś jest wesoły – to będziemy weseli.

6. Praca plastyczna *Moja piątka*. Dzieci odrysowują swoją rękę na kartce papieru i na każdym paluszku rysują swoje minki, czyli te emocje, które są w każdym z nich. Każdy z nas może czuć kilka emocji na raz, co jest trudne do opisania słowami. Można czuć tylko radość, wtedy każdy paluszek będzie taki sam. Dzieci kolejno opowiadają o tym, co narysowały. Prace zamieszczają na tablicy, aby dzieci mogły zobaczyć emocje innych.

► Zakończenie.

7. Ewaluacja zajęć.
Dzieci nazywają poznane emocje oraz rozpoznają je na ilustracjach. Utrwalenie hasła *Emoland to kraina z bajki, w której emocje są jak bańki*. Zakończenie zajęć.

CZĘŚĆ II

► Wstęp

1. Przywitanie się z dziećmi. Zaproszenie ich do krainy Emoland. Przypomnienie hasła: *Emoland to kraina z bajki, w której emocje są jak bańki*. Przedstawienie nowego hasła wprowadzającego do tematu: *Kodeks jest tu ważną sprawą, która daje wiele zabawy*.

► Część główna

2. Czytanie kolejnej części rymowanej bajki terapeutycznej *Emoland* z pokazywaniem ilustracji. Wyjaśnienie dzieciom niektórych wyrażen: *chcieć pociechy* – chcieć, by ktoś nas pocieszył w nieszczęściu, *dodać otuchy* – pomóc komuś w ciężkich chwilach, *własne ja* – własny charakter, osobowość, *fikać* – skakać.

EMOLAND

*Emomama wszystkich woła
i ustawia dookoła.*

O Kodeksie przypomina

i zasady ważne wymienia:

*Po pierwsze – każdy ma prawo mieć
różne emocje.*

Po drugie – każdy inaczej przedstawia

emocje.

Po trzecie – każdy rysuje je i opowiada.

*Po czwarte – każdy słucha uważnie i nie
przeszkadza.*

*Po piąte – każdy w swych myślach liczy
oddechy,
aby powrócić do swych działań w
spokoju.*

*Emoludki szeptały coś cicho
chyba chciały trochę pociechy.
Emotata chciał dodać otuchy
kredki przyniósł i dwie poduchy.
Rozdał kartki i złapał trzy muchy.*

Poszedł szukać bębenka po cichu.

*Każdy emolud starannie rysował
robił swe minki i kolorował.
Potem innym opowiadał
jak świat odbierał i jak się czuł.
Bo wszystko jest dla nas ważne
gdy chcemy poznać „ja” własne.
Następnie wszyscy w skupieniu
swe oddechy starannie liczyli.
Każdy cichutko siedział i liczył
do tyłu, ile umiał sam,
bo każdy różne liczby znał:
Emil do pięciu, Emik do dwóch
Emilka – do ośmiu, a Emos do trzech.
Po krótkiej chwili każdy z nich
Powrócił do ważnych działań swych.*

*Aż nagle zagrała muzyka
Emoland z radości fikał.
Emotata znalazł bębenek!!!
Emotata znalazł bębenek,
który schował mały Emek.
Chciał on pograć na bębenku
i zapomniał zwrócić prędko,
bo go wołał tata Emko.*

*Mały Emek wszystkich przeprosił
i uśmiechnął się radośnie.*

*Życie w Emolandzie płynie
raz wesoło, a czasem nie.
Zawsze każdy tu pamięta
o zasadach ważnych pięciu,
które dają im możliwość:
Czuć się dobrze pośród innych.
Bycia w zgodzie ze swym ciałem.
Być pomocą dużym i małym.
W naszym życiu to wspaniałe!
Ale, ale, ale, ale...*

3. Rozmowa na temat przeczytanej treści. Omówienie Kodeksu Emolandu. Przedstawienie pięciu zasad dla całej grupy. Zamieszczenie zasad na tablicy.

Kodeks emocji w grupie

Po pierwsze – każdy ma prawo mieć różne emocje.

Po drugie – każdy inaczej przedstawia emocje.

Po trzecie – każdy rysuje je i opowiada.

Po czwarte – każdy słucha uważnie i nie przeszkadza.

Po piąte – każdy w swych myślach liczy oddechy,
aby powrócić do swych działań w spokoju.

4. Zabawa *Emominki*. Dzieci siedzą po obwodzie 1/2 koła. Nauczyciel wybiera jednego uczestnika, który odwraca się plecami do innych dzieci. Następnie nauczyciel wskazuje spośród siedzących dzieci jedno lub dwoje, które będą się uśmiechać. Pozostałe osoby robią dowolne inne miny (smutek, złość, żal itp.). Wszystkie miny dzieci pokazują daną emocję na sygnał nauczyciela i kończą na sygnał nauczyciela, np. na start nauczyciel uderza rytmicznie w bębenek, a na zakończenie – przestaje uderzać. Czas gry na bębenku dostosowuje nauczyciel do grupy – na początku można wydłużyć ćwiczenia, aby dziecko mogło dokładnie przyjrzeć się innym minom, a później można go skrócić.

Przed grą na instrumencie wszystkie dzieci mówią rymowankę:

*Wśród emominek
jest wiele minek
Znajdź jedną wesołą
A będziesz królową/królował.*

Zabawa uczy dzieci odnajdywania wśród wielu emocji tych miłych i przyjemnych i tego, że skupianie się na dobrych rzeczach w życiu wpływa na nasz poziom dobrostanu i daje szczęście.

► Zakończenie.

5. Ewaluacja zajęć.

Dzieci wymieniają zasady kodeksu i hasło *Kodeks jest ważną sprawą, która daje wiele zabawy*.

Zakończenie zajęć.

► Bibliografia:

1. Dolz C., Aparicio N.: *Otulający kocyk*. Kolekcja Hachette, Warszawa 2019.
2. Feldman B. L.: *Jak powstają emocje. Sekretne życie mózgu*. CeDeWu 2020.
3. Kołakowski A., Wolańczyk T.: *ADHD Zespół nadpobudliwości psychoruchowej. Przewodnik dla rodziców i wychowawców*. GWP, Gdańsk 2015.
4. Litwinow M.: *Jestem emocjonalny – drugie zajęcia Treningu Umiejętności Społecznych w przedszkolu z bajką terapeutyczną*. „Wychowanie w Przedszkolu”, 8/2021
5. Żyżniewski D.: *Emocje i nastrój. Jak je rozumieć i kształtować*. Zwierciadło, Warszawa 2019.

► Netografia:

1. https://www.mac.pl/uploads/materials/118/Kraina_przedszkolaka_4latek_Przewodnik%20metodyczny.%20Kraina%20emocji.pdf
2. <https://pl.wikipedia.org/wiki/Emocja>
3. <https://sentimenti.pl/blog/emocje-podstawowe-rodzaje-zachowanie-nauka/>
4. <https://openstax.org/books/psychologia-polska/pages/10-1-emocje>
5. <http://ips.spoeczna.pl/images/pdf/materialy/emocjemotywacja/cz1.pdf>
6. <https://psychologia.edu.pl/czytelnia/63-terapia-uzalenienia-i-wspouzalenienia/340-samokontrola-emocji-mit-czy-rzecz-ywistosc.html>
7. <http://psychologia.umk.pl/info-1/skad-wziely-sie-emocje>

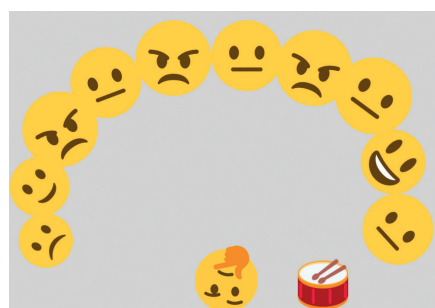
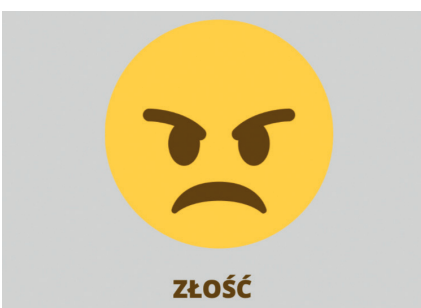
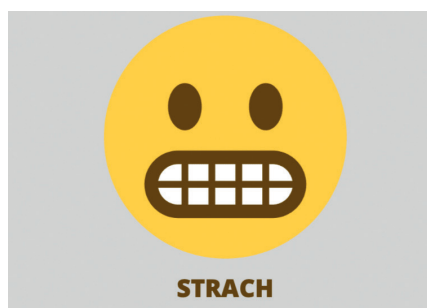
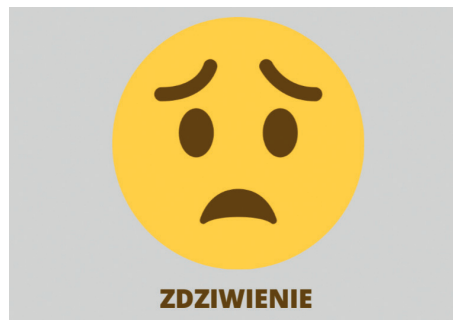
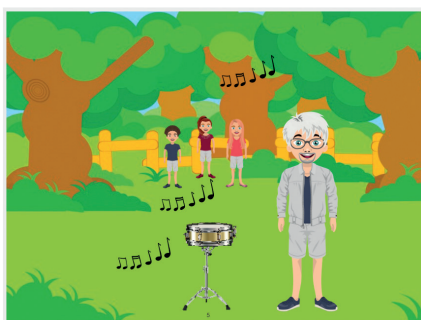
Warto wiedzieć...

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego dla przedszkoli, oddziałów przedszkolnych w szkołach podstawowych oraz innych form wychowania przedszkolnego

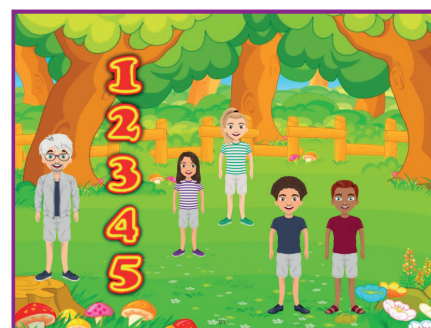
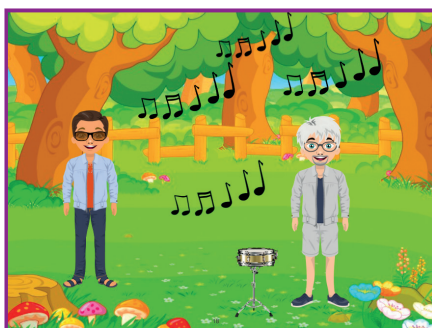
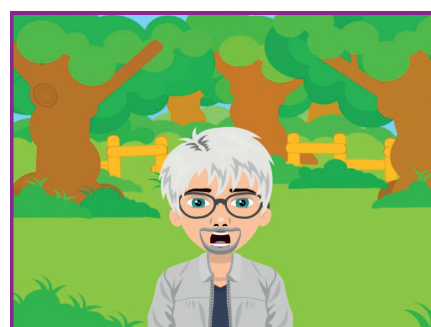
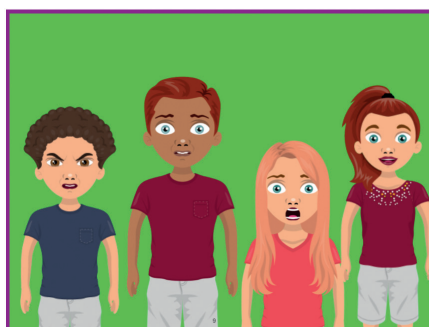
[...] II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka. Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- 1) rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem;
- 2) szanuje emocje swoje i innych osób;
- 3) przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych;
- 4) przedstawia swoje emocje i uczucia, używając charakterystycznych dla dziecka form wyrazu;
- 5) rozstaje się z rodzicami bez lęku, ma świadomość, że rozstanie takie bywa dłuższe lub krótsze;
- 6) rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie;
- 7) szuka wsparcia w sytuacjach trudnych dla niego emocjonalnie; wdraża swoje własne strategie, wspierane przez osoby dorosłe lub rówieśników;
- 8) zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji;
- 9) wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia; [...]

Załącznik 1

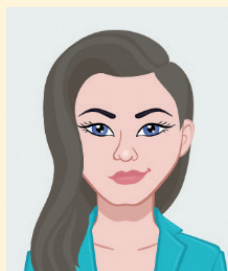
Załącznik 2

Olga Nawara jest nauczycielem w Przedszkolu z Oddziałami Integracyjnymi w Koziegłowach.

► **Źródło:** opracowanie własne autorki.

Czy wiesz że...

Avatar Maker – to świetna aplikacja do tworzenia awatarów. W pracy z uczniami może być wykorzystana na wiele sposobów np. do rozpoznawania emocji, tworzenia swojego awatara, tworzenia awatara postaci literackiej. Aplikacja jest bezpłatna, działa przez przeglądarkę internetową, nie wymaga logowania się. Dostępne funkcje w aplikacji pozwalają na m. in. na wybór płci awatara, dobór kształtu twarzy, oczu, koloru skóry, długości włosów, fasonu fryzury i wiele innych możliwości. Stworzonego awatara możemy opublikować w mediach społecznościowych lub pobrać plik graficzny na swój komputer. Zapraszam do tworzenia.

<https://avatarmaker.com/>

◀ Przykładowy awatar stworzony w aplikacji AvatarMaker

Redakcja „Forum Nauczycieli”

zaprasza do współpracy i do dzielenia się uwagami o zamieszczanych w piśmie artykułach.

Propozycje artykułów możecie Państwo przysyłać pocztą elektroniczną pod adresem: forumnauczycieli@gmail.pl

DLACZEGO WODA JEST WAŻNA?

– zabawy i eksperymenty z wodą

AGNIESZKA KOWALSKA

Scenariusz zajęć¹

► Grupa: 5-latki

► Cele szczegółowe:

- › określanie właściwości wody oraz jej znaczenia w przyrodzie i w życiu człowieka,
- › uświadomienie, w jaki sposób należy oszczędzać wodę,
- › poznawanie zjawiska powstawania deszczu w przyrodzie,
- › rozwijanie umiejętności logicznego myślenia, wyciągania odpowiednich wniosków z doświadczeń i eksperymentów.

► W trakcie zajęć dziecko:

- › odgaduje zagadki słuchowe i słowne,
- › określa za pomocą różnych zmysłów właściwości wody,
- › uzasadnia, skąd się bierze deszcz na ziemi,
- › uczestniczy w zabawie ruchowo-naśladowczej,
- › określa, do czego i komu potrzebna jest woda,
- › wymienia sposoby oszczędzania wody,
- › wyciąga wnioski z przeprowadzonych doświadczeń i eksperymentów,
- › podejmuje próby samodzielnego wykonywania doświadczeń.

► **Metody:** podające: zagadki, pogadanka, opis, dyskusja; aktywizujące: burza mózgów, samodzielne wymyślanie przez dzieci hipotez z wykorzystaniem myślenia intuicyjnego, metody przypadków, metody symulacyjne; praktyczne działanie – pokaz z objaśnieniem, metoda samodzielnego doświadczeń, metoda projektów.

► **Formy:** z całą grupą z elementami pracy indywidualnej.

► **Środki dydaktyczne:** płyta CD z

nagraniami dźwięków wody oraz piosenki pt.: *Kapie z nieba* (sł., muz. D. K. Jagiełło), mapa, globus, ilustracje symbolizujące kraje, gdzie brakuje wody, sylweta kropelki wody, 3 szklanki, woda, kostki lodu, lusterko, film edukacyjny *Skąd się bierze deszcz* (http://tablit.wa.amu.edu.pl/bin4/mod-9_4/index.html), ilustracje dotyczące zapotrzebowania na wodę, słoik wypełniony do 2/3 wodą, 4 łyżki oleju, barwniki spożywcze, miska, widelec, tamburino, miska z wodą, papierowy kwiat, ilustracje – kran z zakręconą wodą, ciekący kran, obrazki dotyczące zachowań związanych z wodą, 3 miski, stoper, zagadki dotyczące wody, kapelusz, plansza przedstawiająca uśmiechniętą kroplę wody, papierowe krople wody dla każdego dziecka.

► Przebieg zajęć

1. Powitanie dzieci przez nauczyciela. Przedszkolaki słuchają płyty i odgadują zagadki dźwiękowe, które kojarzą się z wodą (kapanie wody, plusk wody, padający deszcz, burza, szum morza). Witają się z sylwetką kropelki wody, która będzie im towarzyszyła podczas zabaw.
2. *Ile wody jest na świecie?* Nauczyciel pokazuje dzieciom mapę świata i globus. Wyjaśnia, że woda na mapie to kolor niebieski, a lądy zielony. Mówi: Przyjrzyjcie się i powiedzcie, którego koloru na mapie i globusie jest więcej? Wyjaśnia dzieciom, że większość wody na Ziemi to woda słona, a tylko niewielka ilość (3%) to woda słodka, której używamy w codziennym życiu. Jedynie 1% zasobów wodnych na świecie to woda przeznaczona do picia. Nauczyciel pokazuje dzieciom ilustracje krajów, gdzie są susze i nie ma wody.

Ludzie muszą chodzić bardzo daleko z wiadrami po wodę i oszczędzać ją, żeby starczyło im do picia i gotowania.

3. *Jaka jest woda?* – dzieci siedzą przed stolikiem i obserwują trzy naczynia: szklankę wody z kranu, szklankę gorącej wody, szklankę z kostkami lodu. Przedszkolaki wykorzystując różne zmysły, określają właściwości wody: smak, zapach, barwę. Dzieci z pomocą nauczyciela wyciągają wnioski dotyczące stanów skupienia wody (stały, ciekły, gazowy) – obserwują, co się dzieje, kiedy zbliżymy lusterko do szklanki gorącej wody oraz co się stało po chwili z kostkami lodu w szklance.

4. *Skąd się bierze deszcz?* – sylweta kropelki wody zaprasza dzieci do obejrzenia filmu edukacyjnego.

Po obejrzeniu filmu postać kropelki wody pyta dzieci:

- › Kiedy woda z rzek i jezior zamienia się w parę wodną?
- › Co się dzieje z parą wodną w górze?
- › W jaki sposób tworzą się chmury?
- › Kiedy zaczyna padać deszcz?

5. Zabawa ruchowa *Deszczyk* – dzieci poruszają się swobodnie po sali w rytmie piosenki *Kapie z nieba*; na pauzę muzyczną i hasło: *deszczyk przykucają i uderzają palcami o podłogę, naśladując padający deszcz*.

6. *Czy woda jest niezbędna?* Przedszkolaki określają, do czego potrzebna jest woda ludziom, zwierzętom, roślinom, odślaniając kolejno odpowiednie ilustracje (do picia, do mycia się, do mycia naczyń, do prania, do podlewania kwiatów, do uprawiania sportów wodnych, do gaszenia pożarów, pływania, do wzrostu kwiatów, drzew itp.). Kropelka wody pyta dzieci: Posłuchajcie drogie przedszkolaki. Jak myślicie? Co by było, gdyby na świecie zabrakło wody? – dzieci podają swoje propozycje.

7. *Rozkwitający kwiat* – przedszkolaki z pomocą nauczyciela wykonują eksperyment. Dzieci wlewają wodę do miski. Wcześniej według instrukcji nauczyciela wycięły z papieru odpowiedni kształt kwiatów, których płatki zagięły do środka.

¹ Scenariusz powstał w ramach ogólnopolskiego programu dla szkół i przedszkoli *Eko-szkola*.

- Nauczyciel mówi: Ułóżcie teraz delikatnie kwiat na wodzie, uważając, aby go nie zalać wodą i obserwujcie go uważnie. Dzieci obserwują, jak kwiat rozwija swoje płatki. Po wykonaniu eksperymentu nauczyciel wyjaśnia, że stało się tak dlatego, iż papier składa się głównie z włókien roślinnych, w których znajdują się cieniutkie rurki, dzięki którym w roślinach woda może być transportowana nawet na wysokość powyżej 10 metrów. Po włożeniu papieru do wody, wskutek sił działających w tych cieniutkich rurkach na cząsteczki wody, papier pęcznieje. To dzięki temu zjawisku lilie rozkwitają tak, jak zwieńczone kwiaty po włożeniu do wody.
8. *Burza w szklance wody* – dzieci obserwują eksperyment, który wykonuje nauczyciel z pomocą postaci kropelki wody. Zobaczcie, mówi – dodaję do miski 4 łyżki oleju, a następnie kilka kropli różnokolorowych barwników spożywczych i mieszam wszystko widelcem. Potem przelewam całość do słoika z wodą. Przedszkolaki obserwują efekt pięknie tańczących w wodzie nitek kolorów, które są cięższe od oleju, dlatego opadają, a kiedy toną, zaczynają się rozpuszczać w wodzie, co daje niesamowity efekt przypominający fajerwerki.
9. *Kąpiel w wodzie* – zabawa ruchowa. Sylweta kropelki wody zaprasza dzieci do wspólnej zabawy. Przedszkolaki poruszają się w podskokach po całej sali. Na dźwięk tamburynu i odpowiednie hasło (mycie zębów, podlewanie kwiatów, pływanie, pranie) dzieci naśladują czynności, do których potrzebna jest woda.

10. *Jak oszczędzać wodę?* – nauczyciel pokazuje dzieciom ilustrację kranu z zakręconą wodą – symbolizującą dobre zachowania, oraz ilustrację ciekącego kranu – obrazującą złe zachowania. Przedszkolaki dopasowują obrazki dotyczące poszczególnych czynności (mycie naczyń w misce, a nie pod bieżącą wodą, mycie się pod prysznicem, a nie w wannie, podczas mycia zębów używanie wody z kubka, a nie bieżącej wody, podlewanie ogrodu *deszczówką* a nie używanie węża ogrodowego) do odpowiedniego kranu.
11. *Niedokręcony kran*. Dzieci przygotowują trzy jednakowe, puste naczynia, np. miski. Zanoszą je do łazienki i wkładają do umywalki. Przygotowują stoper. W momencie włączenia stopera dzieci odkręcają wodę w kranach, tak że z jednego kranu woda kapie, z drugiego leci cienki strumień, z trzeciego woda się leje. Dzieci porównują ilość wody w naczyniach po 15 sekundach. Nauczyciel zwraca uwagę dzieci na konieczność dokładnego zakręcania wody. Postać kropelki wody pyta dzieci: Przedszkolaki, powiedzcie mi, jak możemy teraz wykorzystać wodę, która została nam w miskach, aby jej nie zmarnować? Dzieci wymieniają swoje pomysły, np.: do podlania kwiatków, do sprzątania.
12. *Ile wiesz o wodzie?* Dzieci losują z kapelusza zagadki dotyczące wody i odpowiadają na nie. Po podaniu prawidłowej odpowiedzi, odsłaniają odpowiednią część planszy (oznaczonej numerem od 1 do 5), która stworzy ilustrację wielkiej uśmiechniętej kropli wody.

❑ Zagadki na temat wody:

1. Kiedy zużywamy mniej wody: pod prysznicem czy podczas kąpieli w wannie?
2. W co zamienia się woda pod wpływem jej ogrzewania?
3. Której wody na świecie jest więcej: słodkiej czy słonej?
4. Jaki smak, zapach i kolor ma woda?
5. Do czego potrzebna jest woda?

❑ Zakończenie

Nauczycielka mówi: Na koniec naszego spotkania przygotowałam dla Was odznakę uśmiechniętej kropelki, ponieważ bardzo dużo już wiecie o wodzie. Dziękuję Wam za dzisiejszą zabawę i mam nadzieję, że dobrze się bawiliście. Do zobaczenia.

❑ Komentarz autorki

Powiedz mi, a zapomnę, pokaż – a zapamiętam, pozwól mi działać, a zrozumieć! (Konfucjusz)

Głównym założeniem tego scenariusza było zachęcenie dzieci do kreatywnego myślenia, rozwijania ich wyobraźni, zainteresowania otaczającą rzeczywistością oraz promowanie postaw proekologicznych związanych z oszczędzaniem wody. Zaproponowane w scenariuszu zabawy, doświadczenia i eksperymenty dotyczące wody miały pokazać, że dzieci najlepiej uczą się poprzez działanie, kiedy muszą samodzielnie poszukiwać rozwiązań, dochodzić do określonych wniosków, co przyczynia się do poszerzania ich horyzontów myślowych. Wykorzystane środki dydaktyczne wprowadzały element zaskoczenia i zaciekawienia tematem i każdym kolejnym etapem zajęć, który miał przyczynić się do zdobywania przez dzieci wiedzy poprzez zabawę, a tym samym zaspokajał ich naturalną chęć do poznawania świata.

❑ Bibliografia:

1. Muchacka B.: *Zabawy badawcze w edukacji przedszkolnej*. Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Pedagogicznego, Kraków 2002.
2. <https://glos.pl/eko-szkola-nowy-ogolnopolski-projekt-edukacyjny-dla-szkol-przedszkoli-i-placowek>
3. <https://ekodziecko.com/>
4. <https://www.mamawdomu.pl/>
5. http://tablit.wa.amu.edu.pl/bin4/mod-9_4/index.html

Agnieszka Kowalska jest nauczycielem w Miejskim Przedszkolu nr 55 w Katowicach w Zespole Szkół i Placówek nr 1 w Katowicach.

DZIECKO W DOMU.

Niezawodne zabawy dla przedszkolaków

ANNA KRZEMPEK

Od marca 2020 r. wszystko się zmieniło. *Koronawirus, pandemia, kwarantanna* to najczęściej powtarzane słowa, wszystkim dobrze znane. Koronawirus zmienił nasze dotychczasowe życie, nie tylko to osobiste, rodzinne, ale również zawodowe. Zamknięto przedszkola, sale i place zabaw. Niejednokrotnie musieliśmy przeżyć kwarantannę zamknięci z dzieckiem w czterech ścianach. Co robić z dziećmi, które nagle straciły kontakt z rówieśnikami, nie mogą spotykać się z koleżankami i ciociami z przedszkola? Dzieci odczuwają lęk i złość, ponieważ ich poukładany mały świat nagle diametralnie się zmienił. Rodzice, opiekunowie stanęli przed wielkim wyzwaniem – zapewnić czas swojemu dziecku, tak aby jak najmniej odczuwało skutki zaistniałej sytuacji. Gdy już wszystkie dotychczasowe zabawy – np. kolorowanie, układanie puzzli, klocków, gry planszowe, czytanie książek – przestaną być atrakcyjne, trzeba sięgnąć po inne, zajrzeć do zakamarków naszej pamięci. To czas dla twórczego i kreatywnego rodzica. Poniżej propozycja kilkunastu niezawodnych i sprawdzonych zabaw, które nie wymagają dużych nakładów finansowych i świetnie sprawdzają się w domu. Z powodzeniem można je także wykorzystać w przedszkolu lub w szkole.

Zabawy na spostrzegawczość

› **Ukryty przedmiot** – zabawy w jednym, wybranym pomieszczeniu, np. pokoju. Ustalamy, jaki przedmiot będziemy chować, tak żeby dziecko wiedziało, czego ma szukać, np. klocek, autko. Dziecko wychodzi za drzwi lub zasłania oczy, a w tym czasie rodzic chowa wybrany przedmiot. Następnie dziecko musi go odnaleźć. Dla ułatwienia możemy mówić dziecku *ciepło – zimno*.

› **Kolory w pokoju** – zabawa polega na tym, że rodzic mówi *moje oczy widzą coś koloru...* Zadaniem dziecka jest powiedzenie, co oko widzi w takim kolorze. Oczywiście później następuje zamiana. Zabawa świetnie sprawdza się także w trakcie spaceru lub jazdy autem. Dodatkowo utrwalamy z dzieckiem nazwy kolorów.

› **Trzy przedmioty** – kładziemy na stoliku trzy przedmioty, np. klocek, samochodzik, kredkę. Następnie dziecko zakrywa oczy, a rodzic zabiera jeden przedmiot. Zadaniem dziecka jest wskazanie, który przedmiot zniknął.

› **Puzzle** – będą nam potrzebne pocztówki, np. z wakacji lub kartki świąteczne. Przycinamy je na kilka części. Zadaniem dziecka jest ułożenie pocztówki. Jest to alternatywa dla puzzli, które mamy w domu i dziecko potrafi je układać.

Zabawy z wykorzystaniem przedmiotów i produktów znalezionych w domu

› **Guziki** – w każdym domu je znajdziemy, tym razem posłużą nam do zabawy. Wysypujemy wszystkie guziki na stół. Zadaniem dziecka jest ułożenie ich od najmniejszego do największego. W ten sposób uczymy również dzieci wielkości przedmiotów (mały, duży). Inną propozycją zabawy z guzikami jest ich segregacja według kolorów – w ten sposób ćwiczymy z dziećmi ich nazwy.

› **Makaron, groch, fasola** – to produkty spożywcze, które z łatwością znajdziemy w naszej kuchni. Pierwsza propozycja to zabawa w gotowanie, np. zupy. Dziecko wysypuje wszystkie wymienione składniki zupy do garnka, miesza, przyprawia i gotuje. Następnie zupą możemy poczęstować domowników lub

lalki, misie. Druga propozycja to wstępne zmieszanie wszystkich trzech produktów. Zadaniem dziecka jest segregacja, np. do zielonej miseczki wysypujemy groch, do żółtej – makaron, do czerwonej – fasolę.

› **Budowanie torów** – z podanych wyżej produktów spożywczych dziecko może również budować tory, wytyczać ulice, po których mogą jeździć samochody.

› **Malowanie palcami** – wysypujemy na blachę do pieczenia mąkę lub kaszę mannę. Zadaniem dziecka jest malowanie paluszkami dowolnego obrazka. Gdy coś się nie uda, możemy zmasać rysunek i malować kolejny.

› **Obrazy z ilustracji z gazet** – potrzebne nam będą kolorowe gazety, klej, nożyczki, białe kartki. Gdy mamy wszystko przygotowane, uzgadniamy wspólnie temat naszej pracy, np. kosz z owocami, łąka z kwiatami. Wycinamy wszystkie potrzebne ilustracje z gazet, kleimy i tworzymy obraz.

› **Zgadywanki** – do tej zabawy będzie nam potrzebna mała poszewka na poduszkę oraz kilka zabawek. Zabawa polega na tym, że rodzic wkłada zabawkę do poszewki, a dziecko – dotykając poszewki – spróbuje odgadnąć, co to jest, nie zaglądając do środka.

› **Korale** – dziecko wykonuje dla mamy korale z makaronu. Musimy więc najpierw przygotować makaron, np. kolanka lub rurki, długi sznurek oraz farbę. Dziecko najpierw maluje makaron farbami, chwilę czeka, aby wyschnął i nawleka na sznurek.

› **Para do pary** – przygotowujemy dwa takie same pudełka, np. po butach. Wkładamy do nich po pięć par takich samych przedmiotów, np. dwie skarpetki, dwa klocki, dwie zakrętki po słoiku. Dziecko ma zasłonięte oczy i wkłada każdą rękę do innego pudełka. Jego zadaniem jest znalezienie dwóch takich samych przedmiotów. Młodszym dzieciom możemy pokazać, co wkładamy do pudełek.

Zabawy ruchowe

- › **Wiewiórka do dziupli** – rozkładamy na podłodze koc. To jest nasza dziupla. W całym pomieszczeniu ukrywamy różne przedmioty, np. kasztany, klocki (to są orzechy, które lubi wiewiórka). Dziecko, które w tej zabawie jest wiewiórką, zbiera orzechy do koszyczka. Gdy rodzic mówi *Wiewiórka do dziupli*, dziecko musi przerwać poszukiwania i wrócić do dziupli. Wtedy możemy przeliczyć, ile dziecko zebrało orzechów. Przy tej zabawie utrwalamy z dzieckiem liczenie.
- › **Klasy** – rysujemy na dużym arkuszu papieru *klasy*. Pierwszą propozycją zabawy jest po prostu skakanie po poszczególnych polach. Drugą jest wykonywanie różnych ćwiczeń. Dziecko dostaje żeton i rzuca nim w *klasy*. Na jakie pole rzuci, tyle wykonuje powtórzeń danego ćwiczenia, np. pięć skłonów, dziesięć skoków na jednej nodze, osiem przysiadów, cztery podskoki z trzymaniem rąk w górze.
- › **Tory przeszkód** – na podłodze układamy (rozwijamy) różne przedmioty, np. metr krawiecki, wstążki, sznurówki. Zadaniem dziecka jest przejście po rozłożonych przedmiotach np. z książką na głowie, skacząc na jednej nodze, trzymając ręce wyciągnięte przed siebie, z zamkniętymi oczami, z piłką pod pachą. Tutaj wersji może być nieograniczona liczba, zależnie od pomysłu rodzica.

- › **Taniec dłoni, taniec nóg** – siadamy z dzieckiem naprzeciwko siebie. Stykamy się dłońmi. W rytm muzyki wykonujemy taniec dłoni, pamiętając, że całe ciało jest bez ruchu, tańczą tylko ręce. Taką samą wersję możemy zrobić z nogami.
- › **Pociąg** – ustawiamy się w rzędzie z dzieckiem, rodzeństwem, drugim rodzicem, tworząc pociąg. Pierwszy wagonik (dziecko) ma zamknięte oczy. Drugi wagonik (rodzic) ma otwarte oczy i prowadzi nas po domu do wybranego celu, dając wskazówki (wyznaczając kierunek drogi) dotykiem lub poprzez polecenia, np. w prawo, lewo, prosto. Przy okazji ćwiczymy z dzieckiem nazywanie kierunków.
- › **Głębokie morze** – dziecko wyobraża sobie, że dywan to morze. Rozkładamy na nim szalik, który jest *mostem* oraz kartki, które są *wyspami*. Dziecko może chodzić tylko po wyspach i moście. Uważa, żeby nie wpaść do wody.
- › **Taniec w kałuży** – nie od dziś wiadomo, że dzieci lubią bawić się w kałużach, skakać po nich. Jednak gdy nie możemy wyjść z domu... kałuże możemy zrobić w pokoju. Na podłodze rozkładamy gazety. Dziecko ubiera kalosze, może mieć też parasol. Zabawa polega na tańczeniu w *kałuży* (nie można zejść z gazety) w rytm muzyki. Gdy muzyka ucichnie, dziecko zastyga w bezruchu.

Zabawy różne

- › **Kalambury** – przygotowujemy kilka kartoników z rysunkami zwierząt. Zadaniem dziecka jest tak pokazać, naśladować dane zwierzątko, żeby rodzic mógł zgadnąć, o jakie zwierzę chodzi. Oczywiście później następuje zamiana.
- › **Podobieństwa** – potrzebne nam będą karty do gry memory. Układamy je na stole obrazkiem do dołu. Dziecko odkrywa dwie karty. Jego zadaniem jest szybko podać ich cechę wspólną, np. kolor, kształt. Gdy wskaże podobieństwa, może zatrzymać karty. Jednak gdy nie uda mu się pokazać podobieństw, odkłada karty z powrotem. Rodzic wykonuje te same czynności. Wygrywa ten, kto ma najwięcej kart.
- › **Zabawa w chowanego** – tej zabawy nikomu nie trzeba wyjaśniać. Dzieci ją uwielbiają. Jeśli w domu jest sporo miejsca i dużo zakamarków, zabawa w chowanego będzie świetnym pomysłem.
- › **Zabawa w teatr** – w dużym pudełku wycinamy dziurę. Możemy pudełko wspólnie pokolorować lub wykleić barwnym papierem. Będzie to scena teatralna. Pozostała część zabawy to nasza wyobraźnia. W przedstawieniu mogą wziąć udział pluszaki, lalki. A o czym będzie ta bajka, zależy tylko od twórców.

► Bibliografia:

1. Dahlke T.: *365 gier i zabaw na każdy dzień roku*. REA, Warszawa 2005.
2. Dawczak B., Spychał I.: *365 dni dziecka. Zabawy i zadania dla przedszkolaków*. Papilon, Poznań 2008.
3. Flemming I.: *Zabawy na chwilę w domu, w przedszkolu i w szkole*. Jedność, Kielce 1999.
4. Kalinowska I., Sorsa A.: *Mamo tato bawmy się: gry i zabawy dla rodziców i dzieci od 3 do 7 lat*. Wydawnictwo Lekarskie PZWL, Warszawa 2003.

Zapraszamy do udziału w sieci współpracy nauczycieli bibliotekarzy

Celem spotkań jest integracja środowiska nauczycieli bibliotekarzy, tworzenie sytuacji wsparcia, wymiana doświadczeń i przekazywanie informacji przydatnych w pracy nauczyciela bibliotekarza. Szczegółowe informacje dostępne na stronie:

https://www.womkat.edu.pl/pl/Kluby_nauczyciela/Siec_wspolpracy_nauczycieli_bibliotekarzy

GOLLUM SPOTYKA GANDALFA.

Praca z lekturą w klasie VI

URSZULA WYKURZ

Dwalin pożyczył płaszcz, Gandalf chustkę przyniósł, Thorin zaproszenie na parapecie zostawił. Księżyc wzdychał i wierzby wzdychały, gdy Bilbo na wielką wyprawę wyruszył. Nie było innego wyjścia, należało podjąć wyzwanie. *Trzeba się bać, ale trzeba stawić czoło lękowi*¹. Wnuk Starego Tuka udawał sowę i z droidem dyskutował. Wywijał Żądełkiem, przecinał pajęczyny, wędrował dolinami, przemierzał nawet górskie przełęcze. Zdobył mistrzostwo świata w jeździe na baryłce. Szukał skarbów, tropów, starych map.

Wiatr śpiewał w trzęsawiskach, zaczarowane sakiewki grzały się przy ognisku, żółte pończochy piruety w powietrzu wyczyniały, a pewien troll pozbawiony został i kolacji, i lekko spróchniałego siekacza. Z każdym kolejnym dniem okazywało się, że *ciekawość jest silniejsza od lęku przed ciemnością*. Ciekawość poma-

ga w odkrywaniu tajemnic – nawet tych najgorszych². Elfy kolorowymi latarniami drogę do siedziby Elronda wskazywały. Płonące szyszki lądowały na nosach wilków. Owca stolik białym obrusem nakryła, a Beorn historie o tajemniczym lesie opowiadał. Pan Baggins nie zbierał jagód. Ominęły go również sianokosy. Zostawił w spiżarni maślane bułeczki, placek z kminkiem i malinowe konfitury. Od miesiący spóźniał się na obiad, mimo to nie żałował ani minuty spędzonej na grzbiecie kuca, na szczycie sosny, na materacu z zielonej trawy, na posłaniu ze zwiedłych liści. Gandalf wiedział, a Bilbo dopiero przeczuwał, że *odnaleźć przyjaciela to tak, jakby odnaleźć samego siebie*³. Czarne wiewiórki do puszczy uciekły. Gollum mokre muszle zbierał, niedźwiedzie tańczyły na polanie, a miód w glinianych garnkach czekał na tego, który wkrótce miał ujrzeć Długie Moczary.

Propozycje zadań do pracy z lekturą *Hobbit, czyli tam i z powrotem*

► Zadanie 1.

Wykaż się znajomością lektury i odpowiedz na Pytania z Górnej Półki.

1. Kto zabrał mosiężne guziki z kurtki hobbita? **2.** Skąd pochodziły wielkie smoki? **3.** Do czego krasnoludy używały srebrnych piór? **4.** Do kogo należały zaczarowane sakiewki? **5.** Jakiego koloru były drzwiczki w norcie hobbita? **6.** Który bohater potrafił patrzeć w samo słońce bez zmruczenia powiek?

► Zadanie 2.

Przywołaj wydarzenie z powieści Tolkiena, w którym bohaterowie znaleźli ratunek na drzewie. Wskaż inną obowiązkową lekturę szkolną, w której pojawił się ten sam motyw.

► Zadanie 3.

Nazwij podmioty w wypowiedzeniach. Otocz kółkiem właściwy symbol w tabeli.

	Wypowiedzenie	Rodzaj podmiotu				
1.	Bilbo wyruszył na wyprawę.					
2.	Jechaliśmy do doliny Rivendell.					
3.	Goblina nie ma w jaskini.					
4.	Jedzenia wystarczy na kilka dni.					
5.	Przyniesiono złotą harfę.					
6.	Elrond ugościł krasnoludów.					
7.	Należy wejść d pieczary.					
8.	Kili, Fili, Bombur i Bifur odwiedzili hobbita.					

► Zadanie 4.

Pomóż Thorinowi odczytać tekst, który przypomina stare pismo runiczne. Skorzystaj z tablicy zawierającej li-tery tajemniczego alfabetu.

Æ A	Ɔ I	Ɔ R
Ɔ B	Ɔ J	Ɔ S
Ɔ C	Ɔ K	Ɔ T
Ɔ D	Ɔ L	Ɔ U
Ɔ E	Ɔ M	Ɔ W
Ɔ F	Ɔ N	Ɔ Y
Ɔ G	Ɔ O	Ɔ Z
Ɔ H	Ɔ P	Ɔ Ɔ

æwƆ vrg ƆƆr nƆA æN ƆrƆr Ɔ vA
bWwKA
TƆƆƆ ƆƆW ƆƆA ƆW ƆƆA ƆA
K v nƆGW Ɔ Ɔr nKA wƆwK ƆAƆƆP

► Zadanie 5.

Ustal, co łączy Bilba Bagginsa i panią Bobrową, bohaterkę powieści *Lew, Czarownica i stara szafa*. Weź pod uwagę następujące kategorie: cechy charakteru, dom i jego wyposażenie.

► Zadanie 6.

Selif smokolog, szukając smoczych pazurów, znalazł w jaskini szaradę anagramową. Oto zagadka, nad której rozwiązaniem trudził się wiele dni i nocy: Z wybranych wyrazów, wyróżnionych w tekście wielkimi literami, ułóż rozwiązanie o początkowych literach i liczbie liter: **C – 6, N – 2, D – 6**.

CZAD jest niebezpieczny
nie pokona go nawet rycerz waleczny
MOC swoją pokazuje
gdy nasze powietrze codziennie truje
uchylaj okna w mieszkaniu
nawet jak odpoczywasz w Poznaniu

Legenda:

	podmiot gramatyczny
	podmiot logiczny
	podmiot domyślny
	podmiot szeregowy
	zdanie bezpodmiotowe

¹ Arystoteles: *Etyka wielka. Etyka eudemejska*. Przeł. W. Wróblewski. PWN, Warszawa 1977, s. 41.

² M. Strękowska-Zaremba: *Dom nie z tej ziemi*. NK, Warszawa 2018, s. 77.

³ H. Kaddour: *Waltenberg*. Przeł. M. Kozłowska. WL, Kraków 2009, s. 692.

*musisz spełnić ten WARUNEK
jeśli chcesz zadbać o swój wizerunek⁴*

► Zadanie 7.

Wielki smok ze Zwiędłych Wrzosowisk nie ział ogniem, lecz częstował śmiałków zagadkami. Jedna z nich brzmiała tak:

*Gdy burza z piorunami
przepłynie po świecie czterema falami,
kolorowa wstęga pojawi się na niebie,
wtedy spójrz w górę i uśmiechnij się do siebie⁵.*

Ułóż dwie zagadki, którymi zaskoczysz hobbita i jego towarzyszy. Wybierz odpowiednią kategorię: baśniowe zwierzę, magiczny przedmiot, bohater z baśni.

► Zadanie 8.

Wyjaśnij, dlaczego elfy leśne są skłócone z mieszkańcami Miasta na Jeziorze. Ustal, z jakiego powodu krasnoludy czują niechęć do elfów leśnych. Zostań mediatorem i pomyśl, jak można pogodzić zwaśnionych bohaterów. Przygotuj odpowiednie argumenty, podaj propozycje, które mogłyby rozwiązać obydwie strony konfliktu. Zapisz, którzy bohaterowie z Twoich obowiązkowych lektur szkolnych powinni skorzystać z pomocy mediatora.

► Zadanie 9.

Spośród lektur obowiązkowych, innych niż *Hobbit*, czyli *tam i z powrotem*, wybierz tę, w której pojawia się motyw skarbu lub poszukiwania skarbu. Podaj autora oraz tytuł. Uzasadnij swój wybór. W uzasadnieniu przywołaj zdarzenie z tej lektury.

Autor lektury:
.....
.....
Tytuł lektury:
.....
.....
Uzasadnienie:
.....
.....

► Zadanie 10.

10.1. Przeczytaj fraszkę *Ważniak*. Napisz krótki komentarz. Umieść w swojej pracy opinię na temat poznanego tekstu.

*Kiedy komar z dębu spadł,
rzekł – Rozgniotłem sobą świat!⁶*

10.2. Ustal, do których bohaterów z powieści Tolkiena mogą odnosić się podane cechy charakteru. Swój wybór uzasadnij.

pracowity – odpowiedzialny – szczery
– dumny – zawzięty – pomysłowy

► Zadanie 11.

Selif smokolog, czyli specjalista od smoków, smoczych pazurów i smoczych łusek, odkrył znaczenie skrótów, jakimi posługiwały się te niezwykle drapieżniki w czasach, gdy Zwiędłe Wrzosowiska nie zostały jeszcze naniesione na mapę świata. Oto niektóre z nich:

KSS: Klub Smoka Seniora, Kawiarnia Smocze Specjały.

ASJ: Artykuły Smoczego Jubilera, Akademia Smoczego Języka.

SP: Smocze Pazury, Smocze Przedszkole.

BSP: Biuro Smoczych Projektów, Biuro Smoczych Paszportów.

KZS: Klinika Zdrowego Smoka, Krajowy Zarząd Smoków.

SA: Smocza Autostrada, Smocze Apartamenty.

KRS: Krajowy Rejestr Smoków, Królestwo Różowego Smoka⁷.

Podaj własne rozwinięcie skrótów:

SWW:
KSP:
FSP:
SSS:

► Zadanie 12.

Przeczytaj poniższe teksty i zdecyduj, z którymi istotami należącymi do mitologii słowiańskiej bohaterowie powieści Tolkiena mogliby: **a)** zaprzyjaźnić się, **b)** znaleźć wspólny język, **c)** rywalizować. Swój wybór uzasadnij.

► Tekst nr 1: I jak Isetki

*To są takie małe stworki,
Co szukają ciepłej norki.
W zamian za kawałek miejsca,
Dają ludziom dużo szczęścia.*

*Lubią kryć się w brudnych garnkach,
Starych książkach, zakamarkach,
A najbardziej pod pachami,
Śmiesząc ludzi łaskotkami⁸.*

► Tekst nr 2: Znich to duch ognia

*zamieszkujący w najgłębszych
podziemnych korytarzach. Na po-
wierzchnię wychodził tylko wczesną
wiosną, aby ogrzać ziemię. Tam,
gdzie stawał stopy, śnieg topił się,
gleba odmarzała i budziło się za-
marłe w zimowych miesiącach życie.
Jednak – jak wiadomo – we wszyst-
kim ważny jest umiar. Jeśli bowiem w
czasie swoich spacerów znich zapo-
mniał się nieco i zbyt się rozpędził,
wznicał olbrzymie pożary niszczące
całe połacie lasów⁹.*

► Tekst nr 3: Chały przebywają w wiel-

*kich, ciemnych chmurach ciągną-
cych się blisko ziemi przed burzą z
piorunami albo ulewnym deszczem.
Kierują owymi chmurami zadzierając
wysoko ich łby i opuszczając ogony,
z których siecze deszcz i grad. Mniej
obeznani same chmury zwą Chała-
mi. Są to ludzie, którzy zapomnieli
wyglądu owych Boginek.
Chały mają postać kobiecą. Są to ol-
brzymki o krótkich, kręconych przy
głowie włosach. Twarze mają czar-
ne i całe ciało takież ciemnej maści,
a ręce długie i suche jak patyki,
przechodzące w szponiaste dłonie¹⁰.*

► Tekst nr 4: L jak Leszy

*Leszy jest obrońcą lasu,
Dba o ciszę i zwierzęta.
Kto narobi tam hałasu,
Ten leszego popamięta!*

Lecz kto leśny świat szanuje,

⁴ U. Wykurz: *Talizmany Twardowskiego. Analiza i interpretacja utworów poetyckich. Materiały metodyczne dla nauczycieli języka polskiego w klasach VII – VIII szkoły podstawowej*. Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, Katowice 2018, s. 38.

⁵ U. Wykurz: *Dostojne drapieżniki. O smokach z Baśnioboru, Śródziemia i Hogwartu. Ćwiczenia dla klasy VI „Język Polski w Szkole IV – VI. Zeszyty Kieleckie” 2016/2017*, nr 2, s. 74.

⁶ J. Sztaudynger: *Ważniak*. W: tegoż: *Kasztanki*. NK, Warszawa 1964, s. 33.

⁷ U. Wykurz: *Dostojne drapieżniki...*, s. 74.

⁸ N. Hluzow: *B jak bies. Abecadło mitologii słowiańskiej*. Merlin Publishing, Warszawa 2017, s. 23.

⁹ P. Zych, W. Vargas: *Bestiariusz słowiański. Część pierwsza i druga*. BOSZ, Olszanica 2018, s. 426.

¹⁰ Cz. Białczyński: *Stworze i zdusze, czyli starsłowiańskie boginki i demony*. Leksykon. Kraina Księżyca, Kraków 1993, s. 43.

¹¹ N. Hluzow: *B jak bies...*, s. 29.

*Nie rozrabia i nie krzyczy,
Tym się leszy opiekuje
I mu zawsze dobrze życzy¹².*

- » **Tekst nr 5:** *Chabernica przechadzała się w południe po polach i miedzach jako piękna, ubrana na błękitno, wysoka kobieta z wieńcem chabrów na głowie. Pilnowała, by dzieci w poszukiwaniu kwiatków nie deptały zboża i nie wbiegały pomiędzy łąny. Denerwowało ją też, gdy żniwiarze używali ostrych narzędzi, nie zakładając przy tym czapek lub kapeluszy¹².*
- » **Tekst nr 6: K jak Kikimora**
*Choć ma wygląd miłej babci,
Nie sztrykuje ciepłych kapci.
Przędzie wełnę tylko w nocy,
Żeby ludzi z domów płoszyć¹³.*

► Zadanie 13.

Smokolog Selif przekazał Muzeum Magii tekst Smoczej Pieśni Wojennej, którą śpiewały Smoki z Doliny Złotego Pazura przed Bitwą o Złamaną Gałąź Sosnowego Drzewa.

Do boju, smoki, do boju!

Nikomu nie pozwolimy zepsuć naszego nastroju!

*Smocza drużyna pazury piłuje,
bo do wielkiej walki się szykuje.*

*Smoki złote i czerwone,
smoki piękne i szalone,*

Wroga naszego zniszczymy

i ze smoczej polany do przegonimy.

Do boju, smoki, do boju!

Nikomu nie pozwolimy zepsuć naszego nastroju!¹⁴

Przygotuj wojenne zawołania dla elfów, goblinów i krasnoludów szykujących się do decydującej bitwy. Użyj odpowiednich środków językowych: apostrofy, wyrazów nacechowanych emocjonalnie, powtórzeń, pytań retorycznych, zdań wykrzyknikowych, epitetu, anafory, wyrazów dźwiękonaśladowczych.

► Zadanie 14.

Wybierz temat 1, 2 lub 3. Wykonaj polecenie.

- » **Temat 1.** Napisz opowiadanie o przygodzie, którą przeżyła Łucja Pevensie, gdy znalazła się nagle w świecie przedstawionym *Hobbita*. Twoje wypracowanie powinno wykazać, że dobrze znasz utwór J. R. R. Tolkiena.

- » **Temat 2.** Wyobraź sobie, że losy Bilba Bagginsa potoczyły się inaczej. Dokończ opowiadanie, w którym zmienisz historię jego życia. Napisz swoją pracę tak, aby wykazać, że dobrze znasz powieść Tolkiena *Hobbit, czyli tam i z powrotem*.

Tytuł pracy: *Bilbo nie wrócił do Bag End, pod Pagórkem.*

- » **Temat 3.** Napisz opowiadanie o odwiedzinach Tumnusa w Bag End, pod Pagórkem, podczas których faun przekonuje się, w jaki sposób Bilbo Baggins wykorzystał wiedzę zdobytą w czasie podróży. Wypracowanie powinno dowodzić, że znasz powieść *Hobbit, czyli tam i z powrotem*.

► Zadanie projektowe.

Weź udział w lekturowym przedsięwzięciu.

1. Przygotuj sprawozdanie z koncertu *Mistrzowie Muzyki*, na którym wystąpili harfiarze Orfeusz i Thorin, a także skrzypek Kili, fletnista Dori, klarnecista Bifur, wiolonczelista Dwalin.
2. W liście do przyjaciela przedstaw przebieg uczt u króla elfów leśnych.
3. Napisz opowiadanie alternatywne. Wybierz jeden z tematów:
 - » Co by się stało, gdyby Krwawy Hegemon przybył do Esgaroth? Wykaż się znajomością lektury *Kajko i Kokosz. Szkoła latania*.
 - » Zdecyduj, co by się stało, gdyby Bilbo Baggins udał się na wyprawę pod Wielką Srebrną Górę do siedziby władcy Lunnów, króla Niesfora. Wykaż się znajomością lektury *Akademia Pana Kleksa*.
 - » Wyjaśnij, co by się stało, gdyby krasnoludy znalazły się w Narnii. Wykaż się znajomością lektury *Lew, Czarownica i stara szafa*.
4. Przygotuj narracyjny prequel. Wybierz jeden z tematów. Napisz:
 - » Dziennik z podróży Thraina, który po śmierci ojca wyruszył w świat w poszukiwaniu szczęścia.
 - » Opowiadanie o dzieciństwie i wczesnej młodości Barda.
 - » Pamiętnik Elronda, który wspomniał czasy, gdy wraz ze swym ludem przybył do doliny Rivendell.

Odpowiedzi do zadań

Zadanie 1. 1. Goblino zabraly guziki z kurtki hobbita. 2. Smoki pochodzily ze Zwiędlých Wrzosowisk. 3. Krasnoludy używały srebrnych piór do pisania liter księżycowych. 4. Zaczarowane sakiewki należały do trollów. 5. Norka hobbita miała zielone drzewiczki. 6. Wódz Orłów z Gór Mglistych potrafił patrzeć w samo słońce.

Zadanie 2. Gandalf, Bilbo i krasnoludy weszli na drzewa, uciekali przed wilkami. Siwy wódz wargów razem z goblinami zamierzali zaatakować okoliczne wioski. Gandalf strzelał do wargów płonącymi szyszkami. Uratowały ich orły. *W pustyni i w puszczy:* gdy burza zniszczyła namiot i zalała ognisko, Kali wszedł na drzewo, by uchronić się przed czatującymi lwami; później Nel i Staś zrobili to samo.

Lew, Czarownica i stara szafa: wilk Maugrim ruszył do ataku na Zuzannę; dziewczynka wspięła się na drzewo.

Zadanie 3. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8.

Zadanie 4. Goblin zbiera guziki dla smoka. Żubr drozda pozdrawia. Klejnot czeka obok harfy.

Zadanie 5. Wygodny dom: norka hobbita (długi hall, boazeria na ścianach, kafelkowa podłoga, krzesła, wieszaki, sypialnie, łazienki, kilka spiżarni), domek na tamie pani Bobrowej (maszyna do szycia, stołki z trzema nogami, fotel na biegunach). Zamiłowanie do pysznego jedzenia: Bilbo Baggins – szarlotka, malinowe konfitury, paszteciki z mięsem, jajecznica, pani Bobrowa – kremowe mleko, kartofle z masłem, ryba, strucla z marmoladą. Obydwoje są gościnni i zapobiegliwi: hobbit częstuje kompanię krasnoludów, oddaje im swoją norkę do dyspozycji; dba, by przybysze nie potłukli talerzy. Pani Bobrowa pakuje prowiant i niezbędne rzeczy na drogę (szynka, herbata, cukier, zapalki, chusteczki), jest dobrą gospodynią, nie zapomina o tym, co ważne.

Zadanie 6. Rozwiązanie szarady anagramowej: **CZEKAM NA DWORCU**.

Zadanie 8. Elfy leśne – mieszkańcy Miasta na Jeziorze: kłócą się o to, kto

¹² P. Zych, W. Vargas: *Bestiariusz słowiański...*, s. 68.

¹³ N. Hluzow: *B jak bies...*, s. 26.

¹⁴ U. Wykurz: *Dostojne drapieżniki...*, s. 78.

ma pilnować porządku na brzegach Leśnej Rzeki, kto ma dbać o rzekę, by można było spławiać nią towary.

Krasnoludy – elfy leśne: dawniej były ze sobą skłócone, toczyły wojny, teraz żywią do siebie niechęć. Król elfów zawarł z krasnoludami umowę na obróbkę złota i srebra, krasnoludy twierdziły, że za towar nie zapłacił, więc go sobie odebrały.

Z pomocy mediatora powinni skorzystać: Krwawy Hegemon – mieszkańcy Mirmiłowa (*Kajko i Kokosz. Szkoła latania*); obóz Feriego Acza – drużyna Janosza Boki (*Chłopcy z Placu Broni*); Jadis – Aslan (*Lew, Czarownica i stara szafa*); Alojzy Kukuryk – uczniowie Akademii (*Akademia Pana Kleksa*); Mahdi – wojska generała Gordona (*W pustyni i w puszczy*).

Zadanie 9. Rafał Kosik, *Felix, Net i Nika* oraz *Gang Niewidzialnych Ludzi: skarb babci Lusi*. Babcia w młodości była sanitariuszką w Powstaniu Warszawskim. Niemcy zabrali jej pierścionek, pamiątkę rodzinną. Schowali go w podziemiach kościoła św. Józefa, gdzie obecnie znajduje się siedziba firmy Mlexport. Felix, Net i Nika znaleźli skarb (skrzynia z tacami, kielichami, pierścieniami, szkatułkami, księga profesora Kuzmińskiego), przekazali go do muzeum. Felix zabrał pierścionek i oddał go babci Lusi. **Skarb księcia Świętopelka.** Książę ukrył skarb w zamku na Kociej Skale. Pilnuje go gnom. Od wielu lat skarbu szuka przewodnik szkolnych wycieczek – Hieronim Jasiński.

Jan Brzechwa, *Akademia Pana Kleksa*: uczniowie Akademii bawili się w poszukiwaczy skarbu. Adaś z Arturem znaleźli w skrzyniach złoty klucz (otwiera wszystkie zamki) oraz gwizdek (przenosi w upragnione miejsca). Adaś przekazał złoty klucz profesorowi. Poprosił go o zwrot, gdy woda ze stawu została spuszczone. Klucz trafił do Królowej Żab, żeby mogła uratować swoich poddanych (trafią do innych bajek).

Urszula Wykurz jest nauczycielem języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 80 im. Wojciecha Bogusławskiego w Krakowie.

MICKIEWICZA ROMANTYCZNY WOJAŻ PO KRYMIE. Wokół sonetu *Stepy akermańskie*

PIOTR POCHEL

Decyzją Sejmu rok 2022
został ustanowiony Rokiem
Romantyzmu Polskiego

Lekcje języka polskiego tworzą przestrzeń do dyskusji na różnorodne tematy. Podczas zajęć uczniowie nie tylko debatują nad poważnymi sprawami oscylującymi np. wokół kwestii związanymi z ontologią, egzystencją czy filozofią. Literatura podejmuje zgoła jeszcze inne tematy. Jednym z nich są właśnie podróże.

Cele, dla których człowiek wyrusza w podróż, mogą być różne. Autorzy dzieł literackich często wyprawiają w podróż swoich bohaterów. Gdyby spojrzeć na kanon lektur obowiązujących w szkole podstawowej, można zauważyć, że takich bohaterów jest sporo. W mitologii na podróż w przestworzach nieba zdecydowali się Dedal i Ikar, którzy chcieli za wszelką cenę uwolnić się od króla Krety – Minosa – i wrócić do ojczyzny. Niestety, jak wiadomo, ich podniebna przygoda okazała się tragiczna w skutkach dla Ikara – syna Dedala.

W wyprawę do Szkoły Latania udają się także bohaterowie komiksu Janusza Christy – Kajko, Kokosz i Mirmił. Bohaterów podczas wojażu spotyka wiele przygód, które jednak nie przeszkadzają im w osiągnięciu celu podróży, jakim było marzenie o lataniu włodarza grodu, Mirmiła.

W samotną podróż udaje się również tytułowa postać powieści *Ten obcy* Ireny Jurgielewiczowej – Zenek Wójcik. Nastolatek zdecydował się opuścić rodzinny dom, ponieważ nie mógł dłużej przebywać w nim z ojcem alkoholikiem. Podjął decyzję o podróży w poszukiwaniu swojego wujka – Anto-

niego Janicy. Młodzieniec na jakiś czas osiedla się na wyspie w miejscowości Olszyny. Ostatecznie przy pomocy ojca Uli, poznanej tu koleżanki, chłopiec odnajduje azyl u rodziny.

By poznać samego siebie i zrozumieć otaczający go świat, podróżuje także Mały Książę – chłopiec zamieszkujący asteroidę B-612. Dziecko odwiedza planety zamieszkiwane przez dorosłych. Odwiedza kolejno Króla, Człowieka Próznego, Pijaka, Biznesmana, Latarnika i Geografa. W moim przekonaniu najważniejszą jednak podróż odbywa na Ziemię, poznając tam Lisa, który tłumaczy mu, na czym polega przyjaźń¹. Przykładów z literatury z motywem podróży w tle można by jeszcze mnożyć. Mnie jednak interesować będzie motyw podróży w sonecie *Stepy akermańskie* Adama Mickiewicza, utwór, który znajduje się na liście lektur obowiązkowych adresowanych do uczniów szkoły podstawowej.

Warto zacząć od lektury sonetu:
*Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu,
Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi,
Śród fali łąk szumiących, śród kwiatów powodzi,
Omijam koralowe ostrowy burzanu.*

*Już mrok zapada, nigdzie drogi ni kurhanu;
Patrzę w niebo, gwiazd szukam, przewodniczek łodzi;
Tam z dala błyszczy obłok? tam jutrzienka wschodzi?
To błyszczy Dniestr, to weszła lampa Akermanu.*

Stójmy! — jak cicho! — słyszę ciągnące żurawie,

¹ O motywie przyjaźni i miłości w opowiadaniu *Mały Książę* pisałem w innym miejscu. Zob. P. Pochel: *Lisia lekcja miłości. O książce „Pax” Sary Pennypacker*, „Guliwer. Czasopismo o książce dla dzieci” 2021, nr 2, s. 17 – 25.

Których by nie dościgły żrenice sokoła;
Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,
Kędy wąż śliską piersią dotyka się ziola.
W takiej ciszy! — tak ucho natężam
ciekawie,
Że słyszałbym głos z Litwy. — Jedźmy,
nikt nie woła².

Powstanie utworu Mickiewicza poprzedzała jego działalność w tajnym Towarzystwie Filomatów i Filaretów, które zostało założone przez studentów Uniwersytetu Wileńskiego w 1817 roku. Konspiracyjny związek w zastraszająco szybkim tempie zyskał popularność wśród młodych żaków, a w jego szeregi wstępowało coraz więcej zainteresowanych. Wystarczy wspomnieć o Tomaszu Zanie, Janie Czeczocie czy Janie Sobolewskim. O założeniach statutowych stowarzyszenia Jacek Lyszczyzna³ pisał: *W przyjętym podczas założycielskiego zebrania statucie określono, iż celem Towarzystwa ma być „ćwiczenie naukowe, mianowicie sztuka pisanie, udzielania wzajemnej w naukach pomocy”, a „skromność, otwartość, szczerza chęć pożytku, przyjacielska poufalość członków, tajemnica wszystkich czynności są zasadą, na której byt i trwałość Towarzystwa polega”*⁴.

W 1823 roku aresztowano najaktywniejszych działaczy, by w 1824 roku skazać ich na zesłanie do różnych guberni Rosji, tych z najcięższymi zarzutami zaś – osadzić w więzieniu. Po kilkumiesięcznym pobycie w zakładzie karnym w Wilnie Mickiewicz został skazany na zesłanie w głąb Rosji. W latach 1824 – 1827 przebywał w Petersburgu, Odessie, Moskwie i na Krymie⁵.

1. Geneza:

- podróż do Odessy połączona z przymusowym opuszczeniem ojczyzny w wyniku procesu członków Towarzystwa Filomatów i Filaretów⁶,
- wyjazd na Krym 29 sierpnia 1825 roku w towarzystwie m.in. gen. Jana Witte, Karoliny Sobańskiej z Rzewuskich i jej męża Hieronima, Henryka Rzewuskiego⁷.

Wyprawa trwała niemalże dwa miesiące, a jej owocem był cykl wierszy zatytułowany *Sonetów krymskie* z roku 1826. Otwierał go sonet *Stepy akermanskie*.

2. Kreacja podmiotu lirycznego (pytania pomocnicze: Kim jest podmiot liryczny? Gdzie się znajduje? Jakiej jest narodowości? Jakich synonimów można użyć na jego określenie?):

- wypowiada się w formie liryki bezpośredniej, o czym zaświadczały czasowniki w pierwszej osobie liczby pojedynczej (*wpłynąłem, omiłam, słyszę*),
- podróżnik, wędrowiec, turysta, pielgrzym,
- podróżuje przez stepy (*Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu, Wóz nurza się w zieloność*),
- zachowuje się jak dziecko, stawiając pytania o otaczającą go rzeczywistość⁸ (*Tam z dala błyszczy obłok? tam jutrenka wschodzi?*),
- pytania o obserwowaną przestrzeń podkreślają jego ciekawość świata,
- postrzega krymską rzeczywistość za pomocą nie tylko wzroku (*Już*

mrok zapada... Patrzę w niebo), ale i słuchu (*Śród fali łąk szumiących...; Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie...; słyszałbym głos z Litwy...*),

- Litwin (*głos z Litwy*), patriota, odczuwa nostalgię i tęskni za ojczyzną.

3. Aspekt genologiczny *Stepów akermanskich* (pytania pomocnicze: Z ilu strof składa się wiersz? Z ilu wersów składa się każda strofa? Policz liczbę zgłosek w wersach), np.

- sonet włoski (prekursorem był Francesco Petrarca, który napisał 366 utworów poświęconych ukochanej Laurze i zatytułowanych *Sonetów do Laury*; dziś trudno orzec, czy kobieta istniała naprawdę, czy była wyobrażeniem idealnej kobiety poety);
- pierwotnie tematyką sonetów była miłość do kobiety i opiewanie jej piękna; Mickiewicz jako pierwszy w dziejach literatury odszedł od tej tradycji, poświęcając cykl *Sonetów krymskich* pięknu Orientu,
- wypowiedź liryczna zamknięta w czterech strofach: pierwsza i druga — czterowersowe, trzecia i czwarta — trójwersowe (tzw. tercyny);
- pierwsza część sonetu (zwrotki czterowersowe) pełni funkcję opisową, druga część (tercyny) — refleksyjną;
- układ rymów: abba / abab,
- typ rymów: okalające, parzyste, krzyżowe, dokładne, żeńskie.

4. Środki poetyckie i ich funkcje w sonecie Mickiewicza (pytania i polecenia pomocnicze: Jakie znasz środki poetyckie? Wymień znane Ci środki poetyckie. Spróbuj określić funkcję wskazanego przez siebie środka artystycznego. Jak myślisz, w jakim celu został użyty ten środek stylistyczny? Na jaki zmysł oddziałuje takie zestawienie słów w sonecie Mickiewicza?). Przykład odpowiedzi.

² A. Mickiewicz: *Stepy akermanskie*. W: Tegoż: *Wybór poezji*. T. 2. Oprac. Cz. Zgorzelski. Wrocław 1997, s. 80 – 81.

³ Por. J. Lyszczyzna: *Literatura polskiego romantyzmu*. Warszawa 2002, s. 70 – 71.

⁴ Tamże, s. 71.

⁵ Tamże, s. 71 – 72.

⁶ Tamże, s. 274.

⁷ Tamże, s. 274. Szerzej o współtowarzyszach podróży, którym Mickiewicz zadedykował cykl *Sonetów krymskich*, pisałem w innym miejscu. Zob. P. Pochel: *O niewyraźności w „Sonetach krymskich” Adama Mickiewicza*. W: *Od oświecenia ku romantyzmowi i dalej... Autorzy – dzieła – czytelnicy*. Cz. 6. Red. M. Piechota, J. Ryba, M. Janoszka. Katowice 2016, s. 65 – 67.

⁸ Taką koncepcję podmiotu lirycznego przedstawił w swoim odczytaniu Ireneusz Opacki. Por. I. Opacki: *Człowiek w sonetach przełomu*. W: Tegoż: *W środku niebokręga. Poezja romantycznych przełomów*. Katowice 1995, s. 36.

Nazwa środka poetyckiego	Przykład z sonetu Mickiewicza	Funkcja w tekście
Epitet	<i>lampa Akermanu</i> <i>suchego [...] oceanu</i>	– dookreślenie, skonkretyzowanie opisywanej rzeczywistości; – doprecyzowanie otaczającej rzeczywistości; wskazanie na obszary stepowe
Hiperbola	<i>Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie oraz</i> <i>W takiej ciszy [...] słyszałbym głos z Litwy</i>	– skoncentrowanie uwagi na absolutnym słuchu podmiotu, – podkreślenie panującej ciszy na stepach; – wskazanie na pragnienia podmiotu związane z tęsknotą za ojczyzną i nasłuchiwaniami głosu stamtąd
Przerzutnia	<i>Słyszę, kędy się motyl kołysa na trawie,</i> <i>Kędy wąż śliską piersią dotyka się ziola</i>	– pozostawienie odbiorcy w chwili zawieszenia, by sam mógł usłyszeć dźwięk uginającego się pod ciężarem motyla żdźbła trawy – stworzenie sytuacji impasu, zatrzymania akcji
Metafora	<i>Wpłynąłem na <u>suchego</u> przestwór <u>oceanu</u></i>	– uzyskanie efektu zaskoczenia poprzez zestawienie dwóch słów o sprzecznych znaczeniach – zestawienie wielkości obszarów stepowych z ogromem oceanu
Porównanie	<i>Wóz nurza się w zieloność i jak łódka brodzi</i>	– zestawienie wozu z łódką służy uchwyceniu motywu akwaticznego w sonecie – oddziaływanie na wyobraźnię: wóz, który zanurza się w zieloność traw niczym łódka w oceaniczne fale

► Komentarz autora

Zaprezentowany przeze mnie powyżej pakiet interpretacyjny sonetu Mickiewicza stanowi pokłosie lekcji języka polskiego, podczas której był omawiany. Przedstawione w artykule zagadnienia z sukcesem można wykorzystać na lekcjach języka polskiego zarówno w klasie siódmej, jak

i ósmej szkoły podstawowej. Pakiet może także posłużyć jako pomoc w przygotowaniu lekcji o *Sonetach krymskich* dla szkół średnich. Konieczne jednak wydaje się, żeby polonista omawiający sonet Mickiewicza tak precyzował pytania do uczniów, by dokładnie wiedzieli, na co powinni zwrócić uwagę podczas analizy

utworu. Pytania naprowadzające na właściwy tok myślenia z pewnością przyczynią się do tego, żeby lekcja zakończyła się powodzeniem, a podróż po literackim Krymie wykreowanym w utworze Mickiewicza na długo zapadła w pamięci młodych ludzi słuchających swojego polonistycznego mentora.

Piotr Pochel jest nauczycielem języka polskiego w Szkole Podstawowej nr 17 w Tychach.

Czy wiesz że...

Polona

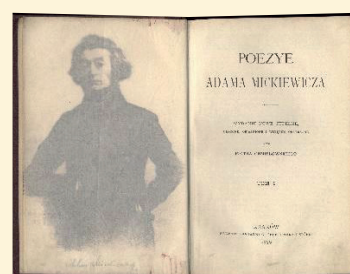
Polona – polska biblioteka cyfrowa umożliwia bezpłatny dostęp do zbiorów historycznych oraz polskiej kultury. W większości zbiory Polony znajdują się w domenie publicznej. Obecnie w serwisie mamy ponad **3600000** obiektów cyfrowych – książki, rękopisy, czasopisma, druki ulotne, artykuły, nuty, pocztówki, fotografie, mapy i atlasy, katalogi kartkowe, ebooki oraz audiobooki. Znajdziemy tutaj np. Kronikę Galla Anonima, rękopisy Jana Kochanowskiego, Stefana Żeromskiego czy Fryderyka Chopina. W portalu łatwo znajdziemy twórczość **Adama Mickiewicza** oraz materiały związane z poetą. *Dziady*, *Pan Tadeusz*, *Konrad Wallenrod* czy wiele fotografii Mickiewicza, to kilka przykładów, które oferuje Polona. To bardzo przydatne materiały źródłowe niezbędne w pracy z uczniami. Zbiory możemy przeglądać on-line, pobierać czy udostępniać bez konieczności zakładania konta. Dodatkowe funkcjonalności uzyskujemy po założeniu konta do Polony. Wówczas mamy dostęp do tworzonego folderów: Ulubione, Moje kolekcje, Moje notatki i Zamówienie.

Administratorem Polony jest **Biblioteka Narodowa (BN)**, która udostępnia nie tylko swoje zbiory, ale także innych instytucji, m. in. zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej KUL-u, w Toruniu, UMCS-u, Instytutu Książki, Narodowego Instytutu Fryderyka Chopina i inne.

Dzięki korzystaniu ze zbiorów Polony kształtujemy u uczniów kompetencje kluczowe, np.: kompetencje w zakresie tworzenia i rozumienia informacji, kompetencje cyfrowe, kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Fotografia medalionu
Autorstwa: Pierre'a Jeana, Davida d'Angersa
<https://polona.pl/item/adam-mickiewicz-fotografia-medalionu-autorstwa-pierre-a-jeana-davida-d-angersa,MTA1Nzc5Njgz/0/#info:metadata>

Poezye Adama Mickiewicza. T.1
<https://polona.pl/item/poezye-adama-mickiewicza-t-1,MzQ4MTY3/5/#info:metadata>

ZZA SZAFY, czyli jak to zrobić, żeby czytali...

JOANNA WOREK

Siedział zakurzony bibliotekarz za szafą i myślał, co tu zrobić, żeby czytać zaczęli i czytać chcieli. Siedział i dumał, dumał i siedział, aż wpadł mu do głowy pomysł szalony, ale może skuteczny? Tak to pół żartem, pół serio można by zacząć mówić o naszych sposobach na uwiedzenie, ba to za mało, na uwiedzenie i usidlenie czytelnika w stałym i nierozdzielalnym związku z literaturą. Jak przełamać opór wobec klasyki, jak połączyć stare z młodym? Jak i czym oczarować? Może uda się tak...

Problem stary jak świat opowiedziany po nowoczesnemu

Zbrodnia to niesłychana... klasyka językowo przetransponowana. To, co dla jednych jest mordem na literaturze, inaczej i szlachetnej, może okazać się ratunkiem dla wskrzeszenia z popiołów archaicznej mowy dzieł, które przestały być zrozumiałe dla współczesnego pokolenia uczniów. Dlatego przeniesienie bohaterów w czasie o dwa lub trzy stulecia do przodu wydaje się dość skutecznym sposobem na pokazanie problemów ogólnoludzkich, humanistycznych w nieco świeższej odsłonie. A jeśli jeszcze pozwoli im się mówić językiem współczesnego pracownika korporacji albo szalonego nastolatka, to prawdopodobnie akcje Konradów, Wokulskich i spółki pójdą w górę. Może jest to sposób na zbudowanie mostu porozumienia między klasą i światem postmodernistycznym? Warto próbować tworzyć takie właśnie stare – nowe teksty.

Akcja – animacja, sensacja, nowa kreacja

Można pokusić się także na przekład międzygatunkowy. Eksperyment balansujący między życiem i ostateczną śmiercią lektury. Odważnym i szalonym, ale zarazem ciekawym i efektywnym sposobem jest próba przepisania

danego utworu lub jego fragmentów w taki sposób, by np. z pocziwej ballady zrobić opowiadanie fantasy, z tragedii Szekspira gęsty, krwisty, zawieszony kryminał. Taka zabawa słowem, fabułą, tłem budzi w młodych ludziach chęć do pracy z tekstem cokolwiek przystającym, ale niekoniecznie całkiem sfermentowanym.

Muzycznie, rytmicznie, rewiowo i kabaretowo i internetowo

Zróbmy sobie przedstawienie, powiedziała pani psorka. Ymmm, ymmm, zróbmy sobie przedstawienie, ale po nowemu. Współczesne konwencje teatralne łamią wszelkie normy w myśl nowoczesności. O to, czy słusznie, czy niesłusznie można się kłócić, sprzeczać i przegadywać długo i boleśnie, ale nie w tym rzecz. Chodzi o to, by pokazać fragmenty lektur w nowej oprawie teatralnej, mniej typowej, ale nie całkiem pozbawionej klasycznej formy. Jeśliby z komedii zrobić rewię albo serię skeczy kabaretowych, to na pewno całość zyska nowego smaku i okaże się łatwiejsza do przełknięcia. A jeśliby tak nudną powieść zamienić w bloga albo vloga bohatera? A obrzydłą charakterystykę w serię wpisów na Instagramie, to co? No właśnie, to co?

PS *O tempora o mores!* rzekł bibliotekarz, wychodząc zza szafy. Zdecydował się, spróbował, zwyciężył...

Przykład dobrej praktyki

▣ Temat: Nawet ci się nie śniło, jak to w baśniach (lub legendach) było

Edukacja czytelnicza, biblioterapia

*Aby lepiej się czytało,
Będzie grało i śpiewało,
Malowało, wycinało,
Zagniało i chrupało...
A na koniec w teatryku,
Będą cuda na patyku...*

▣ Cele:

- › wzbudzenie zamiłowania do czytania książek i poznawania świata,
- › zainteresowanie literaturą dziecięcą,
- › twórcze odczytanie znaczeń i kontekstów literackich,
- › rozwijanie kreatywności i wyobraźni u dzieci.

▣ Materiały

Zestawienie bardzo ogólne, ponieważ każdy etap zadania wymaga przygotowania innego zestawu materiałów; czasem zależy to od warunków, w jakich odbywają się zajęcia, czasem od naszych indywidualnych rozwiązań:

- › instrumenty muzyczne albo przedmioty, które pozwolą wytworzyć różne dźwięki,
- › akcesoria kuchenne oraz składniki do przygotowania wypieków i potraw (lub obu jednocześnie),
- › olejki zapachowe, zioła i przyprawy,
- › tkaniny, tworzywa, substancje o różnych fakturach, gabarytach, teksturach itp. (np. kamienie, piasek, mech, piana, futro, aksamit, juta),
- › farby, arkusze papieru, tektura i inne akcesoria plastyczne,
- › tekst baśni – *Jaś i Małgosia* (możemy pracować z różnymi baśniami, np. z *Królowną Śnieżką*, albo z legendami np. z *Legendą o toruńskich piernikach*), plansza z rozrysowanym planem baśni.

▣ Formy pracy: praca w grupach, praca indywidualna.

▣ Przykładowy sposób zrealizacji projektu

Czytanie nie musi być nudne. Nie musi też kojarzyć się z twardą ławką i długimi godzinami przedzierania się przez lekturę. Proponuję multisensoryczne opracowanie tekstu literackiego, które przedstawię na przykładzie tekstu wybranej baśni lub legendy. Sam tekst stanowi bazę do pracy podzielonej na etapy odpowiadające zmysłom człowieka. Będzie zatem tyle sposobów odczytania tekstu, ile mamy zmysłów. Więcej nawet, będziemy za każdym razem tekst obudowywać wrażeniami, które towarzyszą innemu zmysłowi, aż do momentu stworzenia historii opowiedzianej i przeżytej w – nazwijmy to – namacalny sposób. W ostatnim etapie uczestnicy projektu

mogą stworzyć polisensoryczne widowisko będące odczytaniem tekstu, jego animacją. Ale oprócz tego projekt służy przepracowaniu pewnych emocji i działań, z którymi dzieci mają problem. W zasadzie zahaczamy tu o elementy rodem z biblioterapii, bez których mówienie o literaturze i praca z tekstem w zasadzie nie istnieje. Bo każdy tekst ma szansę istnieć i ożywać tylko wtedy, gdy będzie odczytany jako tekst o człowieku jako takim i o jego złożonej naturze.

Miejsce realizacji zadania może być stałe, np. czytelnia biblioteki, sala do zajęć kreatywnych.

Projekt może być realizowany podczas cyklu lekcji, ale lepiej, gdy pracujemy nad nim z zachowaniem odstępów czasu. Fantastycznie by było, jeśli moglibyśmy zaangażować do współpracy fachowców z różnych dziedzin.

▣ Etapy pracy

I. Historia opowiedziana – historia usłyszana. Baśń ubrana w dźwięki

*Nadstaw ucho, coś tu trzeszczy,
Świszcze, trąbi i szeleści.*

*Ktoś się skrada obok płotu,
Tam znów ktoś zakrzyknął: „chodu”!*

Celem tego etapu jest udźwiękowanie baśni, którą możemy dzieciom najpierw przeczytać. Nastrój do wspólnego czytania warto zbudować poprzez przemeblowanie sali, posadzenie dzieci w niestandardowych miejscach; możemy też np. przyciemnić światło. Zadaniem dzieci jest:

- › wysłuchanie odczytanej baśni (czytamy w taki sposób, by dzieci przeniosły się możliwie realnie w jej świat. Przed czytaniem polecamy dzieciom, by zamknęły oczy i spróbowały zapamiętać, jakie dźwięki słyszały),
- › rozmowa o dźwiękach usłyszanych w baśni – plansza z rozrysowanym planem baśni, bez kolorów (np. obrazkowym), na której zaznaczymy te dźwięki w późniejszym etapie pracy,
- › próba znalezienia odpowiedzi na pytanie, skąd się biorą dźwięki, jak to się dzieje, że je słyszymy, jakie są rodzaje dźwięków, jak możemy opisać dźwięki, ale także głosy i odgłosy (jeśli mamy okazję zaprosić

na zajęcia dźwiękowca lub muzyka efekt będzie jeszcze lepszy),

- › generowanie dźwięków za pomocą aparatu mowy, klaskania, tupania, szurania, a także poprzez używanie różnych przedmiotów – patyków, klocków, pokrywek itp. i wykorzystanie instrumentów muzycznych,
- › stworzenie swobodnego podkładu muzycznego do baśni za pomocą dostępnych przedmiotów i instrumentów; można też wykorzystać urywki dźwięków przyrody.

Warsztaty kończą się czytaniem baśni uzupełnionym o wykonany przez uczestników podkład muzyczny.

Uwagi: zazwyczaj udaje się stworzyć tylko elementy ścieżki dźwiękowej; ważne, by pojawiły się dźwięki obrazujące emocje i zmieniający się nastrój.

II. Baśń pachnąca przygodą Węch

*Czujesz jak się wszędzie wkrada,
Zapach bułek, bratków, siana?
Pachnie wrzosem, macierzanką,
A jak pachnie kawa z pianką!*

Celem warsztatów jest wzbogacenie baśni o zapachy (można połączyć zajęcia na temat smaku i zapachu). Znów zaczynamy od treści baśni, przypominamy ostatnie warsztaty. Skoro były już dźwięki, to muszą być także zapachy.

Wracamy do naszej obrazkowej historii. Możemy ją opowiedzieć i znów poprosić uczestników zabawy o wyobrażenie sobie, czym w baśni pachniało? Dzieci mają za zadanie:

- › prześledzić baśń w taki sposób, by miejsca i wydarzenia połączyć z zapachami. Pytania pomocnicze: Którędy podążali bohaterowie? Co mogło pachnieć? Czy był to przyjemny zapach? Co mogło pachnieć brzydko? Co pachniało przyjemnie?
- › dopasować zapachy zgromadzonych przez nauczyciela ziół, kwiatów, przypraw, olejków do baśni (tu warsztaty można poszerzyć o spotkanie z zielarką, można też pokazać dzieciom jak powstają zapachy i jak można je zamknąć w olejkach lub mydłach).

Kończymy naniesieniem informacji na naszą planszę oraz opowiedzeniem albo przeczytaniem baśni uzupełnio-

nej o zapachy. Jeśli się uda, warto dodać stworzone poprzednio dźwięki. Bodźce zmysłowe mają przyswajać się do treści.

III. Baśń o smaku ... pierników i czekolady

Smak

*Czasem kwaśny, czasem gorzki,
Bywa ostry, albo słodki.
Ugryźć spróbuj i posmakuj...
Czy to było dobre w smaku?*

Celem trzech warsztatów jest znalezienie smaków, które mogły towarzyszyć bohaterom. Pora na spotkanie kulinarne! Lepiąc z dziećmi pierniki i piekąc je w kuchni szkolnej (jeśli to możliwe), tworzymy zestaw pyszności z chatki Baby-Jagi. Zadaniem dzieci jest:

- › wspólne upieczenie pierników, dekorowanie ich, ale przede wszystkim wąchanie i smakowanie przypraw; jest to dobra podstawa do porównywania smaków do emocji, pokazywania równowagi między nimi, ich znaczenia w życiu, np. cukier jako dobroć, serdeczność; pieprz jako złość; cynamon jako spokój i opanowanie, goździki jako spontaniczność – tu ciekawe skojarzenia na ogół pojawią się ze strony dzieci.

Kończymy uzupełnieniem arkusza z baśnią o smaki. Dopełniamy historię nowymi elementami.

IV. Baśń o kańciastej złości i puszystej serdeczności

Dotyk

*Kamień w bucie strasznie gniecie,
Plusz jest miękki – sami wiecie,
Śnieg jest zimny, a lód śliski,
Kamień twardy, piasek sypki.*

Celem czwartych warsztatów jest przeniesienie się do świata bohaterów i przeżycie emocji, które im towarzyszyły. Baśń zostaje dopełniona kolejnym elementem – wrażeniami dotykowymi. Zadaniem dzieci jest:

- › poczucie – dosłownie – na własnej skórze, jakie wrażenie sprawia chodzenie boso po mchu, suchej trawie, kamykach, pluszu itp. Dotykanie kory drzewa. Te warsztaty, o ile to możliwe, można przeprowadzić w ogrodzie, na spacerze lub w sali, gromadząc wcześniej odpowiednie

przedmioty, które uczestnicy mogą wykorzystać,

- › dopasowanie nazw emocji i uczuć do pewnych cech fizycznych i wrażeń czuciowych wywołanych przez przedmioty – smutek to mokry mech; niechęć i odrzucenie to zimne kamienie itp.

Kończymy pracę z planszą, uzupełniając ją o elementy związane z czuciem i dotykiem. Opowiadamy baśń wzbogaconą już o cztery elementy, tworzymy jej tło.

V. Sto kolorów (w) baśni

Wzrok

*Spojrzyj w lewo, spojrzyj w prawo,
Co tam biegło, co tam stało,
Czy to groźnie wyglądało?
Duże, groźne i koślawe?
Ależ, gdzie tam! Małe, blade,
nakrapiane.*

Ostatni etap pracy związany jest z animacją, czy też teatralizacją baśni. To czas na pracę z kolorami, w które dzieci ubiorą świat baśniowych bohaterów. Przypisując kolory emocjom, cechom charakteru i stanom uczuciowym, a także sytuacjom, jednocześnie zobaczają jak pewne kolory – emocje na siebie oddziałują i jak mogą się zmieniać. Zadaniem dzieci będzie:

- › pokolorować postacie – nasza plansza może być bezbarwna i do-

piero teraz można poszczególnym scenom i postaciom dodać kolory. Inaczej będą wyglądać dzieci, gdy radośnie wędrują z ojcem, inaczej, gdy samotnie blakają się po lesie, jeszcze inaczej, gdy spotykają czarownicę. Postacie i ich otoczenie dostaną swoje barwy, które zmienią się pod wpływem zdarzeń, decyzji, działań,

- › ubarwić baśniowy świat, pokolorować – eksperymenty z paletą barw.

► Zakończenie projektu

Finałem pięciu spotkań może być zarówno próba opowiedzenia lub

przeczytania baśni z dołączeniem ilustrowanej planszy oraz efektów słuchowo-dźwiękowych, jak i stworzenia inscenizacji teatralnej. Warto pokusić się o przygotowanie spektaklu, ponieważ warsztaty wprowadziły dzieci w świat bohaterów i ich emocji na tyle głęboko, że stały się one dosyć zrozumiałe. Jeśli dołożymy do tego serię ćwiczeń dramowych i poszerzymy ostatnie warsztaty o stworzenie dekoracji, to w zasadzie stoimy na progu udanej zabawy w teatr.

Joanna Worek jest nauczycielem bibliotekarzem w Szkole Podstawowej nr 1 w Łodygowicach

Warto wiedzieć...

Preambuła podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

Zadaniem szkoły podstawowej jest wprowadzenie uczniów w świat literatury, ugruntowanie ich zainteresowań czytelniczych oraz wyposażenie w kompetencje czytelnicze potrzebne do krytycznego odbioru utworów literackich i innych tekstów kultury. Szkoła podejmuje działania mające na celu rozbudzenie u uczniów zamiłowania do czytania oraz działania sprzyjające zwiększeniu aktywności czytelniczej uczniów, kształtuje postawę dojrzałego i odpowiedzialnego czytelnika, przygotowanego do otwartego dialogu z dziełem literackim. W procesie kształcenia i wychowania wskazuje rolę biblioteki (szkolnej, publicznej, naukowej i in.) oraz zachęca do podejmowania indywidualnych prób twórczych.

Wysokie kompetencje czytelnicze wpływają na sukces uczniów w szkole, a w późniejszym życiu pozwalają pokonywać uczniom ograniczenia i trudności związane z mniej sprzyjającym środowiskiem społecznym. Czytanie jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i refleksyjnego przetwarzania tekstów, w tym tekstów kultury, to jedna z najważniejszych umiejętności zdobywanych przez ucznia w procesie kształcenia.

Dzieci, które dużo czytają, mają bogaty zasób słownictwa, z łatwością nazywają swoje uczucia i wchodzą w relacje z rówieśnikami, rzadziej sprawiają kłopoty wychowawcze, mając lepiej rozwiniętą wyobraźnię umożliwiającą obiektywne spojrzenie na zachowania własne i innych, w konsekwencji lepiej radzą sobie z obowiązkami szkolnymi, a także funkcjonowaniem w społeczności szkolnej.

Ważne jest, aby zainteresować ucznia czytaniem na poziomie szkoły podstawowej. Uczeń powinien mieć zapewniony kontakt z książką, np. przez udział w zajęciach, na których czytane są na głos przez nauczycieli fragmenty lektur, lub udział w zajęciach prowadzonych w bibliotece szkolnej. W ten sposób rozwijane są kompetencje czytelnicze, które ukształtują nawyk czytania książek również w dorosłym życiu.

<https://www.ore.edu.pl/wp-content/uploads/2018/03/podstawa-programowa-ksztalcenia-ogolnego-z-komentarzem.-szkola-podstawowa-jezyk-polski.pdf>

REGIONALNY OŚRODEK DOSKONALENIA
NAUCZYCIELI „WOM”
40-132 Katowice
ul. ks. kard. Stefana Wyszyńskiego 7

adres internetowy:
strona internetowa:
centrala telefoniczna:

DYREKTOR
dr Jerzy Grad

WICEDYREKTOR
Iwona Kruszevska-Stoły

ZASTĘPCA DYREKTORA DS.
ADMINISTRACYJNO-EKONOMICZNYCH
Beata Żurowicz

PRACOWNIA WYCHOWANIA, KSZTAŁCENIA OGÓLNEGO
I ZAWODOWEGO

Anna Czarlińska-Wężyk – kierownik
Elżbieta Brol
dr Barbara Czwartos
Joanna Drajek
dr Tomasz Grad
Maria Kaczmarek
Marianna Kłyk
Mariola Lux
Maria Syta

PRACOWNIA ZARZĄDZANIA I ANALIZ OŚWIATOWYCH

Cezary Lempa – kierownik
Krzysztof Bednarek
dr Ewa Chorąży
dr Paweł Matyszkiewicz
Marek Szafraniec

PRACOWNIA EDUKACJI MIĘDZYKULTUROWEJ
I INFORMACJI PEDAGOGICZNEJ

Andrzej Musiał – kierownik
Aleksandra Gorzelik
Aldona Ferdyn
Marta Cichoń-Seudor
dr Mirella Zajęga

PRACOWNIA DORADZTWA METODYCZNEGO
Adam Pukocz – kierownik

DZIAŁ SZKOLEŃ

GŁÓWNY KSIĘGOWY – Elżbieta Wiktorzak

KADRY – Gabriela Wróbel
Dorota Lis

sekr@womkat.edu.pl
www.womkat.edu.pl
32 258 13 97, 32 203 59 67

tel. 32 258 22 09; e-mail: jgrad@womkat.edu.pl

tel. 32 258 22 09; e-mail: istoly@womkat.edu.pl

tel. 32 203 59 67 w. 220; e-mail: bzurowicz@womkat.edu.pl

tel. w. 223; e-mail: aczarli@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 48; w. 212; e-mail: ebrol@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 258 38 01; w. 122; e-mail: bczwartos@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 258 38 01; w. 122; e-mail: jdrazek@womkat.edu.pl
tel. w. 208; e-mail: tg@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 48; w. 212; e-mail: mkaczmarek@womkat.edu.pl
tel. w. 224; e-mail: mk@womkat.edu.pl
tel. w. 119; e-mail: ml@womkat.edu.pl
tel. w. 119; e-mail: msyta@womkat.edu.pl

tel. w. 221; e-mail: cezaryl@womkat.edu.pl
tel. w. 221; e-mail: kb@womkat.edu.pl
tel. w. 203; e-mail: echorazy@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 259 98 35; w. 203; e-mail: pm@womkat.edu.pl
tel. w. 217; e-mail: mszafraniec@womkat.edu.pl

tel. bezp. 32 203 78 46; w. 120; e-mail: amusial@womkat.edu.pl
tel. w. 201, e-mail: agorzelik@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: aferdyn@womkat.edu.pl
tel. bezp. 32 203 78 46; w. 120; e-mail: mcichonseudor@womkat.edu.pl
tel. w. 201; e-mail: mzajęga@womkat.edu.pl

w. 223; e-mail: apukocz@womkat.edu.pl

tel./fax 32 203 66 56; 32 203 66 40; w. 206, 207
e-mail: kursy@womkat.edu.pl, szkolenia@womkat.edu.pl

tel. bezp. 32 259 98 69; w. 204 i 205

tel. w. 214; e-mail: kadry@womkat.edu.pl
tel. w. 209; e-mail: dlis@womkat.edu.pl

ADAM MICKIEWICZ (1798 – 1855)

poeta, dramaturg, publicysta, wizjoner, działacz polityczny

*Mierz siłę na zamiary,
Nie zamiar podług sił!...*

Pieśń filaretów

*Tam sięgaj, gdzie wzrok nie sięga:
Łam, czego rozum nie złamie*

Oda do młodości

*Martwe znasz prawdy, nieznane dla ludu,
Widzisz świat w proszku, w każdej gwiazd iskiecie.
Nie znasz prawd żywych, nie obaczysz cudu!
Miej serce i patrzaj w serce!*

Romantyczność

Samotność mędrców mistrzyni

Dziady cz. III. Prolog, wiersz 99

*Człowieku! Gdybyś wiedział, jaka twoja władza!
Kiedy myśl w twojej głowie, jako iskra w chmurze,
Zabłyśnie niewidzialna, obłoki zgromadza,
Tworzy deszcz rodzajny lub gromy i burze.*

Dziady cz. III. Prolog, 143 – 146

*O wy! Co tylko na świat idziecie z północą,
Chytróść rozumem, a złość nazywacie mocą;
Kto z was wiarę i wolność znajdzie i pogrzebie,
Myśli Boga oszukać – oszuka sam siebie.*

Dziady cz. III. Akt I, Scena I, 346 – 349

*Panie! Czymże ja jestem przed Twoim obliczem? –
Prochem i niczem;*

*Ale gdym Tobie moję nicość wypowiadał,
Ja, proch, będę z Panem gadał.*

Dziady cz. III. Scena V

*Nasz naród jak lawa,
Z wierzchu zimna i twarda, sucha i plugawa,
Lecz wewnętrznego ognia sto lat nie wyziębi;
Plwajmy na tę skorupę i zstąpmy do głębi.*

Dziady cz. III. Scena VII, 227 – 230

*Innych może dotknęła sroższa niebios kara;
Może kto z was urzędem, orderem zhańbiony,
Duszę wolną na wieki sprzedał w łaskę cara
I dziś na progach jego wybija pokłony.*

Do przyjaciół Moskali

Wybór: dr Mirella Zajęga

